

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETAS
VALDYMO TEORIJOS KATEDRA

JURGITA PEČKYTĖ
(TEISĖS IR VALDYMO STUDIJŲ PROGRAMA)

PRIVATIZAVIMO PROCESO ANALIZĖ LIETUVOJE IR PABALTIJO ŠALYSE
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas -
Lekt. Ramūnas Vanagas

Konsultantas -
Prof. habil. dr. Stasys Puškorius

Vilnius, 2007

TURINYS

Išvadas	3
I. Privatizavimo proceso samprata ir analizės teorijos	5
II. Privatizavimo proceso Lietuvoje analizė	10
2.1. Privatizacijos proceso Lietuvoje suskirstymas į etapus	10
2.2. I-sis privatizavimo etapas – privatizacija už investicinius čekius	11
2.2.1. Privatizavimo būdai naudoti pirmajame privatizavimo etape	16
2.2.2. Pirmojo privatizavimo etapo mastai	17
2.3. II-sis privatizavimo etapas – privatizacija už grynuosius pinigus	19
2.3.1. Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo būdai	21
2.3.2. Antrojo privatizavimo etapo mastai	23
2.3.3. Užsienio investicijos	26
2.4. Privatizacija baigiamuoju laikotarpiu (2001-2006 m.)	28
2.4.1. Privatizavimo rezultatai baigiamajame etape	29
2.4.2. Privatizavimo lėšų panaudojimas	31
2.5. Teisinė bazės reglamentuojančios privatizavimo procesą apžvalga	32
III. Privatizavimo proceso Pabaltijo šalyse analizė	40
3.1. Privatizavimo procesas Estijoje	40
3.1.1. Privatizavimo proceso eiga Estijoje	41
3.1.2. Investicinių čekių vaidmuo Estijos privatizavimo procese	44
3.1.3. Privatizavimo proceso vykdymas Estijoje	46
3.1.4. Valstybinio turto privatizavimo metodai	47
3.1.5. Estijos privatizavimo proceso teisinis reglamentavimas	48
3.2. Privatizavimo procesas Latvijoje	49
3.2.1. Privatizavimo proceso eiga Latvijoje	50
3.2.2. Investicinių čekių panaudojimas Latvijos privatizavimo procese	53
3.2.3. Privatizavimo procesą vykdančios institucijos	54
3.2.4. Privatizavimo proceso teisinis reglamentavimas Latvijoje	55
IV. Lietuvos ir kitų Pabaltijo šalių privatizavimo proceso palyginimas	57
4.1. Privatizavimo proceso etapai Pabaltijo šalyse	57
4.2. Investicinių čekių vaidmuo Pabaltijo šalių privatizavimo procese	58
4.3. Privilegijos privatizuojamų įmonių darbuotojams	59
4.4. Didelių įmonių privatizavimas	60
4.5. Užsienio investicijos privatizavimo procese	61
Išvados ir pasiūlymai	62
Literatūros sąrašas	67
Santrauka	72
Summary	73
Priedai	74

IVADAS

Privatizacija Vidurio ir Rytų Europos šalyse – tai precedento neturintis, sudėtingas tarpusavyje sąveikaujančių transformacinių veiksnių procesas, sąlygojantis ekonominius, socialinius, politinius bei institucinius pokyčius. Mokslo darbuose, nagrinėjančiuose privatizavimo procesą minėtame regione, yra sutinkamas gana siauras privatizacijos supratimas, kuomet ji sutapatinama tik su valstybinės nuosavybės perdavimu privačiam sektoriui. Tokį privatizacijos proceso supratimą sąlygojo didelė valstybinio sektoriaus dalis ekonomikoje ir jos privatizavimo dideliais mastais būtinybė.

Mokslinėje literatūroje išskiriami du privatizavimo tipai, besiskiriantys savo esme – tai privatizacija rinkos ekonomikos šalyse ir privatizacija Vidurio ir Rytų Europos šalyse. Vakarų šalių ekonomikos procesų tyrinėtojai sutaria, kad klasikinių privatizavimo teorijų nuostatos negali būti tiesiogiai pritaikomos Vidurio ir Rytų Europos šalių tikrovei apibūdinti. Tradicinės privatizavimo analizės teorijos neapibrėžia privatizacijos vietos pokomunistinėse transformacijos procesų sistemose, todėl mokslininkai šį procesą nagrinėja skirtingų ekonominės transformacijos teorinių modelių rėmuose.

Perėjimas prie rinkos ekonomikos buvo skirtingas daugelyje buvusių Sovietų Sąjungos respublikų, tačiau pagal tempus ir pasekmes išsiskyrė Pabaltijo valstybės, priartėdamos prie Vidurio Europos valstybių modelio. Lietuvoje, Latvijoje ir Estijos privatizavimo procesai prasidėjo vienu metu bei panašiomis politinėmis aplinkybėmis, bet skirtingi šalių politiniai sprendimai įtakojo skirtingų privatizavimo modelių pasirinkimą kiekvienoje iš Pabaltijo šalių. Tačiau visose Pabaltijo šalyse vienas iš pagrindinių privatizavimo proceso tikslų buvo nepriklausomybės įtvirtinimas.

Šiuo metu Lietuvoje yra sukurtas panašus kaip ir Vakarų Europos šalių valstybinio turto privatizavimo mechanizmas, tačiau, privatizuojant turtą, vis dar susiduriama su problemomis. Todėl privatizavimo proceso analizė Lietuvoje bei šio proceso palyginimas su užsienio šalių analogiškais procesais išlieka aktuali tema. Esamuose moksliniuose darbuose šis procesas išskaidomas pagal tyrimo sritis: ekonominius pokyčius, socialinius padarinius ir pan., tačiau pasigendama privatizavimo proceso Lietuvoje palyginimo su užsienio, o ypač Pabaltijo šalių procesais. Todėl šiame darbe analizuojami bei lyginami privatizavimo procesai Pabaltijo šalyse.

Daugelis autorių analizuoja privatizavimo procesą Lietuvoje nuo pat jo vykdymo pradžios. Išsamiai privatizavimo procesas yra apžvelgtas V. Obrazcovo ir kt. monografijoje. Šioje knygoje analizuojama privatizacijos teorija, teisinis reglamentavimas bei patirtis Lietuvoje. Taip pat gana išsamiai privatizavimo politika yra nagrinėjamas J. Solnyškinienės daktaro

disertacijoje „Valstybinio turto privatizavimo politika ir jos įgyvendinimas“. Privatizavimo procesą savo darbuose analizuoja ir kiti autoriai: J. Novickas, B. Melnikas, A. Šimėnas ir kiti. Estijos privatizavimo procesas išsamiai yra apibūdintas E. Terk knygoje „Privatisation in Estonia: ideas, process, results“, tačiau šioje knygoje pasigendama statistinių duomenų, iliustruojančių Estijos privatizavimo procesą.

Darbo tikslui ir uždaviniams įgyvendinti buvo naudojami šie šaltiniai: Lietuvos, Latvijos ir Estijos Respublikų norminiai teisės aktai, speciali literatūra lietuvių, anglų bei rusų kalbomis, interneto svetainės, susiję su privatizavimo procesu Lietuvoje ir Pabaltijo šalyse.

Darbo tikslas: ištirti privatizavimo procesą Lietuvoje bei Pabaltijo šalyse, nustatyti šio proceso etapus, mastus, turto privatizavimo būdus, juos lemiančias priežastis.

Uždaviniai:

1. Remiantis mokslinės literatūros teiginiais ir išvadomis pateikti privatizacijos sampratą bei apžvelgti pagrindines posovietinių šalių privatizavimo teorijas.
2. Atlikti privatizavimo proceso Lietuvoje analizę. Nustatyti kokiais etapais vyko privatizavimas, kokie šiems etapams būdingi privatizavimo bruožai, būdai bei kokiais mastais vyko privatizavimas Lietuvoje.
3. Išanalizuoti privatizavimo procesą Latvijoje ir Estijoje. Nustatyti privatizavimui būdingus bruožus šiose šalyse, aptarti etapus, šio proceso eigą, privatizavimo būdus bei teisinę bazę.
4. Palyginti Lietuvos, Latvijos bei Estijoje privatizavimo procesus bei pateikti panašumus ir skirtumus.

Tyrimo objektas: Privatizavimo procesas: jo samprata, etapai, būdai bei vykdymo mastai Lietuvoje bei Pabaltijo šalyse.

Hipotezė: Privatizacijos procesas Lietuvoje, lyginant su kitomis Pabaltijo šalimis, yra savitas procesas, kuriam būdingas vykdymas keliais etapais, besiskiriančiais tikslais, uždaviniais, privatizavimo metodais bei būdais.

Tyrimo metodai: Apibūdinant teorinius privatizavimo proceso pagrindus ir raidą bus atliekama literatūros ir dokumentų studija, o pagal šiuos metodus surinkti duomenys bus analizuojami vadovaujantis lyginamosios analizės, aprašymo ir vertinimo metodais.

I. PRIVATIZACIJOS PROCESO SAMPRATA IR ANALIZĖS TEORIJS

Privatizacijos sąvoka įvairūs autoriai apibrėžia labai skirtingus procesus. Bendriausia prasme privatizacija – valstybės vaidmens ekonomikoje siaurinimo procesas, kurio metu siekiama didesnio privataus sektoriaus vaidmens įvairiose ūkinėse srityse¹. Šis apibrėžimas reiškia, kad privatizavimo keliu valstybė atsisako nuosavybės teisių į tam tikras įmones, akcijų dalį, aktyvus, perleidžia tam tikrą ūkinės veiklos dalį privačiam sektoriui, atsisako tam tikrą valstybės reguliuojamų ir finansuojamų funkcijų. Privatizacijos terminu taip pat yra apibrėžiami tokie procesai, kaip didesnės laisvės sprendimų priėmimo procese suteikimas valstybinio sektoriaus įmonėms, natūralių monopolijų panaikinimas valstybinio sektoriaus šakose ir kt.²

Mokslo darbuose yra sutinkamas gana siauras privatizacijos supratimas. Paprastai privatizavimas suprantamas kaip valstybinio turto perėjimas į privačias rankas. Tokį privatizacijos proceso supratimą Vidurio ir Rytų Europos šalyse sąlygojo didelė valstybinio sektoriaus dalis ekonomikoje ir jo privatizavimo dideliais mastais būtinybė. Tačiau galima sutikti ir daug plačiau traktuojamą šį terminą, kaip visuomenės gerbūvį gerinanti politika³ arba rinkos faktorius ekonomikoje diegianti politika⁴.

Mokslinėje literatūroje nurodomi du privatizavimo tipai, besiskiriantys savo tikslais ir uždaviniais bei dažniausiai naudojamais privatizavimo metodais – privatizacija rinkos ekonomikos šalyse ir privatizacija Vidurio ir Rytų Europos šalyse. Kaip nurodo Solnyškinienė J. „privatizacija Vidurio ir Rytų Europos šalyse skiriasi daugeliu aspektu“⁵:

- Pirmiausia savo esme, kadangi šio proceso savitumą apibūdina valstybinio turto privatizavimo politikos formavimo ir realizavimo ypatumai, kelių privatizavimo etapų, besiskiriančių tikslais, uždaviniais, privatizavimo metodais ir būdais buvimas;
- Proceso formavimo ir įgyvendinimo motyvavimo skirtumais;
- Privatizavimo mastais ir tempais;
- Tuo, kad privatizavimo procesas vyksta ypatingomis sąlygomis, vykstant ekonominėms ir politinėms reformoms.

Privatizacijos procesas Vidurio ir Rytų Europoje negali būti tapatinamas su šiuo procesu stabilios rinkos ekonomikos šalyse ar privatizacijos procesu šalyse, kuriose ekonomikos sistemos pokyčiai vyksta evoliuciniu keliu. Šio privatizacijos tipo skirtumai išryškėja tiek jos pasireiškimo

¹ Savas E.S. A Taxonomy of Privatisation Strategies. Policy Studies Journal. V.18, N 2, 1990.

² Heald D. Public Expenditure. - Oxford: Basil Blackwell, Ltd. – Vol. 13, 1987.

³ Rosa J. Public Choice Aspects of Privatization Policies: Driving Forces and Obstacles. - Berlin: Springer, 1997. P. 69-96.

⁴ Vuytke Ch. Techniques of Privatization of State-Owned Enterprises: Methods and implementation. In World Bank Technical Paper Nr. 89, Vol. 1. – Washington, D.C.: World Bank, 1988.

⁵ Solnyškinienė J. Privatizacija Rytų ir Vidurio Europos šalyse – esminis nuosavybės struktūros transformavimo veiksnys.// Transformacijos Rytų ir Centrinėje Europoje: mokslo darbai/ Klaipėdos universitetas. – Klaipėda: Klaipėdos leidykla, 2004

formose, tiek sąveikaujant su kitais procesais, kurie iki šiol nėra pilnai įvardinti ir apibrėžti, pasitelkus egzistuojančias teorijas.

Tradicinės privatizavimo analizės teorijos (nuosavybės teisių teorija, viešųjų sprendimų teorija, agentinė teorija, transakcijų teorija ir kt.) neapibrėžia privatizacijos vietos pokomunistinėse transformacijos procesų sistemose, todėl tikslinga, analizuoti, kaip šis procesas traktuojamas skirtinguose ekonominės transformacijos teoriniuose modeliuose.

Yra žinomos dvi pagrindinės koncepcijos – šokoterapinė ir gradualistinė, kurios atspindi tam tikrus idealius ekonominės politikos variantus transformacijų laikotarpiu. Juose skirtingai suprantamas privatizavimo procesas.

Šokoterapinė doktrina, dar vadinama ortodoksine, remiasi neoklasikų nuostatomis apie ekonomiką, kuri analizuojama per ekonominių agentų ūkinius ryšius ir veiklą. Neoklasikai mano, jog ūkinė veikla vyksta tam tikroje institucinėje erdvėje, o ekonominės veiklos rezultatyvumas ir agentų tarpusavio ryšiai labai priklauso nuo besikeičiančios aplinkos. Mokslinėje literatūroje nurodoma, jog pagrindinė šios koncepcijos idėja – palankių rinkos ekonomikos sąlygų sudarymas, kuriomis ekonominiai agentai, įgyvendindami savo privačius interesus, visumoje užtikrins efektyvius rezultatus. Ši doktrina žvelgia į transformacijos procesus iš šių procesų pabaigos taško⁶.

Šokoterapinėje koncepcijoje sutelktas dėmesys į finansinę stabilizaciją ir privatizaciją, siekiant sukurti makroekonominės ir institucinės prielaidas racionaliam agentų elgesiui. Koncepcija grindžiama nuostata, jog nors vieno iš transformacijos elementų nevykdymas, gali sukelti ekonominių agentų elgesio deformacijas. Būtent tai apsprendė transformacijų greičio ir mastų supratimą, apibūdinamą kaip stiprus „smūgis“ ir „šokoterapija“. Šia nuostata paremtas ir privatizacijos proceso tempų ir mastų supratimas. Šokoterapinės doktrinos šalininkai suvokia galimas jos realizavimo sąnaudas, tačiau yra įsitikinę, jog tai yra radikalių sprendimų kaita.⁷ Ši koncepcija tapo šerdimi realių ekonomikos transformacijų programų, kurios buvo įgyvendintos daugelyje Rytų Europos šalių.

Gradualistinė ekonomikos transformacijos koncepcija yra orientuota ne į transformacijos pabaigą, o į patį transformacijos procesą, kuris, jos šalininkų požiūriu, yra ilgas.

Ši ekonominės transformacijos koncepcija remiasi klasikinės ir keinsistinės politinės ekonomikos mokyklų požiūriais į ekonomiką. Jų supratimu ekonomika yra turto (resursų, pajamų ir produktų) apytaka, pirmiausia, kaip jų gamybos ir pasiskirstymo visuomenėje procesas, o taip pat tam tikri jų naudojimo būdai. Yra laikoma, kad šis cirkuliacijos procesas

---

⁶ Poznanski K. Stabilisation and Privatization in Poland: an Economic Evaluation of the Shock Therapy Program. Netherlands: Kluwer Academic Publishers, 1993.

⁷ Balcerowicz L. Political economy of economic reform, Poland. Institute for International Economics, Washington, 1993.

vyksta, esant tam tikroms institucinėms sąlygoms ir yra palaikomas ūkinių agentų, turinčių polinkį didinti turto apimtį.

Gradualistinėje strategijoje svarbiausiu turto formavimo veiksmu yra laikoma gamyba. Turto apytakos procesas turi tam tikrus struktūrinius, laiko ir erdves veiksmus, apsprendžiančius transformacijos proceso dinamiką. Dėl susiformavusios ekonominės sistemos inercijos, šios sistemos transformacijų procesas turi laipsniškumo ir nuoseklumo pobūdį. Gradualistų supratimu, gamybinės sistemos inercija apsprendžia tai, jog palaipsniui keičiant resursų srautų struktūrą, palaipsniui formuojant naują gamybos, vartojimo ir investavimo struktūrą, keičiasi institucinė aplinka ir žmonių elgesio motyvacija. Institucinių pertvarkymų procesui šioje koncepcijoje skiriamas gana menkas dėmesys. Valstybinio turto privatizavimo procesas joje taip pat suprantamas kaip laipsniškas procesas. Teigiama, jog formuojant privatizavimo politiką, būtina paisyti gamybinės sistemos inercijos.

Varomoji transformacinių procesų jėga – gamybos lygio stabilizavimas ir resursų srautų nenutrūkstamumas⁸.

Be šių dviejų vyraujančių ekonomikos transformacijų koncepcijų, galima išskirti ir kitas, kurios paremtos esmine arba daline ortodoksinės ir gradualistinės koncepcijos kritika.

„Heterodoksiniu“ požiūriu besiremianti koncepcija, kurioje išreiškiama greitos finansinės stabilizacijos idėja, kuriai realizuoti pasirenkamos adekvačios šokoterapijos šalininkų siūlomos priemonės, tačiau su viena išlyga, jog laikinai ar ilgesnį laiką bus fiksuotos kainos. Офер Г., analizuodamas transformacijų koncepcijas, pastebi, kad nors heterodoksinėje koncepcijoje atmetamas laisvosios rinkos logika besiremiantis ortodoksinis požiūris, naujas conceptualus požiūris nepateikiamas. Nuostatos dėl greitų reformų tempų, plėtotės mastų ir tikslų yra tapačios, skiriasi tik siūlomų stabilizacijos priemonių, perimtų iš „ortodoksinės“ ir „gradualistinės“ koncepcijų, kombinacija. Todėl „heterodoksinę“ koncepciją galima laikyti pakoreguotu „ortodoksinės“ koncepcijos variantu.⁹

North D. ir kt. autoriai, kritikuodami „šokoterapiniu“ ir „gradualistiniu“ požiūriais besiremiančias ekonominės transformacijos doktrinas, išreiškė institucionalistinį požiūrį į ekonominę realybę (institucionalistinė ekonominės transformacijos doktrina).¹⁰

Institucionalizmo požiūriu ekonomika suprantama kaip ekonominių institutų visuma, turinti specifines tarpusavio sąveikos taisykles ir savitą raidos mechanizmą. Ekonomika, jų supratimu, įsiterpia į visuomenės socialinį ir kultūrinį kontekstą ir yra veikiama kultūrinių tradicijų ir inovacinių procesų. Ekonomikos evoliucija yra kryptingas procesas, turintis socialinių vertybių orientaciją.

⁸ Balcerowicz L. Political economy of economic reform, Poland. Institute for International Economics, Washington, 1993.

⁹ Офер Г. Мирэкономическая стабилизация и радикальные структурные изменения: ортодоксия, гетеродоксия или другие варианты // Экономика и математические методы. 1993. p. 17-30.

¹⁰ North D. Economic Performance Through Time. The American Economic Review. 1994.

Toks ekonominės realybės supratimas apsprendžia platų transformacinių procesų supratimą.

North D. taip pat nurodo, jog šokoterapinėje koncepcijoje yra skiriamas dėmesys instituciniam aspektui, jis sutapatinamas su greita privatizacija, o ši – su formalių teisinių aktų pokyčiais. Autorius ekonominės transformacijos procesą apibrėžia, kaip institucinių pokyčių procesą, kurio metu spontaniškai atrenkamos tobuliausios institucinės formos, o galutiniame rezultate susiformuoja tobulas laisvosios rinkos ekonomikos modelis. Čia valstybinių įmonių privatizacija sprendžia valstybinio sektoriaus ir valstybinio reguliavimo apimties siaurinimo problemą, todėl privatizacijos procesas turėtų būti visokeriopai skatinamas ir turėtų vykti pakankamai greitai.¹¹

Kregelis J. ir kt. analizuodami šokoterapinės doktrinos privalumus ir trūkumus, pritaria North'ui, teigdami, jog sėkmingas rinkos mechanizmo funkcionavimo užtikrinimas ekonomikoje, susiformavusioje esant centralizuotam planavimui, galimas tik restruktūrizuojant visą socialinę - ekonominę terpę. Autorių supratimu būtina suformuluoti specialias programas, sprendžiančias institucinės raidos, turinčios evoliucinį pobūdį, problemas. Šios programos turėtų būti atskira transformacinių programų visumos dalimi. Valstybinio turto privatizavimas, autorių supratimu, taip pat yra institucinių pertvarkymų dalimi.

B. Melniko pokomunistinės transformacijos koncepciją sąlyginai galima vadinti „Bendrijų Europos namų kūrimo“ koncepcija. Joje autorius akcentuoja Rytų Europos valstybių siekį įsilieti į europinės ir pasaulinės globalinės integracijos procesus. Autoriaus nuomone, šį siekį galima įgyvendinti tik transformuojant ekonominę, politinę, socialinę ir kultūrinę terpę, perimant iš Vakarų šalių „Bendrijų Europos namų“ kūrimo tradicijas ir vertybes, pradedant šį kuriamąjį procesą nuo Bendrijų Europos namų statybos ir tuo pačiu neatsisakant savitumo ir autonomiškumo.¹²

Šiai koncepcijai būdingas šokoterapinis požiūris į reformų pobūdį, t.y. kaip judėjimas iš „pradinės“ (ikitransformacinė Rytų Europa) į „galutinę stotelę“ (Bendrieji Europos namai) ir institucionalistinis reformų pobūdis.

Transformacijų pagrindu Melnikas laiko verslininkystę, kadangi ji sąlygoja transformacijų inicijavimo ir stimuliavimo procesus. Jis nurodo, jog „verslo aplinka - tai erdvė, kurioje vyksta verslas ir pasireiškia politinių, ekonominių ir socialkultūrinių ir kitų faktorių, apsprendžiančių visuomenės gyvenimo kokybę ir jų transformacijos procesus, poveikis“.¹³

Strateginiu ekonominės raidos Rytų Europoje tikslu autorius laiko stabilių nuosavybės santykių susiformavimą, o operatyviniu-taktiniu tikslu – efektyvaus nevalstybinio ekonomikos

---

¹¹ North D. Economic Performance Through Time. The American Economic Review. 1994.

¹² Melnikas B. Evoliucijos tendencijos: Rytų Europa. – Vilnius: Lietuvos Informacijos Institutas, 1993.

¹³ Ten pat.

sektoriaus formavimą, nurodydamas, jog šis tikslas gali būti sprendžiamas, privatizuojant valstybinę ir visuomeninę nuosavybę pagrindinėse ekonominėse veiklos srityse. Melnikas prisilaiko gradualistinių nuostatų dėl reformų įgyvendinimo nuoseklumo ir tempų, nurodydamas, jog išskeltieji uždaviniai turi būti sprendžiami etapais, o jų visų sprendimas turi užtikrinti „laisvnišką ekonominės situacijos pertvarką“.

Pagrindinės ekonominės transformacijos koncepcijos skiriasi ekonominės realybės suvokimo modeliais. Šie modeliai susiformavo skirtingose ekonomikos mokyklose ir yra priimtini jų atstovams. Tai yra viena iš priežasčių, lemiančių ekonominės transformacijos esmės, jos dedamųjų sąveikos bei privatizacijos proceso esmės ir jo vietos šioje procesų sistemoje traktavimo skirtumus.

Ekonomikos realybės sampratos tik papildė viena kita. Nėra teorijos, atspindinčios, sudėtingą ekonominę tikrovę visais jos aspektais. Į ekonomiką reikėtų žiūrėti kaip į vieningą įvairiapusę realybę. Iki šiol nėra aiški privatizacijos proceso vieta transformacinių procesų sistemoje ir jo sąveika su kitais procesais. Taigi, būtina praplėsti transformacijos sampratą bei privatizacijos proceso ir jo vaidmens šių transformacinių sistemų sampratą. Mokslo darbuose yra nurodomi įvairūs ir labai skirtingi privatizavimo proceso rezultatyvumo indikatoriai Vidurio ir Rytų Europos šalyse: privatizavimo mastai, tempai, poveikis ekonominių procesų pokyčiams, nedarbas dėl privatizavimo ir kt. Tai rodo, kad nėra susiformavusi vieninga privatizavimo proceso rezultatyvumo vertinimo sistema, įgalinanti adekvačiai įvertinti privatizavimo procesą besitransformuojančiose Vidurio ir Rytų Europos šalyse.

II. PRIVATIZAVIMO PROCESO LIETUVOJE ANALIZĖ

2.1. Privatizavimo proceso Lietuvoje suskirstymas į etapus

Nagrinėjant mokslinę literatūrą, buvo pastebėta, kad nėra vieningos nuomonės dėl privatizavimo proceso skirstymo į etapus. Priklausomai nuo pasirinkto kriterijaus arba pagal vyraujančią privatizavimo metodą, dažniausiai sutinkamas išskyrimas į du arba tris, kartais netgi keturis etapus, pagal tam tikrus būdingus bruožus. Dažniausiai sutinkamas privatizacijos proceso skirstymas į masinės ir komercinės privatizacijos etapus. Tokį privatizavimo proceso etapų išskyrimą nulėmė kelios aplinkybės:

- dominuojanti mokėjimo už privatizuotus objektus priemonė;
- privatizuojamo turto apimtis, įvairovė ir jo kokybinės charakteristikos;
- nuostatos dėl užsienio investuotojų dalyvavimo privatizacijos procese;
- subjektų pasirengimo dalyvauti privatizacijos procese galimybės ir kt.¹⁴

Daugelis autorių yra vieningos nuomonės dėl pirmojo privatizacijos proceso etapo, kadangi pagrindinis jo skiriamasis bruožas – privatizacija panaudojant investicinius čekius. Ši nuostata buvo įtvirtinta LR Valstybinio turto pirminiame privatizavimo įstatyme¹⁵ ir šio etapo pabaiga siejama su įstatymo galiojimo pabaiga. Taigi, pirmasis privatizavimo etapas truko iki 1995 metų, kuomet buvo priimtas LR Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymas¹⁶, pagal kurį viešosios nuosavybės teise valstybei priklausantis turtas fiziniams ar juridiniams asmenims parduodamas tik už grynuosius pinigus rinkos kainomis. 1997 metais, priėmus LR Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymo¹⁷ reikšmingus papildymus ir pakeitimus, prasidėjo kokybiškai naujas privatizavimo etapas. Šie pakeitimai buvo priimti atsižvelgiant į užsienio šalių patirtį ir siekiant sudaryti palankesnes sąlygas investuotojams dalyvauti privatizavimo procese.

Šiame darbe privatizavimo procesas bus skirstomas remiantis J.Solnyškinienės, V.Obrazcovo ir kitų autorių pateiktais skirstymo etapais:

1. Pirmasis privatizavimo etapas (1991-1995 m.) – spartus valstybinio turto privatizavimas už investicinius čekius. Tai stichiška privatizacija politinio kapitalo didinimo laikotarpiu. Siekiant vieną vyraujančią formą pakeisti kita dominuojančia, t.y. suvalstybintą ūkį paversti privačia nuosavybe. Šiuo laikotarpiu realizuojamas atitinkamas ekonominis interesas: privatizacija vykdoma nelegaliomis, pusiau legaliomis formomis arba naudojantis įstatymų spragomis.¹⁸

¹⁴ Solnyškinienė J. Privatizacija Rytų ir Vidurio Europos šalyse – esminis nuosavybės struktūros transformavimo veiksnys // Transformacijos Rytų ir Centrinėje Europoje: mokslo darbai / Klaipėdos universitetas. – Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2004. P. 204

¹⁵ LR Valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1991. Nr. 10-261.

¹⁶ LR Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1995. Nr. 61-1530.

¹⁷ LR Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1997. Nr. 107-2688.

¹⁸ Solnyškinienė J. Valstybinio turto privatizavimo politika ir jos įgyvendinimas: Soc. m. dr. disertacija. Kaunas: KTU, 2000. P. 52

2. Antrasis privatizavimo etapas (1996-2001 m.) - privatizavimas už grynuosius pinigus rinkos kainomis, siekiant didinti privačios nuosavybės dalį Lietuvos ūkyje, pritraukiant užsienio ir Lietuvos investuotojus, kurti naujas darbo vietas tobulinti gamybos struktūrą ir užtikrinti, kad makroekonomikos lygiu kiekvienas sandoris būtų efektyviausias. Tai intensyvių institucinių ir ekonominių pertvarkymų etapas, kurio metu buvo vykdomas spartus nuosavybės perskirstymas naudojant politinius svertus ir teisiškai įforminant padarinius.

3. Privatizavimas baigiamuoju laikotarpiu (2002-2006 m.). Nauji nuosavybės santykiai įsitvirtina kaip dominuojantis veiksnys, įgyja adekvatų institucinį ir teisinį reguliavimą, susiformuoja aiškios rinkos veikimo ir valstybės reguliavimo ribos.¹⁹ Ekonominės transformacijos pabaigos etapas, kuomet iš esmės susiformuoja rinkos ekonomikai būdinga socialinė struktūra, darbo santykiai ir socialinės saugos institucijų struktūra.

2.2. I-sis privatizavimo proceso etapas – privatizacija už investicinius čekius

Lietuvoje pirmasis privatizavimo etapas prasidėjo 1991 m. Tai buvo labai dinamiškas procesas. Šio etapo tikslas buvo privatizuoti valstybės turtą už investicinius čekius (įskaitant dalinius mokėjimus grynaisiais pinigais) – tai leido žmonėms aktyviai dalyvauti privatizavimo procese.

Lietuvos Vyriausybė savo ekonomines reformas pradėjo formuodama erdvinės rinkos parametą. Pirmasis žingsnis, vykdant ekonominę reformą, buvo spartus kainų liberalizavimas, įvykdytas 1991-1992 metais. Taip buvo siekiama įgyvendinti klasikinės ekonomikos teorijos propaguojamą rinkos apibrėžimą ir tikimasi, jog toliau rinkos formavimosi procesas vyks savaime. Remiantis teiginiu, jog pereiti į rinkos ekonomiką galima tik dominuojant subjektams, suinteresuotiems aktyviai dalyvauti rinkoje, Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų Vidurio ir Rytų Europos šalių, buvo priimti svarbūs sprendimai dėl skubaus masinės privatizacijos vykdymo. Sparti ir masinė privatizacija, panaudojant investicinius čekius, įtraukiant į dalyvavimą rinkoje visus Lietuvos piliečius, buvo veiksmingas būdas, leidžiantis sukurti tokią socialinę energiją, kuri reikalinga, norint inertišką socializmo ūkinę sistemą transformuoti į dinamišką rinkos ekonomiką.²⁰

1991 m. vasario 28 d. Aukščiausioji Taryba priėmė LR Valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatymą²¹. Šis įstatymas buvo parengtas remiantis tokiomis nuostatomis:

- privatizaciją vykdyti sparčiai ir per kelis metus privatizuoti 2/3 valstybinio turto;

¹⁹ Solnyškinienė J. Valstybinio turto privatizavimo politika ir jos įgyvendinimas: Soc. m. dr. disertacija. Kaunas: KTU, 2000. P. 52

²⁰ Vidickienė D. Rinkos sampratos ir jų įtaka Lietuvos ekonominei reformai // Politologija. 1998. Nr. 2(12). P.120-123

²¹ LR Valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1991. Nr. 10-261.

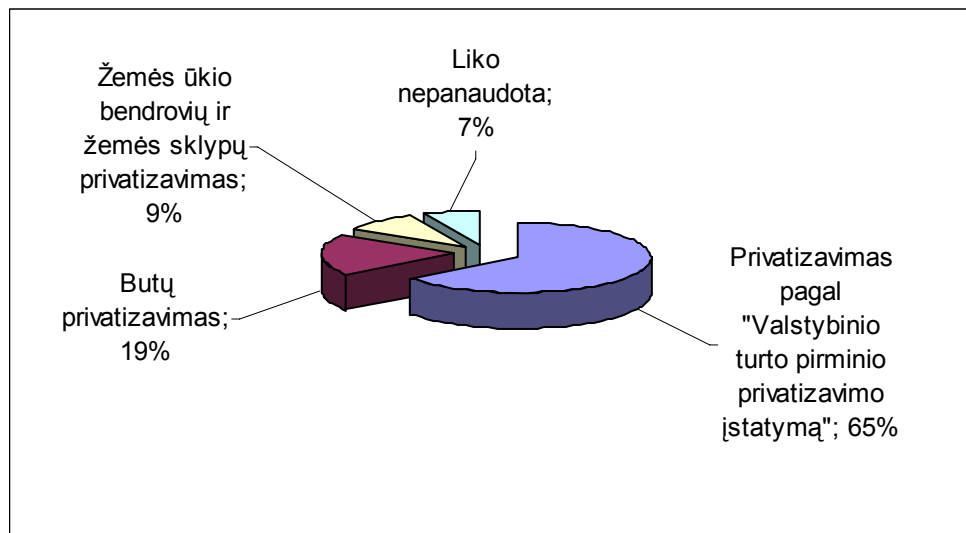
- pradiniam etape akcentuoti masinę privatizaciją ir taikyti viešą akcijų pardavimą bei turto pardavimą aukcionuose;
- sudaryti sąlygas dalyvauti privatizacijos procese daugumai gyventojų, taip užtikrinant didelius privatizacijos tempus ir sumažinti socialinę įtampą;
- nustatyti, kad pagrindinė mokėjimo už privatizuotą valstybės turtą priemonė yra investiciniai čekiai ir riboti jų pardavimą, siekiant eliminuoti rublius kaip privatizuojamo turto įsigijimo priemonę;
- privatizavimui vykdyti sukurti atitinkamą valdymo struktūrą ir užtikrinti jos veiklos savarankiškumą;
- garantuoti privatizacijos proceso viešumą, veiksmingą apskaitos bei kontrolės sistemą;
- pritraukti užsienio investuotojus ir dalį įmonių ar jų akcijų parduoti už konvertuojamą valiutą;
- privatizacijos programą sudaryti taip, kad valstybinis sektorius ir toliau vyrėtų energetikos, ryšių bei transporto srityse.

Pagal Valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatymo nustatytą tvarką Lietuvos piliečiams teko 10,5 milijardo litų vertės vienkartinių išmokų – investicinių čekių ir kitų tikslinių kompensacijų. Bendra prasme privatizaciniai čekiai – tai sertifikatai ar laikini liudijimai apie akcijų valdymą, kurie platinami masinės privatizacijos metu gyventojų tarpe. Lietuvoje privatizaciniai čekiai buvo įvertinti konkrečia pradine verte, kuri atspindėjo Taupomojo banko išduotoje Taupomojoje knygelėje. Investiciniai čekiai visiems Lietuvos piliečiams buvo išduoti pagal jų amžių nuo 1 iki 5 tūkstančių čekių vienam asmeniui.

Pasibaigus pirmajam privatizavimo etapui, kaip matoma 1 paveiksle, buvo panaudota 93 proc. viso kiekio investicinių čekių: didžiausia dalis – 65 proc. panaudota valstybiniam turtui įsigyti pagal Valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatymą, 19 proc. skirta butams išpirkti, 9 proc. – žemės ūkio įmonėms privatizuoti ir žemės sklypams išpirkti, 7 proc. investicinių čekių ir kitų tikslinių išmokų liko nepanaudota.²²

---

²² Navickas V. Lietuvos ekonomika: dabartis ir perspektyvos. 1999. P.10-19.

1 pav. Investicinių čekių panaudojimas Lietuvoje (1991-1995 m.)

Vadovaujantis įstatymu „Dėl valstybės vienkartinių išmokų bei kitų tikslinių kompensacijų panaudojimo“²³ bei vyriausybės nutarimu „Dėl Valstybės vienkartinių išmokų bei kitų tikslinių kompensacijų, esančių gyventojų investicinėse sąskaitose, deponavimo tvarkos patvirtinimo“²⁴ investicinės išmokos bei kitos kompensacijos likusios investicinėse sąskaitose buvo deponuotos pagal 1995 m. rugsėjo 1 d. būklę. Investicinėse sąskaitose deponuotomis investicinėmis lėšomis iki 1997 m. sausio 1 d. buvo galima atsiskaityti, perkant nuomojamas gyvenamąsias patalpas, ne didesnius kaip 80 ha žemės sklypus, asmeniniam ūkiui naudojamą žemę (2-3 ha), sodininkų bendrijų narių sodo sklypus bei periodinių leidinių leidyklų užimamas patalpas. Pasibaigus Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytam valstybės vienkartinių išmokų ir kitų tikslinių kompensacijų deponavimo terminui, gyventojų asmeninėse sąskaitose deponuotos vienkartinės išmokos neteko galios ir nebuvo keičiamos į jokiais valstybės obligacijas.

Navickas V. ir kiti autoriai teigia, kad buvo palikta per didelė laisvė privatizaciją vykdančioms institucijoms, neužtikrinant jų veiklos kontrolės. Kaip jau minėta, įstatyminės bazės netobulumas leido legaliomis priemonėmis „išgrobstyti“ valstybės turtą. Būtų galima išskirti tokius pirmojo privatizavimo proceso etapo trūkumus:

- nebuvo realiai įvertintas valstybės turtas, tik 1995 m. kovo 25 d. priimtas nutarimas dėl turto vertės nustatymo;
- valstybės turtas nebuvo perkainuojamas atsižvelgiant į infliacijos mastus;
- privilegijos vienoms investuotojų grupėms ir trukdžiai kitoms;

²³LR įstatymas „Dėl valstybės vienkartinių išmokų bei kitų tikslinių kompensacijų panaudojimo“ // Valstybės Žinios. 1995. Nr. 49-1180

²⁴ Vyriausybės nutarimas „Dėl Valstybės vienkartinių išmokų bei kitų tikslinių kompensacijų, esančių gyventojų investicinėse sąskaitose, deponavimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės Žinios. 1995. Nr. 28-639.

- sukurto akcinio kapitalo likvidumo neužtikrinimas – neveikė Vertybinių popierių birža.²⁵

Pirmajame privatizavimo proceso etape buvo derinamos dvi iš esmės skirtingos koncepcijos. Pirmoji, kuri svarbiausiu privatizacijos proceso tikslu laikė makroekonominę stabilizaciją, kuri pasiekama didinant finansinę drausmę, tam, kad privatizuotos įmonės iš karto prisitaikytų prie rinkos ekonomikos taisyklių. Didelis dėmesys yra skiriamas institucinei privatizavimo aplinkai bei teisiniam reguliavimui. Ši koncepcija daugiau orientuota į visuomenę ir mažiau reikšmės teikianti savaiminiam rinkos veikimui. Antroji koncepcija remiasi nuostata, kad radikalias rinkos ekonomikos reformas vykdžiusiose valstybėse greitai sukuriamos ir efektyviai veikia išsivysčiusioms šalims būdingos institucijos, sparčiai mažinamas valstybinis sektorius. Remiantis šia koncepcija visuomenės gerovės kilimas vyksta savaime, besikeičiant ūkio struktūrai.

Taigi Lietuvoje buvo derinamos minėtos dvi koncepcijos, tačiau nuosekliai kažkurios nebuvo laikomasi. Tokių dviejų praktiškai nesuderinamų koncepcijų taikymą nulėmė, tai, jog reformų pradžioje trūko mokslininkų analitikų ir valdžios atstovų įžvalgų. Tuo metu buvo sunku įsivaizduoti pokyčio mastus bei padarinius. Pokomunistinėse šalyse, tame tarpe ir Lietuvoje, vykęs masinis privatizavimas buvo vertinamas kaip ūkinis ekonominis valstybės veiksmas, kuriam buvo keliami tokie bendri tikslai:

- ūkinės ir visuomeninės politikos santvarkos pakeitimas, sukuriant dominuojantį privatų sektorių;
- valstybės vaidmens ekonomikoje siaurinimas;
- sudaryti sąlygas stabiliam ekonomikos augimui;
- šalies ūkio funkcionavimo tobulinimas, siekiant sustiprinti ekonominį efektyvumą.²⁶

Galima teigti, kad prasidėjus ekonominei reformai Lietuvoje, svarbiausias turto privatizavimo tikslas buvo sparčiai plėtoti privatų sektorių, likviduoti neefektyvaus valstybinio ūkio monopolį ir kartu sudaryti būtinas sąlygas rinkos ekonomikai įsitvirtinti Lietuvos ūkyje.

Pagal Valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatymą už privatizavimo politikos formavimą ir realizavimą buvo atsakinga visa eilė institucijų. Privatizavimo strategijos formavimą ir jos kontrolę vykdė Centrinė privatizavimo komisija bei jai pavaldžios miestų ir rajonų privatizavimo komisijos. Centrinės Privatizavimo komisijos pirmininką Ministro Pirmininko teikimu tvirtino Aukščiausioji Taryba, vėliau Prezidentas. Centrinėje Privatizavimo

²⁵ Navickas V., Dapkus M., Bačkaitis D. Kapitalo persikirstymas ir jo efektyvumas Lietuvos ūkyje // Socialiniai mokslai. Ekonomika. Nr. 1(14), 1998. P. 30-39.

²⁶ Novickas J., Solniškynienė J. Privatizacijos pokomunistinėse šalyse kaip savito privatizacijos tipo apibrėžimo problema. // Inžinerinė ekonomika. Nr. 1(16), 2000. P. 48-56.

komisijoje buvo valstybės institucijų, bankų, pramonininkų bei verslo atstovai. Miesto ir rajono Privatizavimo komisiją skyrė Vyriausybė savivaldybės teikimu.

Privatizavimo formavimo ir realizavimo procese kai kurias funkcijas atliko: privatizuojamos įmonės steigėjas (ministerija ar savivaldybė) bei įmonės administracija. Ministerijos (savivaldybės) Centrinės Privatizavimo komisijos pavedimu į privatizavimo programą įtraukdavo joms pavaldžius privatizavimo objektus, o privatizavimui reikalingą informaciją apie privatizuojamą objektą rengė įmonių administracija.

Masinės privatizacijos objektai buvo valstybinių įmonių akcijos, jų paketai, nedideli ūkio objektai, kurių vertė neviršijo 30 tūkst. litų, atskiros gamybos priemonės, žemės ūkio įmonių turtas, valstybiniai butai, žemė ir kt. Prieš sudarant pirmąją privatizavimo programą buvo sudarytas įmonių sąrašas, į kurį įtraukta 3500 įmonių bei jų padalinių. LR Valstybės turto pirminio privatizavimo įstatyme²⁷ buvo numatyta, kad monopolinės struktūros turi būti išskaidytos į mažesnius savarankiškus ekonominius padalinius, todėl sąraše buvo pateikta virš 7600 įmonių pavadinimų, iš kurių 4580 buvo įtraukta į pirminės privatizacijos programas.²⁸ Siūlyti privatizuoti įmonę galėjo bet kuri institucija, atsakinga už privatizavimo proceso reguliavimą, taip pat įmonės direktorių taryba arba visuotinis darbuotojų susirinkimas.

Valstybinės nuosavybės teise priklausantis turtas galėjo būti įgyjamas už lėšas, esančias investicinėse sąskaitose. Lietuvos piliečiams be investicinių čekių buvo leidžiama šias sąskaitas papildyti rubliais, tačiau jų suma negalėjo viršyti asmeniui skirtų investicinių išmokų sumos. Siekiant užtikrinti sparčią pirmojo privatizacijos etapo eigą, grynaisiais pinigais buvo galima atlikti dalinius mokėjimus, kurie siekė 5 proc. parduodamo turto vertės, kita suma galėjo būti mokama investiciniais čekiais. Perkant butus piniginis įnašas buvo reikalaujamas didesnis ir turėjo sudaryti ne mažiau kaip 20 proc. turto vertės.

Lietuvoje investiciniai čekiai buvo įvertinti konkrečia verte. Prasidėjus privatizacijos procesui investicinių čekių pardavimas buvo ribojamas, tačiau vėliau, kuomet Lietuvoje ėmė cirkuliuoti nacionalinė valiuta, investicinių čekių pardavimas buvo įteisintas, nes iškilo grėsmė, kad didelė jų dalis liks nepanaudota. Dėl šios priežasties investiciniai čekiai buvo pradėti pardavinėti už litus, rinkos kainomis, o juos įsigyti ir privatizuoti valstybinį turtą galėjo privatūs asmenys bei privatūs ūkio subjektai.

Šiame valstybės turto privatizavimo etape buvo siekiama sudaryti sąlygas visiems piliečiams dalyvauti privatizavime ir taip užtikrinti socialinį teisingumą. Tuo tikslu didžioji dalis valstybės turto buvo privatizuojama už investicinius čekius ir Lietuvos piliečių. Plataus masto privatizavimas už investicinius čekius leido susiformuoti plačiam savininkų sluoksniui, tačiau

²⁷LR Valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1991. Nr. 10-261.

²⁸Solnyškinienė J. Valstybinio turto privatizavimo politika ir jos įgyvendinimas: Soc. m. dr. disertacija. Kaunas: KTU, 2000. P. 52

dėl didelio nepatyrusių savininkų skaičiaus ir užsienio investicijų ribojimo toks privatizavimas neleido greitai ir efektyviai reorganizuoti įmonių, užkirto kelią investicijoms. Netobula įstatyminė bazė bei neskaidrios privatizavimo procedūros sudarė terpę korupcijai, leido valstybės turtą privatizuoti apeinant privatizavimą reglamentuojančias procedūras.

2.2.1 Privatizavimo būdai naudoti pirmajame privatizavimo etape

Pirmajame privatizavimo proceso etape buvo naudojami šie būdai:

- privatizavimo objekto pardavimas aukcionuose;
- skelbiant viešą įmonės akcijų pasirašymą;
- rengiant konkursus privatizavimo objektams, parduodamiems už konvertuojamą valiutą.²⁹

Siekiant išvengti piktnaudžiavimo ir siekiant privatizavimo procesą padaryti skaidresnį bei siekiant apsaugoti specifines įstaigas – tokias, kaip farmacijos, veterinarijos, medicinos aptarnavimo ir kt. – nuo jas įgyjančių asmenų nekompetentingumo, buvo įteisinti:

- uždaras aukcionas;
- uždaras akcijų pasirašymas;
- konkursas geriausia verslo planui.³⁰

Pradiniame privatizavimo etape populiariausia valstybinio turto privatizavimo forma buvo įmonių akcijų pasirašymas. Šiuo būdu buvo privatizuota apie 75 proc. viso privatizuoto valstybinio turto.³¹ Viešame akcijų pasirašyme galėjo dalyvauti visi fiziniai ir juridiniai asmenys, o taip pat ir investicinės bendrovės. Investicinių bendrovių atsiradimas buvo gana stichiškas, jų veikla nebuvo pakankamai teisiškai reglamentuota. Pagrindinis ribojimas investicinėms bendrovėms buvo tai, kad jos galėjo įsigyti ne daugiau kaip 20 proc. vienos įmonės akcijų. Pastarosios bendrovės turėjo pagyvinti privatizavimo procesą, kadangi daugelis fizinių asmenų ir jų grupių nebuvo pajėgūs vieni privatizuoti valstybės turto. Investicinės bendrovės, parduodamos savo akcijas, kaupė investicinius čekius, kurie vėliau buvo naudojami privatizuojamų įmonių akcijoms įsigyti. Už gyventojų investicinius čekius investicinės bendrovės privatizavo žymią turto dalį. Šių bendrovių savininkai, pasinaudoję įstatyminės bazės netobulumu, tapo įsigyto turto savininkais. Didelė dalis investicinių bendrovių po trumpo laiko buvo likviduotos arba bankrutavo.

Pagal vykdytą programą pirmajame etape darbuotojai turėjo teisę pirkti tam tikrą kiekį įmonių akcijų, tai sudarė apie 7,4 proc. viso privatizuoto turto. Akcijų dalis, kurią galėjo įsigyti darbuotojai kilo nuo 10 proc. 1991 m. iki 50 proc. – 1993 m. Akcijos darbuotojams buvo

²⁹LR Valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1991. Nr. 10-261.

³⁰Ten pat.

³¹Šimėnas A. Ekonomikos reforma Lietuvoje. – Vilnius: Pradai, 1996. P. 137

parduodamos už nominalią vertę, neatžvelgiant į rinkos kainas. Ekspertų vertinimu, įvestos papildomos privilegijos darbuotojams deformavo ir susilpnino privatizavimo sistemą, kadangi jomis suskubo pasinaudoti įmonių vadovybė. Įmonių administracija rasdavo būdų kaip iš darbuotojų nebrangiai perpirkti ir po to įsigyti įmonių turtą.

Aukcionuose buvo parduota 2726 objektai, tai sudarė beveik pusę visų privatizuojamų objektų, tačiau pinigine išraiška tai buvo tik 2,3 proc. viso privatizuoto turto. Dažniausiai aukcionuose buvo privatizuojami smulkūs komerciniai objektai.

Valstybinio turto privatizavimas už konvertuojamą valiutą buvo neintensyvus – parduoti 46 objektai, kurių bendra vertė siekė apie 1 proc. viso privatizuoto turto. Tvarka šiems konkursams buvo rengiama konsultuojantis su Vakarų šalių specialistais ir todėl iš esmės sutapo su Vakarų šalyse galiojančia praktika. Konkurso tvarka buvo privatizuota 15 objektų, tai sudarė 14,3 procentus turto (Žr. Priedą Nr. 1, 1 lentelė). Konkursas geriausiam verslo planui galėjo būti rengiamas tik tuomet, kai taikant viešą akcijų pasirašymą nepavykdavo objekto privatizuoti per tris pakartotinius kartus.³²

2.2.2 Pirmojo privatizavimo etapo mastai

1991-1995 m. privatizuota 85 proc. numatyto privatizuoti valstybės turto. Net 71 proc. valstybei priklausiusių ūkinių objektų privatus sektorius įgijo visą kontrolinį akcijų paketą ar jo dalį arba įgijo juos kaip turtą. Atskirose ūkio šakose privatizavimo lygis buvo gana aukštas. Privatizuota 98 proc. statybos ir 97 proc. buitinių paslaugų sektoriaus objektų. Komunalinių objektų privatizavimo programa buvo vykdoma lėčiau dėl įvestų apribojimų: buvo ribojamas atskirų specifinių įmonių privatizavimas, mažinant objektų privatizuojamo kapitalo dydį bei dalį.³³

Gyventojams įstatymo nustatyta tvarka teko 10,5 milijardų litų vertės vienkartinį išmokų ir kitų tikslinių kompensaciją. Privatizavimo programa, nors privatizavimui skirtas laikas buvo pratęstas, neįvykdyta gana ženkliai. Liko neprivatizuota 14 proc. įmonių ir 17 proc. numatyto privatizuoti kapitalo už daugiau kaip 6386 mln. litų.

Pirmojo etapo metu iš viso parduota 5710 objektų už 3,5 mlrd. litų. Akcijų pasirašymo būdu buvo privatizuoti 2923 objektai, aukcione – 2726, skelbiant geriausio verslo plano konkursą – 15, už laisvai konvertuojamą valiutą – 46 objektai (Žr. Priedą Nr. 1, 1 lentelė).

Užsienio investuotojai galėjo dalyvauti privatizavimo procese už laisvai konvertuojamą valiutą. Kai kurios pasaulyje gerai žinomos kompanijos atėjo į Lietuvą būtent per pirmąjį privatizacijos etapą. Sėkmingos privatizacijos pavyzdys – „Phillip Morris Lietuva” ir „Kraft

³² Šimėnas A. Ekonomikos reforma Lietuvoje. – Vilnius: Pradai, 1996. P. 109-137.

³³ Navickas V. Lietuvos ekonomika: dabartis ir perspektyvos. - Vilnius: Valgra. 1999. P.10-19

Foods Lietuva“. Valiutinė privatizacijos programa, atskirta nuo masinės privatizacijos programos, riboja užsienio investuotojų galimybes rinktis objektą, todėl privatizavimo procesas Lietuvoje buvo iš dalies uždaro pobūdžio.

Pirmieji nepriklausomybės metai laikomi Lietuvos kaip „tranzitinės“ šalies modelio klestėjimo metais. Tuo metu Vyriausybės vykdyta fiskalinė politika buvo ekspansinio pobūdžio. Iš dalies tai pasiteisino ir leido, nepaisant aukšto infliacijos lygio, išlaikant pasiektą pragyvenimo lygį, atsisakyti fiksuotų kainų pagrindiniams maisto produktams ir vartojimo reikmenims. Tačiau tokia ekonominė politika turėjo ir neigiamų pasekmių – buvo prarasta ūkio pusiausvyra, kadangi prekybos įmonės klestėjo, pramonės taip pat privatizuotų ir privatizuojamų įmonių situacija žymiai pablogėjo.³⁴

Įmonių veiklos efektyvumas nebuvo pirmojo privatizavimo etapo prioritetu. Privatizacija 1991-1995 m. laikotarpiu, visu pirma, buvo nukreipta į privataus sektoriaus kūrimą, privačios nuosavybės instituto bei nuosavybės teisių įtvirtinimą. Lietuva, kaip ir kitos buvusios socialistinės šalys, teikė pirmenybę saviems: vietiniai investuotojai turėjo pirmenybę prieš užsieniečius, privatizuojamų įmonių darbuotojai, tarp jų įmonių vadovybė, prieš kitas vietinių investuotojų grupes. Šitokios skirtingos privatizavimo subjektų grupių starto pozicijos sąlygojo pradinę poprivatizacinę struktūrą Lietuvoje:

- privatizuotose ūkio objektuose (71 proc. ūkio objektų) privatiems fiziniams ir juridiniams asmenims nuosavybės teise priklausė 52 proc., o valstybei - 48 proc. kapitalo;
- privatizuojamų įmonių darbuotojams lengvatinėmis sąlygomis perduota 7,4 proc. viso privatizuoto turto, iš to skaičiaus 2/3 – įmonių vadovams;
- ženklų vaidmenį suvaidino investicinės bendrovės, 1994 m. pradžioje jų buvo 379, valdžiusios 39 proc. privatizuotino turto, 1995 m. įregistruotos 133 investicinės akcinės bendrovės, turinčios likvidaus turto;
- užsieniečiams priklausė 0,0002 proc. nuosavybės.³⁵

Pirmąjį privatizavimo proceso etapą ypatingai ap sunkino tai, kad kartu su juo prasidėjo ir ūkio krizė, o visuomenėje buvo paplitusi nuomonė, kad būtent privatizacija ir yra pagrindinė to priežastis. Nors pradiniam etape visiems piliečiams buvo sudarytos vienodos sąlygos įsigyti privatizuojamą turtą, tačiau žmonių nepasitenkinimas buvo aiškiai pastebimas viso privatizavimo proceso metu. Nepaisant visų valstybinio turto masinės privatizacijos sistemos trūkumų ir

³⁴ Starkevičiūtė M. Pereinamojo laikotarpio rezultatų Lietuvos ekonomikoje įvertinimas // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. 2000. Nr. 16. P. 123.

³⁵ Solnyškinienė J. Privatizacija Rytų ir Vidurio Europos šalyse – esminis nuosavybės struktūros transformavimo veiksnys. // Transformacijos Rytų ir Centrinėje Europoje: mokslo darbai/ Klaipėdos universitetas. – Klaipėda: Klaipėdos leidykla, 2004

nesklandumų, iš esmės ji pasiteisino kaip priemonė perduoti turtą privačiam sektoriui. Jau 1995 m. pabaigoje daugiau kaip pusė buvusių valstybinio ūkio subjektų tapo privačiais.

2.3. II-sis privatizavimo proceso etapas – privatizacija už grynuosius pinigus

Naujas privatizavimo etapas Lietuvoje prasidėjo 1995 m., priėmus LR Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymą³⁶, pagal kurį viešosios nuosavybės teise valstybei priklausantis turtas fiziniams ir juridiniams asmenims perleidžiamas tik už grynuosius pinigus rinkos kainomis. Šiame privatizavimo etape buvo atsisakyta investicinių čekių sistemos. Įstatymas nustatė lygias teises užsienio ir vietos investuotojams dalyvauti privatizuojant valstybės turtą bei numatė įvairesnių ir lankstesnių privatizavimo būdų bei metodų taikymą.

Privatizacija už grynuosius pinigus pasižymėjo tokiais bruožais:

- įvertintas valstybės ir savivaldybių turtas parduodamas fiziniams ir juridiniams asmenims už grynuosius pinigus rinkos verte;
- vietos ir užsienio investuotojai, taip pat fiziniai ir juridiniai asmenys turi lygias teises privatizuojant valstybės ir savivaldybių turtą.

Pasibaigusi privatizacija už investicinius čekius ne tik apsprendė formuojamos privatizavimo politikos vėlesniuose etapuose principus bei pobūdį, tačiau taip pat sąlygojo šalies ekonominės bei socialinės raidos perspektyvas. Tai, savo ruožtu, įtakojo ir privatizavimo tikslų pasikeitimą:

- parduodant paklausius rinkoje objektus, siekiama gauti lėšų valstybės biudžeto deficitui mažinti, socialinių įsipareigojimų bei investicinių programų vykdymui,
- esant žemam užsienio investicijų lygiui, privatizavimo keliu pritraukti užsienio ir vietinio kapitalo portfelines ir tiesiogines investicijas;
- privatizuoti likusias akcijas įmonėse, kuriose valstybė realiai neatlieka valdymo ir priežiūros funkcijų.

Taigi vienas iš pagrindinių privatizacijos už grynuosius pinigus tikslų yra privatizuojant valstybei priklausančias įmones padaryti jas pelningas. Be to, labai svarbu perteikti įmonėms potencialių investuotojų žinių ir patirties, pritraukti užsienio investuotojus.³⁷

Čekinės privatizacijos metu per kelis metus buvo pilnai ar dalinai privatizuota didžioji dalis mažų ir vidutinių pramonės, prekybos ir statybos sektoriaus įmonių, o antrajame etape daugiausia buvo privatizuojami vertingesni, stambūs gamybos ir infrastruktūros objektai.

³⁶ LR Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1995. Nr. 61-1530.

³⁷ Obrazcovas V., Savas E.S., Jančiauskas E.E. Valstybės ir savivaldybių turto valdymas ir privatizavimas: teorija ir praktika. – Vilnius, 2003. P. 208

Antrasis privatizavimo proceso etapas prasidėjo priėmus LR Valstybės ir savivaldybių turto įstatymą³⁸ 1995 m., tačiau faktiškai šio etapo pradžia yra 1996 m. rugpjūčio mėnuo. Kadangi tik 1996 m. buvo paskelbtos pirmosios privatizavimo programos. Vykdam LR Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymą buvo įkurta Valstybinė privatizavimo agentūra. Ši institucija veikė iki 1997 m. spalio mėnesio kaip Vyriausybės atstovė, privatizuojant valstybės turtą. Privatizavimo uždaviniams spręsti taip pat buvo sudaryta valstybės valdymo institucija – Privatizavimo komisija. Pagrindinės jai priskirtos funkcijos buvo formuoti privatizavimo strategiją ir ją kontroliuoti. Privatizuojant savivaldybėms nuosavybės teise priklausantį turtą, procese dalyvavo savivaldybės lygmens privatizavimo institucijos.

1997 m. pabaigoje priėmus naujos redakcijos LR Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymą³⁹ vietoje kelių privatizavimo valdymo institucijų įteisinta vienintelė privatizavimo institucija Lietuvoje – Valstybės turto fondas (toliau vadinamas VTF). Privatizavimo komisijai paskirtos tik privatizavimo proceso priežiūros funkcijos.

Tobulinant privatizavimo mechanizmą buvo siekiama paspartinti privatizavimo procesą bei surasti tinkamų būdų, kaip pritraukiant investicijas modernizuoti stambias įmones. Naujasis valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymas buvo priimtas atsižvelgiant į užsienio šalių patirtį, norint sudaryti dar palankesnes sąlygas, ypač užsienio, investuotojams dalyvauti privatizavimo procese. Tačiau dažnai akcentuojamas siekis pritraukti kuo daugiau užsienio investuotojų, nevyko taip sparčiai kaip buvo tikėtasi: 1998 m. iš VTF parduoto 71 stambaus objekto – Lietuvos piliečiai įsigijo 63, o užsieniečiai nupirko tik 8 objektus. Remiantis Lietuvos Statistikos departamento žiniomis, būtent nuo 1998 m. užsienio investicijos šalyje ėmė sparčiai augti ir nepriklausomai nuo palyginti mažo užsienio investuotojų privatizuotų objektų skaičiaus, būtent jos sudarė didžiausią pajamų dalį, gaunamą iš privatizacijos.

Antrajame privatizavimo proceso etape dideles diskusijas ir užsitęsčius politinius nesutarimus kėlė strateginių objektų privatizavimas. Lietuvoje tai Ignalinos atominė elektrinė, Mažeikių naftos perdirbimo gamykla, aprūpinimo elektra ir dujomis infrastruktūros objektai, geležinkelių ir oro transportas ir pan. Poreikis privatizuoti tokias įmones kilo todėl, kad nuo nepriklausomybės atgavimo negaudamos investicijų jos sumenko, o valstybė tokioms investicijoms neturėjo galimybių skirti pakankamai lėšų. Į strateginių objektų sąrašą, kuris buvo nuolat keičiamas, šie objektai įtraukti dėl išskirtinės vertės, masto, reikšmės valstybės ūkiui ir gyventojams, todėl ir jų privatizavimo prasmė, eiga bei tvarka neabejotinai diskutuoti. Daugelio ekspertų vertinimu, tai jau ne masinio privatizavimo objektai ir jiems turi būti taikytini kitokie kriterijai. Taigi, būtent šis privatizavimo proceso etapas buvo sukėlęs daugiausiai intrigu

³⁸ LR Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1995. Nr. 61-1530.

³⁹ LR Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1997. Nr. 107-2688

dėl valstybinio turto pardavimui pasirenkamų privatizavimo būdų, ypač privatizuojant strateginės reikšmės šalies objektus.

2.3.1 Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo būdai

Antrojo etapo patirtis rodo, kad atskirų objektų privatizavimas dėl įvairių priežasčių vyko lėtai. Daug objektų nebuvo parduodama iš pirmo, antro ar daugiau kartų. Parduodamos įmonės turėjo didelius išskolinimus ir nuostolius, privatizuotoms įmonėms buvo sudaromos išskirtinės veiklos sąlygos. Tai rodo, kad privatizavimo vykdytojų iškelti tikslai nebuvo pasiekiami. Tikslų pasiekimas priklauso nuo pasirinktų priemonių, privatizavimo atveju – žymia dalimi nuo privatizavimo būdų. Netinkamai pasirinkti privatizavimo būdai sumenkina privatizavimo rezultatus.⁴⁰

Siekiant suaktyvinti privatizacijos procesą, be pirmajame etape taikytų būdų, LR Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatyme⁴¹ buvo numatyti nauji privatizavimo būdai – tiesioginės derybos bei nuoma su išpirkimu, o vėlesnėje šio įstatymo redakcijoje numatytas ir valstybės ar savivaldybės kontrolės perdavimas valstybės ar savivaldybės kontroliuojamoje įmonėje. Taigi, antrajame privatizavimo proceso etape valstybės nekilnojamasis turtas privatizuojamas viešame aukcione ar nuomos su išpirkimu būdu, valstybei priklausančios akcijos parduodamos skelbiant viešą konkursą, tiesiogines derybas, viešą aukcioną, viešą akcijų platinimą vertybinių popierių biržoje, perleidžiant kontrolę valstybės kontroliuojamose įmonėse.

Viešas akcijų platinimas, tai valstybei ar savivaldybei nuosavybės teise priklausančių akcijų pardavimo būdas, kai akcijos parduodamos viešai jas platinant vidaus ir (ar) užsienio valstybių vertybinių popierių rinkose, o akcijų pardavimo kaina nustatoma įvertinus paklausos ir pasiūlos santykį. Viešo akcijų pardavimo būdu gali būti parduodamos tik atvirojo tipo bendrovių akcijos. Šiuo būdu parduoti uždarojo tipo bendrovių akcijas draudžia Privatizavimo įstatymas. Pagrindinė priežastis, anot privatizavimo vykdytojų, yra tai, kad uždarujų akcinių bendrovių akcijos nėra viešos apyvartos objektas. Todėl jos parduodamos kitais būdais, dažniausiai viešame aukcione. Nors viešas aukcionas nuo viešo akcijų pardavimo skiriasi tik pardavimo mechanizmu, o pardavimo principas – parduoti viešai – galioja ir vienu ir kitu atveju.

Viešas aukcionas, tai toks privatizuojamo objekto pardavimo būdas, kai neribojamas potencialių pirkėjų, dalyvaujančių aukcione, skaičius, o sandoris sudaromas su didžiausią kainą pasiūliusi pirkėju. Viešas konkursas, tai privatizavimo objekto pardavimas pirkėjui konkurso laimėtojui, kurio rašytiniai kainos bei investiciniai pasiūlymai, įvykdžius nustatytus darbo vietų minimalius reikalavimus, yra geriausi. Tiesioginės derybos – privatizavimo objektų perdavimas

⁴⁰ Bagdonavičius A. Poreikis privatizuoti kitaip. // Laisvoji rinka. 2000. Nr. 2.

⁴¹ LR Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1995. Nr. 61-1530.

tiesioginių derybų laimėtoju, kurio rašytinis kainos ir investiciniai pasiūlymai, įvykdžius nustatytus darbo vietų minimalius reikalavimus, geriausi. Privatizuojant turtą tiesioginėse derybose investuotojams turi būti nustatomi kvalifikaciniai atrankos kriterijai, šie kriterijai gali būti nustatomi ir viešame aukcione. Taip siekiama atrinkti „strateginį“ investuotoją. „Strateginis“ investuotojas suprantamas kaip efektyviai veikianti, patirtą konkrečioje srityje turinti įmonė. Tačiau „strateginio“ investuotojo sąvoka nėra vienareikšmiška ir kaskart privatizuojant tam tikrą objektą privatizavimo institucijoms suteikiama teisė nustatyti vis kitus kvalifikacinius kriterijus.

Tiesioginėse derybose, viešame konkurse privalo būti, o viešame aukcione gali būti nustatyti darbo vietų išsaugojimo ir investicijų reikalavimai. Nustatant darbo vietų išsaugojimo reikalavimą, valstybė siekia neaštrinti nedarbo problemos. O nustatant investicijų reikalavimus, siekiama įmonės veiklos tęstinumo, pažangesnių technologijų diegimo. Tuo tikslu tiesioginėse derybose ir viešame konkurse investuotojų pasiūlymai vertinami ne tik pagal kainą, bet ir pagal pasiūlytas investicijas.

Privatizuojant tiesioginių derybų, viešo konkurso ir viešo aukciono būdais VTF suteikta teisė kreiptis į teisėsaugos institucijas investuotojų patikimumui įvertinti. Tačiau viešų kriterijų, pagal kuriuos atsiranda poreikis patikrinti investuotojų patikimumą ir dėl kurių investuotojai pripažįstami nepatikimais, nėra. Teisėsaugos institucijų išvados taip pat nėra viešos. Viešumo stoka sukuria terpę korupcijai ir įvairioms spekuliacijoms, kartais net diskredituoja privatizavimo procesą.

Kontrolės perdavimas valstybės ar savivaldybės kontroliuojamoje įmonėje, tai konvertuojamų obligacijų arba naujų akcijų emisija iš papildomų įnašų, dėl kurių valstybės ar savivaldybės dalis įmonės įstatiniame kapitale sumažėja ar gali sumažėti. Šiuo būdu įmonė gali būti privatizuojama tik tada, kai šios įmonės akcijų nepavyko parduoti kitais būdais arba kai jau yra privatizuota ne mažiau kaip pusė įmonės akcijų.

Nuoma su išpirkimu, tai viešas privatizavimo būdas, kai potencialus pirkėjas, pasirašęs privatizavimo sandorį ir priėmęs privatizavimo objektą – ilgalaikį materialųjį turtą, įgyja teisę jį valdyti ir naudoti. Šiuo būdu galima privatizuoti turtą, kurio nepavyko privatizuoti viešame aukcione, arba, kai į pastatus arba patalpas buvo investuota privataus kapitalo, kuris sudaro daugiau negu pusė objekto rinkos vertės.

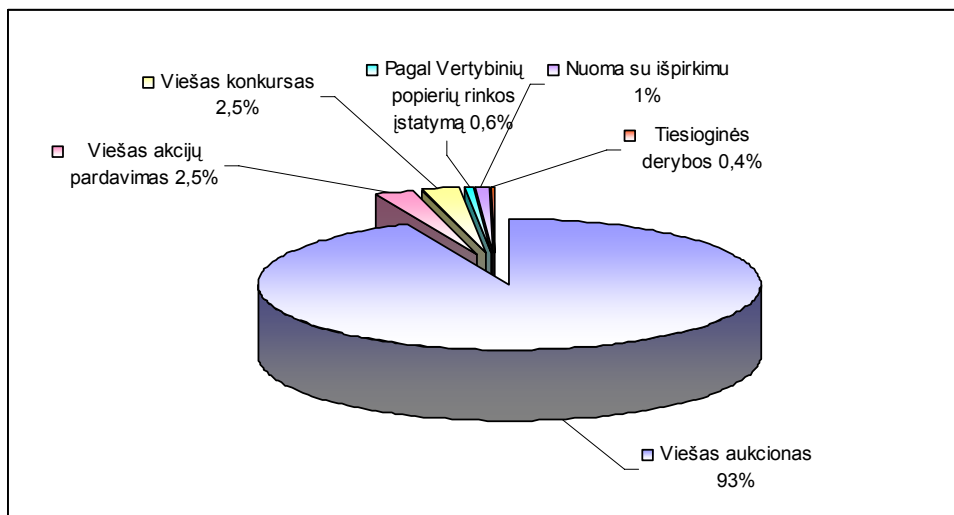
Privatizavimo būdas pasirenkamas atsižvelgiant į įmonės dydį, veiklos sferą, akcijų paketo dydį ir pan. Privatizavimas gali būti vykdomas ir pagal atskirus įstatymus. Pavyzdžiui, pagal atskirus įstatymus buvo privatizuota dalis „Mažeikių Naftos“ akcijų. Valstybei priklausiančios akcijos buvo parduotos pagal Vertybinių popierių viešosios apyvartos įstatymą.⁴² Bendrovės „Mažeikių Nafta“ privatizavimas – tai precedento neturintis procesas, kadangi tai

---

⁴² LR Vertybinių popierių viešosios apyvartos įstatymas // Valstybės žinios. 1996. Nr. 16-412.

stambiausia Lietuvos įmonė, kuri vienintelė buvo privatizuota be konkurso. Šios įmonės valstybei priklausančios akcijos buvo parduotos pagal, jau minėtą, Vertybinių popierių viešosios apyvartos įstatymą, taip pat šiam tikslui buvo priimti specialūs įstatymai.⁴³

Privatizavimo patirtis rodo, kas privatizavimas pagal atskirus įstatymus yra mažiau skaidrus, investuotojai turi galimybes išsiderėti įvairias lengvatas, kitų įstatymų nustatytos taisyklės dažniausiai yra ne tokios griežtos, kaip Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymo nustatyti reikalavimai.

2 pav. 1996-2001 m. privatizuoto valstybės turto pasiskirstymas pagal privatizavimo būdus

Per antrąjį privatizavimo etapą iš viso buvo parduoti 1816 objektai. Kaip matyti iš 2 paveikslo, daugiausia - net 1693 objektai parduoti viešame aukcione, viešo akcijų pardavimo būdu – 47, viešame konkurse – 46, tiesioginėse derybose – 4 objektai, nuomos su išpirkimu būdu – 18 ir 8 objektai parduoti pagal LR Vertybinių popierių viešosios apyvartos įstatymą (Žr. Priedą Nr. 2, 2 lentelė).

2.3.2. Antrojo privatizavimo etapo mastai

1995 metų pabaigoje privatizavus 52 proc. viso valstybinio kapitalo arba 71 proc. ūkio objektų, beveik pusė kapitalo privatizuotose įmonėse dar pasiliko valstybės nuosavybėje. Daugelyje privatizuotų įmonių pasiliko didelė, nors neviršijanti 50 proc., valstybei priklausanti kapitalo dalis.

1996 metais privatizavimo procesas nebuvo aktyvus. Nuo antrojo privatizavimo etapo pradžios viešai paskelbta apie 1100 objektų privatizavimą. Tačiau iki 1997 m. liepos 21 d. buvo parduota tik 47 objektai, kuriuose valstybinio kapitalo dalis buvo ne didesnė kaip 20 proc., už

⁴³ Investicijų į akcinės bendrovės „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ bei „Naftotiekis“ ir reikalavimų akcijų paketo savininkams įstatymas // Valstybės žinios. 1998. Nr. 44-1200.

daugiau kaip 21 mln. litų. 1997 metais į privatizuojamų objektų sąrašą buvo įtraukta 14 įmonių, turėjusių strateginės paskirties statusą. Šiose įmonėse valstybės akcijų dalis svyravo nuo 80 iki 100 proc. 1997 metais privatizuojamų objektų sąrašė buvo 1098 objektai, iš jų 451 – valstybės turto, o likusieji priklausė savivaldybėms. Tais metais už parduotus objektus gauta 81 mln. litų.

1998 metais už 2,33 mlrd. litų buvo privatizuoti 344 objektai, 133 iš jų pardavė VTF. Didžiąją dalį įplaukų sudarė „Lietuvos Telekomo“ 60 proc. akcijų pardavimas. Strateginiai investuotojai į už šią įmonę sumokėjo 2,04 mlrd. litų ir įsipareigojo per ateinančius dvejus metus investuoti dar 884 mln. litų.

1999 m. parduoti 428 objektai ir už juos gauta 537,8 mln. litų. Didžiausi pasirašyti sandoriai – AB „Klaipėdos jūrų krovinių kompanija“ (90 procentų įmonės įstatinio kapitalo), AB „Lietuvos draudimas“ (70 procentų įmonės įstatinio kapitalo), AB „Klaipėdos hidrotechnika“ (95 procentai įmonės įstatinio kapitalo). Šių įmonių valstybei nuosavybės teise priklausančių akcijų paketai buvo parduoti tiesioginių derybų būdu.

Per 1999 metus daugiausia objektų privatizuota viešo aukciono būdu – 186 objektai kaip materialusis turtas bei 194 įmonių valstybei nuosavybės teise priklausantys įvairaus dydžio akcijų paketai, iš kurių 26 įmonių akcijų paketai, sudarantys 2/3 įmonės įstatinio kapitalo. Nacionalinėje vertybinių popierių biržoje viešo akcijų pardavimo būdu parduota 25 įmonių valstybei nuosavybės teise priklausantys akcijų paketai (Žr. priedą Nr. 2, 3 lentelė).

1999 metais 6 objektai parduoti užsienio šalių fiziniams ir juridiniams asmenims, kurie pagal pasirašytus privatizavimo sandorius metus yra numatę investuoti 240 mln. Lt.

1999 m. buvo organizuojamas ir vykdomas AB „Lietuvos Telekomas“ bei AB „Klaipėdos hidrotechnika“ iki 5 procentų valstybei priklausančių akcijų pardavimas nominalia kaina šių įmonių darbuotojams.⁴⁴

Per 2000 metus buvo parduota 694 valstybei nuosavybės teise priklausantys privatizavimo objektai už 864,6 mln. Lt. Didžiausi pasirašyti sandoriai – AB „Geonafta“ (80,94 procentų įmonės įstatinio kapitalo), AB „Ventus nafta“ (90,33 procentų įmonės įstatinio kapitalo), UAB „Lietuvos vystymo bankas“ (59,2 procentų įmonės įstatinio kapitalo). Daugiausia objektų privatizuota viešo aukciono būdu – 640, iš kurių 381 objektas – nekilnojamasis turtas ir 259 – valstybei nuosavybės teise priklausančių įmonių įvairaus dydžio akcijų paketai. Viešo konkurso būdu privatizuota 22 įmonių valstybei nuosavybės teise priklausantys akcijų paketai. Viešo akcijų pardavimo būdu Nacionalinėje vertybinių popierių biržoje buvo parduota 21 įmonės valstybei nuosavybės teise priklausantys akcijų paketai. Pagal Vertybinių popierių viešosios apyvartos įstatymą pateikus tris oficialius privalomus pasiūlymus, buvo parduoti 5 įmonių akcijų paketai (Žr. priedą Nr. 2, 4 lentelė).

⁴⁴ VTF 1999 metų veiklos ataskaita. http://www.vtf.lt/lt.php?show_content_id=29 2006-10-28.

2000 metais 16 privatizavimo objektų buvo parduota užsienio šalių fiziniams bei juridiniams asmenims, kiti objektai – Lietuvos fiziniams bei juridiniams asmenims.⁴⁵

2001 metais buvo parduoti 606 valstybei nuosavybės teise priklausantys objektai už 435,3 mln. litų. Didžiausi pasirašyti sandoriai – AB „Mažeikių automobilių keliai“ (100 procentų įmonės įstatinio kapitalo), AB „Lietuvos jūrų laivininkystė“ (LISCO) (76,36 procentų įmonės įstatinio kapitalo), AB Lietuvos taupomasis bankas (90,73 procentų įmonės įstatinio kapitalo).

Daugiausia objektų privatizuota viešo aukciono būdu – 573, iš kurių 251 objektas – nekilnojamasis turtas ir 322 – valstybei nuosavybės teise priklausančių įmonių įvairaus dydžio akcijų paketai. Viešo konkurso būdu privatizuotų 12 įmonių valstybei nuosavybės teise priklausantys akcijų paketai sudarė nuo 53 iki 100 procentų šių įmonių įstatinio kapitalo. Viešo akcijų pardavimo būdu Nacionalinėje vertybinių popierių biržoje buvo parduoti 21 įmonės valstybei nuosavybės teise priklausantys akcijų paketai. Visi jie sudarė mažiau kaip 1/3 įstatinio šių įmonių kapitalo (Žr. priedą Nr. 2, 5 lentelė).

Keturi objektai parduoti užsienio šalių juridiniams asmenims. Kitus objektus privatizavo Lietuvos fiziniai bei juridiniai asmenys

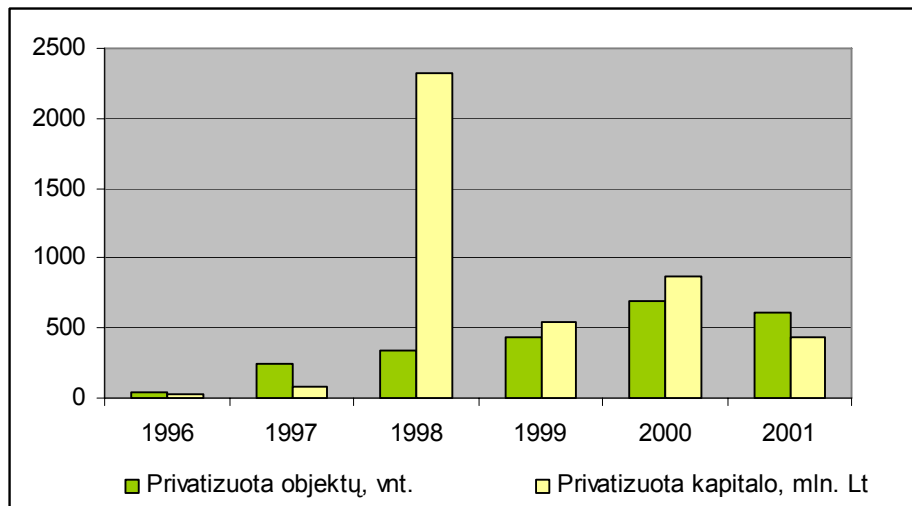
Visuose per 2001 metus sudarytuose sandoriuose pirkėjai valstybės kontroliuojamose akcinėse ir uždarosiose akcinėse bendrovėse įsipareigojo investuoti daugiau kaip 397 mln. Lt, išsaugoti ir (ar) sukurti 3594 darbo vietas.⁴⁶

Iš visų privatizuotų objektų 1996-2001 m. didžiausią dalį (vnt.) – 58,0 proc. sudarė butų bei komunalinio ūkio ir buitinio gyventojų aptarnavimo objektai, 22,0 proc. – prekybos ir viešojo maitinimo, 10 proc. – pramonės ir 10 proc. kitų ūkio šakų objektų privatizavimas. Mažiausią dalį sudarė ryšiai – 0,2 proc., tačiau vertine išraiška (tūkstančiais litų) ši ūkio šaka sudarė didžiausią dalį pajamų – 27,6 proc., kadangi 1998 m. buvo privatizuotas stambus objektas – „Lietuvos Telekomas“. Pagal privatizuotų objektų skaičių didžiausią dalį – 58 proc. sudarė butų bei komunalinio ūkio ir buitinio gyventojų aptarnavimo, o pagal privatizuotą kapitalą tai sudarė mažą dalį - 0,2 proc. Tai reiškia, už nedidelę kainą buvo privatizuota daug mažų objektų.⁴⁷

⁴⁵ VTF 2000 metų veiklos ataskaita. http://www.vtf.lt/lt.php?show_content_id=29 2006-10-28.

⁴⁶ VTF 2001 metų veiklos ataskaita. http://www.vtf.lt/lt.php?show_content_id=29 2006-10-30.

⁴⁷ Obrazcovas V., Savas E.S., Jančiauskas E.E. Valstybės ir savivaldybių turto valdymas ir privatizavimas: teorija ir praktika. – Vilnius, 2003. P. 210

3 pav. Privizavimo rezultatų suvestinė 1996-2001 m.

Kaip galima matyti iš 3 paveikslo, antrajame privatizavimo proceso etape privatizuotų objektų skaičius iki 2000 m. didėjo, o 2001 m. privatizuotų objektų skaičius sumažėjo 15 proc. lyginant su 2000 m. Tačiau daugiausia pajamų iš privatizavimo gauta 1998 m., kaip jau minėta, tais metais buvo privatizuota didelė įmonė „Lietuvos Telekomas“.

2.3.3. Užsienio investicijos

Antrajame privatizavimo etape užsienio investuotojams buvo sukurtas pakankamai palankus klimatas ir liberali teisinė bazė. 1995 metais įsigaliojo naujas LR užsienio kapitalo investicijų įstatymas⁴⁸. Šis įstatymas patikslino ir sukonkretino 1991 metų Užsienio investicijų Lietuvos Respublikoje įstatymą⁴⁹ bei sustabdė Seimo priimto LR užsienio investicijoms draudžiamų ir ribojamų veiklos sričių įstatymo⁵⁰ galiojimą. Šiuo laikotarpiu užsienio investicijų skatinimas buvo viena iš prioritetinių šalies ekonominės politikos krypčių, kadangi Lietuvos investuotojai neturėjo pakankamai didelių lėšų ir nebuvo pajėgūs įsigyti daugelio privatizuojamų objektų. Galima teigti, kad užsienio investuotojų srautą į Lietuvą lėmė ne tik palankios teisinės sąlygos ir mokesčių lengvatos, bet investavimo objektų patrauklumas, kadangi į privatizavimo programas buvo įtraukiami stambūs gamybos bei infrastruktūros objektai. Užsienio investuotojai buvo laikomi pranašesniais už vietinius, todėl užsienio investuotojai buvo skatinami įvairiomis mokesčių lengvatomis, galimybe išsivežti pelną į savo šalį, jiems valstybės turtas buvo parduodamas už mažesnę kainą, nustatomi mažesni įsipareigojimai, menkai tikrinamas jų patikimumas ir kt., kas leido sumažinti privatizuotų įmonių veiklos efektyvumą.

⁴⁸ LR užsienio kapitalo investicijų Lietuvos Respublikoje įstatymas // Valstybės žinios. 1995. Nr. 55-1351.

⁴⁹ LR užsienio investicijų Lietuvos Respublikoje įstatymas // Valstybės žinios. 1991. Nr. 2-38.

⁵⁰ LR užsienio investicijoms draudžiamų ir ribojamų veiklos sričių įstatymas // Valstybės žinios. 1991. Nr. 14-361.

Nuo 1999 metų LR užsienio kapitalo investicijų įstatymas neteko galios. Jį pakeitęs LR investicijų įstatymas⁵¹ nustatė vienodas sąlygas visiems investuotojams – tiek užsienio tiek ir nacionaliniams. Vienodas visų Lietuvos investuotojų traktavimas pasireiškia taikant tuos pačius Lietuvos įstatymus bei kitus teisės aktus, vienodomis sąlygomis dalyvaujant turto privatizavimo programose ir viešojo vertybinių popierių apyvartoje, taikant vienodas apmokestinimo lengvatas.⁵²

Mokslinėje literatūroje sutinkamas dvejopas požiūris į užsienio investuotojų dalyvavimą privatizavimo procese. Privatizavimo kritikai teigia, kad įmones privatizuojant užsienio investuotojams neleidžiama formuoti vietiniam kapitalui, o uždirbtas pelnas išvežamas į užsienį. Deja, didelių įmonių pardavimas užsienio, o ne Lietuvos investuotojams iš tikro dažnai susijęs ne tik su vietinių investuotojų nedideliu finansiniu pajėgumu, bet ir su tuo, kad akcijų paketai parduodami jų neišskaidant ir ne per vertybinių popierių rinkas. Tačiau, ekonomistų nuomone, užsieniečių dalyvavimas privatizavime yra tik sveikintinas. Tai padidina konkurenciją, dėl to išauga privatizuojamo turto kaina, taip pat tikimasi, kad brangiau parduotas turtas bus efektyviau panaudojamas. Baimė, kad savininkais tapus užsieniečiams, būsimas pelnas bus išvežamas iš Lietuvos yra taip pat nepagrįsta, nes užsieniečiai pirkėjai į Lietuvą atveža išteklius, ir tik vėliau, galbūt išveš pelną.

Kaip jau minėta aukščiau, didesnė sumokėta kaina leidžia tikėtis, kad tikimasi didesnio pelno, taigi, ir naudos visuomenei. Atsiriboti nuo užsienio investuotojų būtų lygiai tokia pati blogybė, kaip ir atsiribojimas nuo Lietuvos investuotojų. Siekiant geresnių privatizavimo rezultatų, būtina neriboti pirkėjų kilmės. Taigi, nei tariamas nedarbo augimas, nei galimas užsieniečių įtakos didėjimas, nei stambių infrastruktūros įmonių privatizavimas nėra problema ar pavojus, kylantis ar galintis kilti dėl privatizavimo. Didžiulis tikras pavojus visuomenei ir efektyviam rinkos veikimui yra tas, kad privatizuojant turtą kartais tuo pačiu „privatizuojama“ ir žmonių pasirinkimo laisvė. Klaidų, kad privatizuojant kartu dalinamos privilegijos atskiriems ūkio subjektams, padaryta ir Lietuvoje. Pavyzdžiui, privatizuojant „Lietuvos Telekomą“ buvo priimtos Telekomunikacijų įstatymo⁵³ pataisos suteikiančios privatizuotam „Lietuvos Telekomui“ monopolines teises fiksuoto telefoninio ryšio srityje. Privatizuojant „Mažeikių naftos“ koncerną valstybė įsipareigojo jam suteikti apie 1200 mln. litų paskolų, garantuoti 284,5 mln. litų paskolų, lengvatinius tarifus valstybės kontroliuojamo „Klaipėdos naftos terminalo“ bei „Lietuvos geležinkelių“ paslaugoms, o taip pat „esant reikalui“ padidinti importo muitus degalams.⁵⁴ Taigi, nors įmonių pardavimo faktai vertinami palankiai, šalia vykstantys procesai ne visuomet yra

⁵¹ LR investicijų įstatymas // Valstybės žinios. 1999. Nr. 66-2127.

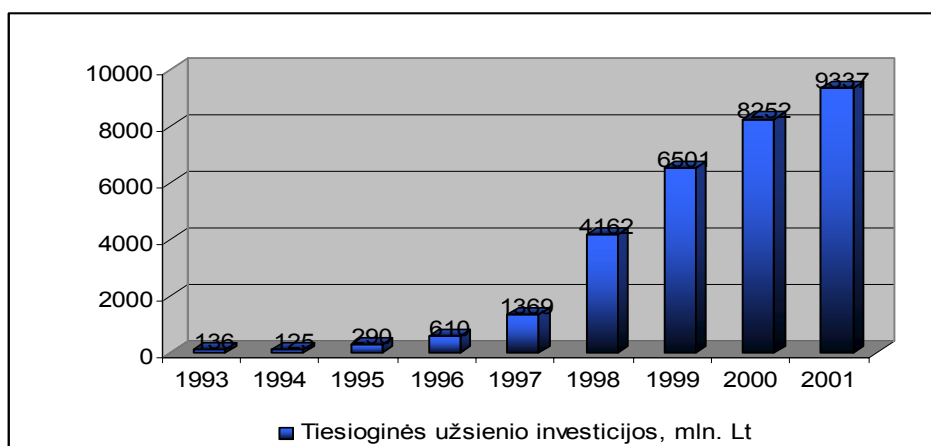
⁵² Davulis G. Teisinės bazės, reglamentuojančios užsienio investicijas Lietuvos Respublikoje, raida ir jos įtaka investicijų procesui // Jurisprudencija. 2003 T. 47(39). P. 103.

⁵³ LR telekomunikacijų įstatymas // Valstybės žinios. 1998. Nr. 56-1548.

⁵⁴ Privatizavimas Lietuvoje. <http://www.lrinka.lt/Tyrimai/Privatiz/Analyze.phtml> 2006-06-26

teigiami. Išvengti tokių pavojų labai paprasta – privatizuojant turtą būtina nenustatyti jokių naujų apribojimų kitiems asmenims ir nesuteikti jokių privilegijų privatizuojamai įmonei.

Lietuvoje tiesioginės užsienio investicijos nuo 136 mln. litų 1993 m. padidėjo iki 9337 mln. litų 2001 m. Kaip matyti iš 4 paveikslo, didžiausias tiesioginių užsienio investicijų šuolis buvo 1998 m., kai tiesioginės užsienio investicijos padidėjo 204 proc. lyginant su 1997 m. Šis užsienio investicijų šuolis siejamas su „Lietuvos Telekomo“ privatizavimu, kurio 60 proc. akcijų tais metais įsigijo bendra Švedijos ir Suomijos kompanija „Amber Teleholding Concorcium (Telia/Sonera)“ (Žr. Priedą Nr. 3, 7 lentelė).

4 pav. Tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje 1993-2001 m.

Dėl Statistikos departamento naudojamos metodikos yra neįmanoma pateikti užsienio investicijų statistikos privatizuojant turtą antrajame etape, kadangi duomenys neatsikirti nuo naujai įsteigtų įmonių. Tačiau daugeliu atveju, teigiama, jog didžioji dalis užsienio investicijų į Lietuvą atėjo privatizuojant valstybinius objektus.

2.4. Privatizacija baigiamuoju laikotarpiu (2001-2006 m.)

Privatizacijos proceso trečiojo etapo išskyrimas yra daugiau sąlyginis, kadangi esminių pokyčių neįvyko nei teisinėje aplinkoje, nei pačiame proceso vykdyme. Šiuo laikotarpiu buvo pereinama nuo masinės privatizacijos prie išsivysčiusioms Vakarų valstybėms būdingo atskirų objektų ar jų grupių privatizavimo. Mokslinėje literatūroje privatizavimo procesas 2001-2006 metais yra mažai analizuojamas, tačiau galima pastebėti, kad ir toliau mažėja valstybės vaidmuo ekonomikoje, valstybė skiria didesnę dėmesį verslo sąlygų gerinimo politikai. Tai ekonominės transformacijos pabaigos etapas kuomet iš esmės susiformuoja rinkos ekonomikai būdinga socialinė struktūra, darbo santykiai ir socialinės saugos institucijų struktūra.

Šio etapo atskyrimo sąlygiškumą įrodo ir tai, jog didžioji dalis objektų privatizuota pagal antrojo etapo sąlygas, vadovaujantis tais pačiais teisės aktais, privatizavimą vykdo tos pačios institucijos. Privatizavimo būdai taip pat išlieka tie patys – viešas akcijų pardavimas, viešas aukcionas ir viešas konkursas. Nacionalinėje vertybinių popierių biržoje kotiruojamos akcijos privatizuojamos viešo akcijų pardavimo būdu, dažniausiai tai didelių objektų valstybei likę maži akcijų paketai.

Vykdamas privatizavimo programas palaipsniui keitėsi privačios ir valstybinės nuosavybės santykis Lietuvoje. Trečiajame privatizavimo etape buvo pertvarkyti kai kurie sektoriai, kurie priklausė valstybei ir kurių veikla buvo reguliuojama valstybės. Jau 1999 m. buvo baigtas draudimo sektoriaus privatizavimas, 2000 m. – telekomunikacijų sektoriaus privatizavimas. 2002 m. kovo mėnesį buvo privatizuotas paskutinis valstybinis bankas – AB Lietuvos žemės ūkio bankas, šio banko pardavimu buvo baigtas finansinio sektoriaus privatizavimas. Trečiajame privatizavimo etape buvo reformuotas energetikos sektorius, liberalizuota alkoholinių gėrimų gamyba. 2005 m. rugpjūčio mėnesį buvo privatizuota paskutinė bendrovė iš 1997 metais sudaryto siūlomų privatizuoti 14 strateginių objektų sąrašo - AB „Lietuvos avialinijos“.

Paskutiniame etape numatyta privatizuoti likusį valstybės turtą, taip pat užbaigiamas antrajame etape pradėtų privatizuoti įmonių valstybei likusio nedidelio akcijų paketo pardavimas, privatizuojamos smulkios ir valstybės ir savivaldybių įmonės, pastatai, patalpos bei stambiausios finansų, energetikos, transporto, alkoholio gamybos bendrovės ir kt. Vyriausybė atsakingai vykdo stambių objektų privatizavimą ir nesiekia už bet kokią kainą ir kuo skubiau jų parduoti, todėl kai kurių bendrovių privatizavimas šiame etape užtruko.

2.4.1. Privatizavimo rezultatai baigiamajame etape

Baigiamuoju laikotarpiu privatizavimo tempai, skaičiuojant kiekybiniu požiūriu, ženkliai sumažėjo, tačiau parduoti valstybei nuosavybės teise priklausę svarbiausieji infrastruktūros ir kiti strateginiai objektai atnešė pakankamai dideles pajamas.

Per 2002 metus VTF buvo parduoti 533 objektai, iš kurių 510 objektų nuosavybės teise priklausė valstybei, o 23 – savivaldybėms. Daugiausia objektų privatizuota viešo aukciono būdu – 447, iš kurių 179 objektai – nekilnojamasis turtas ir 268 – įvairaus dydžio valstybei nuosavybės teise priklausančių akcijų paketai, Vertybinių popierių biržoje parduota 50 objektų (Žr. Priedą Nr. 4, 8 lentelė). Trys objektai parduoti užsienio šalių asmenims. Kitus objektus privatizavo Lietuvos fiziniai bei juridiniai asmenys.

2003 metais VTF buvo parduoti 404 objektai, iš kurių 377 objektai nuosavybės teise priklausė valstybei, o 27 – savivaldybėms. Daugiausia objektų privatizuota viešo aukciono būdu

– 331, iš kurių 199 objektai – nekilnojamasis turtas ir 132 – įvairaus dydžio valstybei nuosavybės teise priklausančių akcijų paketai. Viešo konkurso būdu privatizuotų 9 įmonių valstybei nuosavybės teise priklausančios akcijų paketai sudarė iki 98,5 procento šių įmonių įstatinio kapitalo. Visuose šiuo būdu privatizuotų įmonių sandoriuose pirkėjams yra nustatytas įsipareigojimas išlaikyti nustatytą darbo vietų skaičių. Trys objektai, kaip ir 2002 metais, parduoti užsienio fiziniams ir juridiniams asmenims, kiti - Lietuvos fiziniams bei juridiniams asmenims.

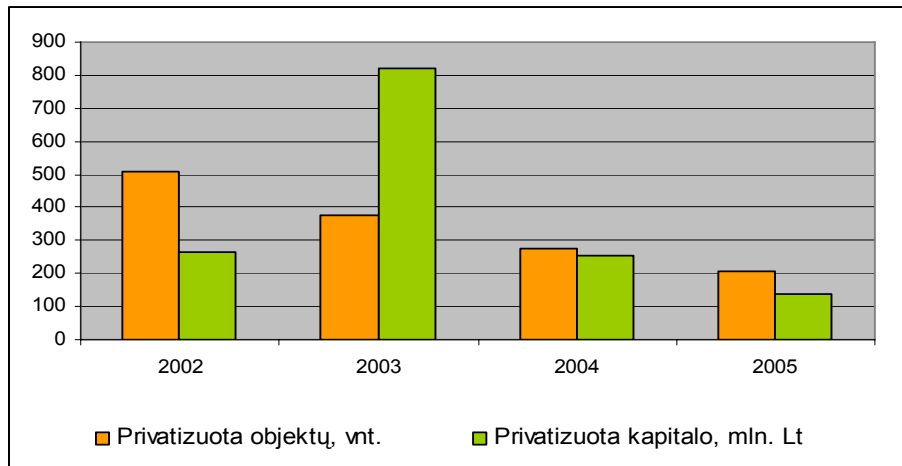
Per 2004 metus VTF buvo parduoti 305 objektai, iš kurių 277 objektai nuosavybės teise priklausė valstybei, o 28 – savivaldybėms. Daugiausia objektų privatizuota viešo aukciono būdu – 247, iš kurių 183 objektai – nekilnojamasis turtas ir 64 – įvairaus dydžio valstybei nuosavybės teise priklausančių akcijų paketai. Viešo konkurso būdu privatizuotų 9 įmonių valstybei nuosavybės teise priklausančios akcijų paketai sudarė iki 100 procentų šių įmonių įstatinio kapitalo. 2004 metais 8 objektai parduoti užsienio fiziniams ir juridiniams asmenims, tai yra dvigubai daugiau nei 2003, kitus objektus įsigijo Lietuvos fiziniai bei juridiniai asmenys.

Per 2005 metus VTF buvo parduoti 232 objektai, iš kurių 206 objektai nuosavybės teise priklausė valstybei, o 26 – savivaldybėms. Daugiausia objektų, kaip ir ankstesniais metais, privatizuota viešo aukciono būdu – 185, 8 įmonės privatizuotos viešo konkurso būdu, taip pat 8 objektai parduoti tiesioginių derybų būdu.

Per 9 mėn. 2006 metų VTF ir savivaldybių privatizavimo institucijose sudaryti 273 sandoriai privatizuoti turtui už 102,689 mln. Lt. Iš jo valstybei nuosavybės teise priklausė 15,456 mln. Lt privatizuoto turto, o savivaldybėms - 87,233 mln. litų. Vienas didesnių šiuo laikotarpiu Valstybės turto fonde sudarytų sandorių – viešo aukciono būdu už 1,777 mln. litų privatizuotos akcinės bendrovės Lietuvos telegramų agentūros ELTA 39,51 proc. akcijų.⁵⁵

2002-2005 metais iš viso buvo privatizuoti 1721 objektas už daugiau kaip 1476 mln. litų. Didžioji dalis objektų buvo privatizuota viešo aukciono būdu – 1210 už 128,290 mln. litų, 33 objektai buvo privatizuoti viešo konkurso būdu už 1313,245 mln. litų. Tokį ženklų kiekio ir pajamų skirtumą galima paaiškinti tuo, kad viešo aukciono būdu buvo parduodami smulkūs objektai: nekilnojamasis turtas, nedidelės įmonės ir kt., o viešo konkurso būdu buvo privatizuojami stambūs infrastruktūros bei strateginiai objektai (Žr. Priedą Nr. 4, 12 lentelė). Kaip matoma iš 5 paveikslo, privatizuojamų objektų skaičius kiekvienais metais mažėja. Šiame privatizavimo etape, pagal privatizuotą kapitalą, išsiskiria 2003 metai, kadangi tais metais buvo privatizuotos tokios įmonės kaip: „Rytų skirstomieji tinklai“, „Stumbras“, „Vilniaus degtinė“, „Alita“ bei kitos didelės įmonės.

⁵⁵ http://www.vtf.lt/lt.php?show_content_id=27 2006-09-15 (Parengha pagal atitinkamų metų VTF veiklos ataskaitas)

5 pav. Privatizavimo rezultatų suvestinė 2002-2005 m.

Iš kitų Pabaltijo valstybių, Lietuva išsiskiria tuo, kad nuo nepriklausomybės atgavimo joje susiformavo ir stambios nacionalinio kapitalo bendrovės arba bendrovių grupės, t.y. „Vilniaus Prekyba“, AB koncernas „Achemos grupė“, UAB „Vakarų skirstomieji tinklai“ ir kt. Lietuvos investuotojai įsigijo kontrolinius „Klaipėdos smeltė“, „Ventus nafta“, „Vilniaus pienas“, „Panevėžio aviacija“ ir kitų bendrovių akcijų paketus.⁵⁶

2.4.2. Privatizavimo lėšų panaudojimas

Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymas⁵⁷ numato, kad privatizavimo lėšas sudaro: pajamos gautos iš privatizavimo sandorių ir pardavus valstybei arba savivaldybei priklausančius akcijų paketus, palūkanos už atidėtas įmokas ir netesybos bei kitos pajamos. Privatizavus valstybės turtą, gautos privatizavimo lėšos yra pervedamos į Finansų ministerijai atidarytą privatizavimo fondo sąskaitą, o privatizavus savivaldybei priklausantį turtą – į savivaldybės specialiąją sąskaitą.

Du trečdaliai privatizavimo lėšų, esančių Finansų ministerijoje privatizavimo fondo sąskaitoje, naudojamos gyventojų santaupoms atkurti ir su tuo susijusioms išlaidoms padengti bei Rezerviniam (stabilizavimo) fondui sudaryti. Rezervinį (stabilizavimo) fondą įsteigė Vyriausybė, jo nuostatus patvirtino Seimas Vyriausybės teikimu. Rezervinio (stabilizavimo) fondo lėšos Vyriausybės nutarimu gali būti naudojamos: pensijų sistemos reformai finansuoti, Lietuvos valstybės rezervo piniginiams lėšoms, reikalingoms ūkio funkcionavimui palaikyti ekstremalių situacijų bei ekonominės grėsmės sąlygomis, sukaupti ir atkurti, šio fondo valdymo išlaidoms, taip pat gražintinai gali būti naudojamos valstybės turtiniams išsipareigojimams,

⁵⁶ Solnyškinienė J. Privatizacija Rytų ir Vidurio Europos šalyse – esminis nuosavybės struktūros transformavimo veiksnys // Transformacijos Rytų ir Centrinėje Europoje: mokslo darbai/ Klaipėdos universitetas. – Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2004. P. 210.

⁵⁷ LR Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1997. Nr. 107-2688

susijusiems su valstybės skola, vykdyti. Iki vieno trečdaliao privatizavimo lėšų yra skiriama smulkaus ir vidutinio verslo skatinimo fondui formuoti bei Vyriausybės patvirtintoms šalies programoms įgyvendinti, taip pat dalis lėšų yra skiriama Privatizavimo komisijos ir VTF funkcijų įgyvendinimui bei ekspertų paslaugoms apmokėti.

1 lentelė.

Privatizavimo fondo lėšų paskirstymas 2002-2006 m., tūkst. Lt

	2002	2003	2004	2005	2006*
Gyventojų santaupoms atkurti ir su tuo susijusioms išlaidoms padengti	76000	279000	176500	87000	30000
Rezerviniam (stabilizavimo) fondui sudaryti	118826	255000	47307	0	0
Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintoms šalies programoms įgyvendinti	125078	174935	89962	23641	8101
Privatizavimo komisijos funkcijoms įgyvendinti	52	71	76	98	64
Turto fondo funkcijoms įgyvendinti	7441	7526	6360	8450	8720
Ekspertų paslaugoms apmokėti	3566	9619	2393	0	0
Objektams parengti privatizuoti	0	0	377	0	0
Kitos išlaidos	28	66	8	2	1
Viso	330991	726217	322983	119191	46886

* 2006 m. duomenys pateikti už 9 mėn.

2002-2006 m. gyventojų santaupoms atkurti iš Privatizavimo fondo yra skirta daugiau nei 648 tūkst. litų, beveik pusę šios sumos buvo skirta 2003 m. Kaip matoma iš 1 lentelės, 2002-2004 m. Rezerviniam fondui buvo skirta daugiau nei 421 tūkst. litų, o 2005-2006 m. šiam fondui nėra numatyta skirti lėšų iš Privatizavimo fondo. Taip pat daugiau nei 421 tūkst. litų buvo skirta smulkaus ir vidutinio verslo skatinimui bei Vyriausybės patvirtintoms šalies programoms įgyvendinti. Likusi dalis Privatizavimo fondo lėšų 2002-2006 m. buvo paskirstyta Privatizavimo komisijos bei VTF funkcijų įgyvendinimui bei kitoms įstatyme reglamentuotoms sritims.

2.5. Teisinės bazės reglamentuojančios privatizavimo procesą apžvalga

Privatizavimo procesas nebūtų įmanomas be atitinkamos įstatyminės bazės, sukūrusios teisinę prielaidą valstybės nuosavybės perdavimui į privačias rankas bei reglamentavusios šio proceso vykdymą. Šiame skyriuje apžvelgsime pagrindinius įstatymus, kurių pagrindu vyko privatizavimas, jų kaitą istoriniu atžvilgiu, taip pat kai kurias esmines jų nuostatas, susijusias su privatizavimo proceso teisiniu reglamentavimu.

Privatizavimo proceso Lietuvoje teisinio reglamentavimo ištakų galima rasti viename iš esminių teisės aktų nepriklausomos Lietuvos atkūrimo istorijoje – Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo 1990 m. kovo 11 d. priimto įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos laikinojo pagrindinio įstatymo“⁵⁸, kurio teisinė galia prilyginta Laikinajai

⁵⁸ Įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos laikinojo pagrindinio įstatymo“ // Valstybės žinios 1990. Nr. 9-224.

Konstitucijai. Šis įstatymas galiojo iki 1992 m. lapkričio 2 d., kuomet įsigaliojo Lietuvos Respublikos piliečių referendumu priimta Lietuvos Respublikos Konstitucija.

Laikinojo pagrindinio įstatymo⁵⁹ 44 straipsnis skelbė, kad Lietuvos ekonominės sistemos pagrindas yra Lietuvos Respublikos nuosavybė, kurią sudaro piliečių privatinė nuosavybė, piliečių, susijungusių į grupes, nuosavybė ir valstybinė nuosavybė. Lietuvos Respublika garantuoja visiems nuosavybės subjektams galimybę savarankiškai valdyti jiems nuosavybės teise priklausančius objektus, jais naudotis ir disponuoti pagal šalyje galiojančius įstatymus. 46 straipsnyje buvo įtvirtinta nuostata, kad valstybei nuosavybės teise priklausantis turtas Lietuvos įstatymų nustatyta tvarka gali būti perduotas atlygintinai arba neatlygintinai piliečių, jų grupių nuosavybėn. Šiomis įstatymo nuostatomis buvo kuriami Lietuvos ekonominės sistemos pagrindai, privati nuosavybė iš esmės buvo pripažinta lygiaverte valstybiniai bei numatyta valstybinės nuosavybės perleidimo privatiems subjektams galimybė. Taigi, buvo nustatytos pirmosios teisinės prielaidos, atvėrusios kelią valstybinio turto privatizavimo procesui.

Šių nuostatų įgyvendinimui turėjo būti priimti atitinkami įstatymai, nustatantys valstybinio turto privatizavimo tvarką. Taip pat turėjo būti sukurtos institucijos, kurios vykdytų valstybinio turto privatizavimą ir kontroliuotų šį procesą.

Kaip vieną iš pirmųjų reikėtų paminėti 1990 m. gegužės 8 d. priimtą Įmonių įstatymą⁶⁰, kuriuo buvo nustatyti ir įteisinti iš esmės nauji subjektai, galintys Lietuvos Respublikoje užsiimti ūkine komercine veikla, tokiu būdu panaikinant valstybinių įmonių monopolį šioje srityje. Šiame įstatyme buvo įtvirtintos iš esmės vienodos ūkininkavimo sąlygos visų rūšių įmonėms, taigi atsivėrė galimybės steigti privataus kapitalo įmonėms.

Privatizavimo proceso reglamentavimui taip pat svarbus 1990 m. rugsėjo 25 d. priimtas Valstybinių įmonių įstatymas⁶¹, kuris iš esmės tuo metu turėjo didžiausią įtaką vykstantiems ekonominiams pokyčiams valstybėje. Galima sakyti šiuo įstatymu buvo atvertas kelias vienos iš pagrindinių valstybės turto rūšių – valstybinių įmonių privatizavimui. Šiame įstatyme buvo numatyta galimybė įmonės įstatinio kapitalo didinimui panaudoti privačias (akcinio kapitalo) lėšas, ko pasėkoje valstybės įmonės galėjo būti reorganizuojamos į akcines bendroves arba uždarąsias akcines bendroves. Šiuo įstatymu įmonėms buvo suteikta teisė išpirkti valstybinį kapitalą, perduotą įmonei, tam tikslui panaudojant darbuotojų, akcininkų ir įmonės komercinės ūkinės veiklos likutines lėšas (įvykdžius prievoles). Pasinaudojus šiuo leidimu buvo galima pradėti privatizuoti valstybinį turtą. Tačiau šią nuostatą galima paminėti kaip minėto įstatymo trūkumą, kadangi išaugus infliacijai, atsirado galimybė už itin mažą kainą išpirkti valstybinį kapitalą ir tokiu būdu už nedidelę kainą įsigyti valstybės įmones. Tokius veiksmus atlikti padėjo

⁵⁹Ten pat.

⁶⁰ LR Įmonių įstatymas // Valstybės žinios. 1990. Nr. 14-395.

⁶¹ LR Valstybinių įmonių įstatymas // Valstybės žinios. 1990. Nr. 30-709.

ir įstatymų spragos, kadangi valstybinės institucijos faktiškai neturėjo galimybių teisiniais būdais kontroliuoti šių procesų.

Reikia paminėti, kad kartu su minėtu Valstybinių įmonių įstatymu buvo priimtas ir nutarimas dėl jo įsigaliojimo tvarkos⁶², kuriuo be kita ko įmonėms buvo draudžiama pradėti išpirkti, parduoti ar kitaip privatizuoti valstybinį kapitalą tol, kol neišgalios įstatymas, reglamentuojantis denacionalizavimą. Taigi, faktiškai nuostatų, susijusių su valstybinio turto privatizavimu, įsigaliojimas buvo susietas su kito, specialaus įstatymo įsigaliojimu. Tai buvo 1991 m. vasario 28 d. Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos priimtas Lietuvos Respublikos valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatymas⁶³.

Lietuvos Respublikos valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatymas reglamentavo pramonės, statybos, transporto, energetikos, prekybos, buitinio gyventojų aptarnavimo, visuomeninio maitinimo įmonių, taip pat komercinių kultūros, švietimo, farmacijos, gydymo ir reabilitacijos įstaigų bei kito valstybinio turto pirminį privatizavimą. Valstybinio ir visuomeninio butų fondo, žemės bei žemės ūkio įmonių turto privatizavimą reglamentavo atskiri įstatymai. Pirminio privatizavimo įstatymu buvo nustatyti objektai ir subjektai, privatizavimo organų sistema, jų kompetencija, teisės ir pareigos, informavimo apie objektų privatizavimą tvarka, atsiskaitymo už privatizuojamus objektus lėšos ir būdai, taip pat pirminio privatizavimo būdai.

Įstatyme buvo numatyta, kad įmonės toliau gali būti privatizuojamos pagal Valstybinių įmonių įstatymą tik tuo atveju, jeigu jos jau buvo privatizuotos pagal Valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatymą. Taip pat, šiame įstatyme buvo numatyta, kad įmonės pagal Valstybinių įmonių įstatymą gali būti privatizuojamos tik už Lietuvos pinigus (litus) ar laisvai konvertuojamą valiutą. Tačiau Lietuvos Respublikos nacionalinis pinigas – litas, į apyvartą buvo išleistas tik nuo 1993 m. birželio 25 d. Taigi, objektai, pagal Pirminio privatizavimo įstatymą, buvo privatizuojami už vienkartinę išmoką (investicinius čekius), Lietuvos Respublikoje galiojančius pinigus (rublius, vėliau talonus) ar laisvai konvertuojamą valiutą, taip pat tikslines kompensacijas, papildomai išmokamas pagal kitus įstatymus. Šio įstatymo galiojimo laiku pagrindinė atsiskaitymo priemonė buvo investiciniai čekiai, tačiau įstatyme buvo numatyta, kad asmuo, įgyjantis privatizavimo objektą (akcijas) už valstybės vienkartinę išmoką, privalo 5 procentus įsigyjamo turto vertės sumokėti pinigais.

Pirminio privatizavimo įstatyme buvo nurodyta, kad privatizavimo objektus galėjo įsigyti Lietuvos Respublikos piliečiai, taip pat asmenys, kurie šio įstatymo įsigaliojimo dieną turėjo teisę gauti Lietuvos pilietybę. Juridiniai asmenys negalėjo už rublius įsigyti privatizuojamo

⁶² LR Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių įmonių įstatymo įsigaliojimo tvarkos“ // Valstybės žinios. 1990. Nr. 30-710.

⁶³ LR Valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1991. Nr. 10-261.

turto, o Lietuvos ir kitų valstybių fiziniai ir juridiniai asmenys už laisvai konvertuojamą valiutą galėjo įsigyti tik į atskirą sąrašą įtrauktus objektus. Taip pat, privatizavimo objektų negalėjo įsigyti valstybinės valdžios ir valdymo įstaigos, valstybinės ir valstybinės akcinės įmonės, Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir vietos savivaldybių biudžetų finansuojamos įmonės, įstaigos ir organizacijos.

Pirminėje Valstybinio turto privatizavimo įstatymo redakcijoje buvo numatyti tik du valstybinio turto privatizavimo būdai – parduodant privatizavimo objektus aukcione ir skelbiant viešą akcijų pasirašymą. Įstatymas numatė, kad valstybinis turtas privatizuojamas aukcionuose vien tik likviduojamų valstybinių įmonių turto pardavimui. Valstybinės akcinės ir valstybinės įmonės, turinčios akcinio kapitalo, taip pat privatizavimo objektai, kurių pradinė pardavimo kaina yra didesnė kaip 500 tūkstančių rublių galėjo būti parduodami tik skelbiant viešą akcijų pasirašymą. Siekiant privatizavimo procesą paspartinti ir padaryti jį efektyvesnį, įstatymo pataisomis buvo įteisinti: konkursas privatizavimo objektams, uždari aukcionai, uždari akcijų pasirašymai, akcijų paketų pardavimas už laisvai konvertuojamą valiutą aukcione, konkursai geriausia verslo planui.

Vadovaujantis šiuo ir kitais Lietuvos Respublikos įstatymais, valstybinio turto privatizavimą įgyvendino Centrinė privatizavimo komisija bei jai pavaldžios miestų ir rajonų privatizavimo komisijos. Aukštesniosios pakopos savivaldybėse buvo steigiamos privatizavimo tarnybos. Jos buvo finansuojamos iš aukštesniosios pakopos savivaldybėms tenkančių lėšų, gautų už privatizuotą valstybinį turtą. Privatizavimo komisijos ir tarnybos buvo laikinos, jos buvo sudaromos tik nustatytiems uždaviniams įgyvendinti. Centrinės privatizavimo komisijos sudėtį iš pradžių tvirtino Aukščiausioji Taryba, o vėliau Prezidentas. Miesto ir rajono Privatizavimo komisiją skyrė Vyriausybė savivaldybės teikimu. Privatizavimo procese tam tikras funkcijas turėjo atlikti privatizuojamos įmonės administracija, jos steigėjas, taip pat Ekonomikos ministerijos Privatizavimo departamentas. Tokiu būdu, įstatymu buvo nustatyta gana paini atsakingų institucijų, kurių kompetencija ir atsakomybė nebuvo aiškiai apibrėžta įstatymu, sistema.

Taip pat neigiamai vertinama nuostata dėl papildomų privilegijų darbuotojams. Šios privilegijos pasireiškė tuo, kad įmonių darbuotojams buvo suteikta teisė už investicinius čekius įsigyti iki 50 procentų įmonių akcijų ne už jų rinkos, bet nominalią vertę. Tokia nuostata daugiausiai pasinaudojo įmonių vadovybė, sugebėjusi įkalbėti darbuotojus perleisti jiems šias akcijas.

Pirminio privatizavimo įstatyme nebuvo įtvirtinta teisinga turto vertinimo sistema. Jame buvo numatyta tik privatizuojamų objektų pagrindinių priemonių likutinės vertės perskaičiavimas pagal Finansų ministerijos nustatytą tvarką. Įstatyme numatytas apmokėjimas

dalimis už privatizuojamą objektą sudarė sąlygas korupcijai, įgalino objektus įsigyti asmenis, kurie turėjo tam tikrų, ekspertų neįvertintų idėjų, bet ne pinigų sumokėti už privatizuojamą objektą, be to, turėjo galimybes atsiskaitinėti už įsigytą objektą iš įmonės lėšų, ją dar labiau skurdindami.

Kita vertus, masinė privatizacija bei besiformuojantis privatus sektorius sudarė naujas galimybes nusikalstamų struktūrų veiklai, teisėsaugos sistema nebuvo pasirengusi naujo tipo nusikaltimų prevencijai.⁶⁴ Tai sudarė prielaidas atsirasti netvarkai privatizuojant valstybės turtą, korupcijai ir kyšininkavimui, ko pasėkoje susiformavo neigiamas požiūris į privatizavimo procesą. Taigi, Pirminio privatizavimo įstatymas turėjo nemažai trūkumų, kuriuos siekta ištaisyti vėlesniuose privatizavimą reglamentuojančiuose įstatymuose.

1995 m. liepos 4 d. buvo priimtas Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymas⁶⁵, kuris nustatė valstybės ir savivaldybių turto privatizavimą už pinigus. Šiuo įstatymu buvo nustatyta nauja privatizavimo institucijų sistema, kurią sudarė Privatizavimo komisija, Privatizavimo agentūra bei savivaldybių privatizavimo komisijos.

Privatizavimo komisija buvo skiriama Lietuvos Respublikos Seimo Ministro pirmininko teikimu, ją sudarė 13 narių. Šiai komisijai buvo pavesta atlikti Centrinės privatizavimo komisijos funkcijas, tai buvo laikina valstybės valdymo institucija. Privatizavimo komisija – privatizavimo priežiūros institucija, atskaitinga Lietuvos Respublikos Vyriausybei. Tačiau ši Privatizavimo komisijos funkcija nebuvo aiškiai įtvirtinta įstatyme. Įstatymas privatizavimo kontrolės funkciją suteikė tik iš dalies, be to nenustatė, kokiais kriterijais remiantis turi būti vykdoma priežiūra. Taigi, šiame įstatyme nebuvo apsispręsta, kokį vaidmenį privatizavimo procese turi atlikti Privatizavimo komisija – pagrindinius sprendimus priimančios „politinės-strateginės“ institucijos ar privatizavimo procesą kontroliuojančio organo.

Lietuvos valstybinė privatizavimo agentūra buvo įsteigta kaip nuolatinė Vyriausybės institucija, atliekanti šiame įstatyme apibrėžtas privatizavimo funkcijas. Privatizavimo agentūrai buvo suteikti dideli įgaliojimai, kurie tam tikra apimtimi buvo susiję su privatizuojamų valstybės kontroliuojamų įmonių valdymu, kadangi Privatizavimo agentūra turėjo teisę siūlyti steigėjui pakeisti įmonės valdymo organus ir kt. Taip pat Privatizavimo agentūra buvo įpareigota pagal savo kompetenciją užtikrinti privatizavimo sandorių efektyvumą makroekonominiu lygiu.

Savivaldybių privatizavimo komisijos buvo steigiamos savivaldybių tarybų sprendimu, jeigu savivaldybių turtas šio įstatymo nustatyta tvarka neperduodamas Privatizavimo agentūrai. Savivaldybių privatizavimo komisijos vykdė miestų ir rajonų privatizavimo tarnybų, įsteigtų Valstybės turto pirminio privatizavimo įstatymui įgyvendinti, funkcijas.

⁶⁴ Šimėnas A. Ekonomikos reforma Lietuvoje. – Vilnius: Pradai, 1996. P. 112.

⁶⁵ LR Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1995. Nr. 61-1530.

Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatyme taip pat buvo pavestos tam tikros pareigos privatizavimo srityje ir įmonių steigėjams. Įmonės steigėjas galėjo siūlyti objekto privatizavimo būdą bei sąlygas. Tačiau ši įstatymo nuostata gali būti vertinama kritiškai, kadangi įmonės steigėjas gali būti nesuinteresuotas objekto privatizavimu arba gali būti šališkas privatizavimo subjektų atžvilgiu.

Įstatyme buvo nustatyta iš esmės nauja, lyginat su anksčiau galiojusia, privatizuojamo objekto vertės nustatymo tvarka, kuri buvo paremta tarptautinėje praktikoje pripažintais turto vertinimo metodais arba jų kombinacijomis: palyginamosios vertės, atstatomosios vertės, naudojimo pajamų vertės, ypatingosios vertės ir kitais metodais. Lyginant su Pirminio privatizavimo įstatyme nustatytu perkainojimo metodu, atliekamu perskaičiuojant pagrindinių priemonių likutinę vertę, šie vertinimo metodai sudarė prielaidas tiksliau ir efektyviau vertinti valstybinį turtą.

Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymas⁶⁶ nustatė 5 privatizavimo būdus: viešas akcijų pardavimas, viešas aukcionas, viešas konkursas, valstybės ir savivaldybių turto pardavimas tiesioginėse derybose, nuoma su išsipirkimu. Šie būdai galėjo būti taikomi arba kiekvienas atskirai, arba galėjo būti taikoma kelių būdų kombinacija.

Apmokėti už įsigyjamą privatizavimo objektą privatizavimo subjektai galėjo tik Lietuvos Respublikos pinigais - litais, o privatizavimo subjektai, įregistruoti užsienyje, - litais, Jungtinių Amerikos Valstijų doleriais, Vokietijos markėmis, Prancūzijos frankais ir Didžiosios Britanijos svarais sterlingais.

1997 m. gruodžio 1 d. buvo priimtas naujos redakcijos Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymas⁶⁷. Esminis pakeitimas, lyginant su 1995 m. įstatymo nuostatomis, buvo naujos privatizavimo institucijos – Valstybės turto fondo (VTF) įsteigimas. VTF, šiuo bei Valstybės turto fondo įstatymu⁶⁸, buvo pavestos ne tik pagrindinės funkcijos valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo srityje, bet ir valstybės turto valdymo srityje, perduodant jam privatizavimo objekto valdytojo funkcijas bei suteikiant teisę valstybei nuosavybės teise priklausantį turtą perduoti nuosavybėn kitiems fiziniams ir juridiniams asmenims pagal Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymą.

Naujos redakcijos įstatyme numatyta, kad pagal ankstesnįjį įstatymą įsteigta ir veikusi Privatizavimo agentūra reorganizuojama į VTF padalinį, perduodant visas vykdytas funkcijas. Taip pat pasikeitė Privatizavimo komisijos atskaitingumas, jeigu anksčiau ji buvo atskaitinga Vyriausybei, tai nuo 1997 m. Privatizavimo komisija yra atskaitinga Seimui. Ši institucija iš esmės prarado savo ankstesnes galias ir atlieka tik privatizavimo priežiūros funkcijas. Nepaisant

⁶⁶ LR Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1995. Nr. 61-1530.

⁶⁷ LR Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1997. Nr. 107-2688

⁶⁸ Valstybės turto fondo įstatymas // Valstybės žinios. 1997. Nr. 104-2616

jai įstatymo suteikta teise pritarti ar nepritarti objektų privatizavimo programų projektams, privatizavimo sandorių projektams, strateginių investuotojų sąrašo projektams, taip pat šio įstatymo numatytais atvejais sustabdyti objekto privatizavimo programos vykdymą, taip pat priimti sprendimus kitais klausimais, įstatymas numato, kad tais atvejais, kai nurodytais klausimais Privatizavimo komisijos sprendimas yra neigiamas, VTF turi teisę sprendimo projektą teikti svarstyti Vyriausybei, kurios sprendimas yra galutinis. Taigi, tai yra numatytas būdas kaip VTF gali priimti sprendimus „apeidamas“ Privatizavimo komisiją, kaip pavyzdį galima paminėti „Alitos“ privatizavimą. Taip pat įstatyme nėra nustatyta Privatizacijos komisijos kadencijos laikotarpis, nenumatyta šios komisijos kvalifikaciniai reikalavimai, nenurodyta griežta hierarchinė privatizavimo įstaigų struktūra, nesuderintos privatizavimo institucijų funkcijos ir atsakomybė.⁶⁹

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 23 d. nutarimu Nr. 921⁷⁰ patvirtinti Ūkio ministerijos nuostatai nustato, kad Ūkio ministerija dalyvauja formuojant valstybės turto privatizavimo bendrąją politiką. Pagrindinis Ūkio ministerijos uždavinys privatizavimo srityje yra siekti valstybės turto privatizavimo proceso efektyvumo, aiškumo ir viešumo.

Ūkio ministerija, siekdama valstybės turto privatizavimo teisinio reguliavimo nuoseklumo bei privatizavimo proceso skaidrumo, sudaryti kuo palankesnę aplinką verslui:

- teikia Vyriausybei pasiūlymus dėl privatizavimo proceso tobulinimo,
- rengia Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų projektus bendraisiais valstybės turto privatizavimo klausimais,
- analizuoja bei teikia pasiūlymus ir išvadas dėl kitų institucijų parengtų įstatymų ir kitų teisės aktų projektų, susijusių su privatizavimu,
- dalyvauja svarstant privatizavimą reglamentuojančių teisės aktų projektus Lietuvos Respublikos Seimo komitetuose bei Vyriausybės posėdžiuose.

Ūkio ministerija atsakinga ir už Valstybės ilgalaikės raidos strategijos, Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikės strategijos, Nacionalinės energijos strategijos ir kitų strategijų bei programų rengimą ir įgyvendinimą.

Valstybės ilgalaikės raidos strategijoje⁷¹ numatyta, kad vienas iš ilgalaikių valstybės raidos prioritetų yra toliau vykdyti energetikos bei transporto objektų pertvarkymą ir privatizavimą, diegti verslo aplinkos gerinimo priemonės, pritraukti tiesioginių užsienio investicijų; privatizuoti gamtinių dujų perdavimo ir paskirstymo bei elektros energijos sektoriaus

⁶⁹ Obrazcovas V., Savas E.S., Jančiauskas E.E. Valstybės ir savivaldybių turto valdymas ir privatizavimas: teorija ir praktika. – Vilnius, 2003. P. 218.

⁷⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės Žinios. 1998. Nr. 67-1957.

⁷¹ LR Seimo nutarimas „Dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos“ // Valstybės žinios. 2002. Nr. 113-5029.

privatizuotinas įmones, tęsti naftos perdirbimo ir transportavimo įmonių privatizavimą, skatinti vietinius ir užsienio investuotojus dalyvauti modernizuojant ir pertvarkant energetikos objektus bei numatyti esminę melioracijos ir vandentvarkos ūkio pertvarką – melioracijos turto privatizavimą.

Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikėje strategijoje numatyta, kad vienas iš strateginių tikslų yra per artimiausius 5 metus įdiegti rinkos ekonomikos principus energetikos sistemoje, privatizuoti elektros energijos gamybą ir paskirstymą.

Nacionalinėje energetikos strategijoje yra numatyta, kad vykdant elektros energetikos sektoriaus privatizavimo programas, turėtų būti atsižvelgiama į Nacionalinio saugumo strategijos nuostatas, neleidžiančias vienos užsienio valstybės investuotojams vyrauti šiame strategiškai svarbiame ūkio sektoriuje ir reikalaujančias užkirsti kelią neteisėtai ar nenustatytos kilmės kapitalo skverbimuisi į šalies ūkio objektus.

Apžvelgus teisinę bazę, reglamentuojančią privatizavimo procesą, galima teigti, kad kuriant tiksliai ir vienareikšmiškai suprantamas valstybės turto privatizavimo teisės aktų redakcijas, sudaromas teisinis pagrindas valstybės turtą privatizuoti apgalvotai, nepažeidžiant valstybės interesų, reikalauti aiškios atsakomybės bei partnerių įsipareigojimų viešumo privatizavimo sandoriuose, išsaugoti valstybės įtaką strateginių ūkio objektų valdyme, sudaryti vienodas galimybes Lietuvos ir užsienio kapitalui dalyvauti privatizavimo procese.

III. PRIVATIZAVIMO PROCESO PABALTIJO ŠALYSE ANALIZĖ

3.1. Privatizavimo procesas Estijoje

Privatizacijos procesas Estijoje vyko sparčiai. Šį faktą iliustruoja duomenys, kurie rodo, kad 2002 metais beveik du trečdaliai šalies bendro vidaus produkto buvo sukurta privačiame sektoriuje. Nuo pat privatizavimo proceso pradžios Estijos vyriausybės pagrindinis tikslas buvo pritraukti į šalį užsienio investicijas. Tai įgyvendinti padėjo gerai apgalvotas ir centralizuotas privatizavimo procesas. Daugelis privatizuojamų objektų buvo parduota strateginiams investuotojams, tai padėjo Estijai pritraukti naujo kapitalo ir „know-how“ žinių bei padidinti produktyvumą. Estijos privatizavimo programa, Pasaulio banko ekspertų vertimu, buvo viena iš „ambicingiausių“ Vidurio ir Rytų Europos šalyse.⁷² To išdavoje, Estijoje nuo privatizavimo proceso pradžios iki 2001 m. buvo privatizuota daugiau nei 80 procentų valstybei priklausiusio turto.

Privatizacijos procesą Estijoje galima suskirstyti į tris etapus:

1. Ankstyvasis privatizavimas – kaip ir kitose Pabaltijo šalyse prasidėjo, pradėjus skilti Sovietų Sąjungai, nors nepriklausomybė dar nebuvo paskelbta. Pirmosios privačios įmonės buvo liberalios Gorbačiovo vykdomos pertvarkymo politikos pasekmė ir apėmė mažas įmones, kooperatyvus ir bendroves⁷³. Tačiau dėl ribotos šio darbo apimties šis Estijos privatizavimo proceso etapas nebus plačiau nagrinėjamas.

2. Mažasis privatizavimas – 1990 m. priėmus mažosios privatizacijos įstatymą, formaliai vadinamą „Įstatymą dėl valstybės prekybos, paslaugų ir viešo maitinimo įstaigų privatizavimo“⁷⁴. Šio įstatymo pagrindu buvo sudaryta galimybė pradėti privatizuoti nedideles įmones bei buvo numatyta atlikti „pilotinį“ privatizavimą.

3. Stambioji privatizacija – 1993 m. buvo priimtas Privatizavimo įstatymas⁷⁵, kuris numatė aiškias įmonių privatizavimo procedūras ir panaikino organizacinį stambiosios ir mažosios privatizacijos atskyrimą. Nuo 1993 m. Estijos privatizavimo strategija rėmėsi Vokietijos Treuhandanstalt modeliu.

Vadinama mažoji privatizacija Estijoje prasidėjo 1991 m. pradžioje. Tuo metu šis procesas nesukėlė ypatingo kitų šalių susidomėjimo. Tačiau ekspertų buvo pastebėta, kad Estija pasirinko beveik tokią pačią privatizavimo strategiją kaip ir Centrinės Europos šalys⁷⁶. Estijoje buvo atliktas taip vadinamas „pilotinis“ privatizavimas ir parduota pirma didelė kompanija, tačiau tai nesukėlė laukto užsienio investuotojų susidomėjimo. 1992 m. antroje pusėje situacija

⁷² World Development Report: From Plant to Market Oxford Oxford Press. – New York. 1996.

⁷³ Mygind N. Privatisation, Governance and Restructuring of enterprises in the Baltics. Baltic Regional Programme. – OECD, Paris. 2000. P. 6.

⁷⁴ Terk E. Privatisation in Estonia: ideas, process, results. - Tallinn. 2000. P.209.

⁷⁵ Privatisation Act. Passed 17 June 1993. <http://www.legaltext.ee/text/en/X2020K4.htm> 2006-10-02.

⁷⁶ Estonia-the transition to a Market Economy. The World Bank, Washington. 1993. P.41-44.

pasikeitė, daugiau naudingos informacijos apie privatizuojamus objektus buvo pateikiama investuotojams už Estijos ribų. Buvo sudarytas didelis parduodamų įmonių sąrašas. Nuo 1993 m. privatizavimo procesas vyko pagal Vokietijos Treuhandanstalt modelį. Šis procesas buvo orientuotas į tai, kad pritraukti investicijų iš Vakarų Europos šalių. Kaip be būtų, privatizavimo pradžioje parduotų įmonių skaičius nebuvo didelis. Pagrindinė priežastis - užsienio investuotojų diskusijos dėl investicinių čekių panaudojimo privatizuojant Estijos valstybinį turtą. Investiciniai čekiai panaudojami paspartinti privatizavimo procesą. Įtakingos tarptautinės finansų įstaigos buvo gana kritiškos jų naudojimo atžvilgiu.

1993 m. Pasaulio banko ataskaitoje privatizavimo procesas Estijoje buvo apibūdinamas kaip lėtai prasidedantis ir sunkus procesas, kuriam trukdo ir valstybės atkūrimo, ir gyventojų turėto turto kompensavimo problemos. Estijos vyriausybė buvo raginama kuo greičiau parengti kompleksines didelių įmonių privatizavimo programas, priimti įstatymus, kurie tiksliau reglamentuotų privatizavimo procesą bei pradėti masinį valstybinio turto pardavimą. Būtina paminėti, kad iki to laiko, kol Pasaulio banko atskaita buvo išleista daugelis iš minėtų problemų jau buvo išspręstos.

1993 m. gegužės mėnesį buvo priimtas Privatizavimo įstatymas⁷⁷, reglamentuojantis jau vykstančius valstybinio turto privatizavimo procesus. Šio įstatymo tikslams įgyvendinti buvo įkurta nauja institucija – Privatizavimo agentūra. Ji atsirado sujungus dvi anksčiau egzistavusias organizacijas: Privatizavimo įmonę ir Valstybės turto departamentą. Po ilgų diskusijų buvo nuspręsta derinti du metodus: privatizaciją už pinigus, kaip pagrindinį metodą Estijoje, ir privatizaciją už investicinius čekius, kurie buvo išdalinti žmonėms.

3.1.1. Privatizavimo proceso eiga Estijoje

Ankstyvasis privatizavimas Estijoje prasidėjo dar 1987 metais. Iki 1989 metų buvo užregistruota 461 maža valstybės valdoma įmonė, kuriose dirbo apie 6000 darbuotojų⁷⁸. 1991 metų liepą Estijos Ekonomikos ministerija užregistravo 705 pusiau privačias įmones. Daugelis iš jų buvo įsteigtos ir kontroliuojamos didelių valstybės valdomų įmonių. Anot Frydman, daugelis Estijoje sėkmingai dirbančių verslininkų savo verslą pradėjo kaip mažos valstybinės įmonės⁷⁹. Estijoje, palyginus su kitomis Sovietų Sąjungos respublikomis, kooperatyvai pradėjo vystytis anksčiau ir vystėsi greičiau. 1990 metų pradžioje buvo įkurta daugiau kaip 2000 kooperatyvų, kuriuose dirbo apie 7 proc. visų Estijos darbuotojų.

1991 metais, paskelbus Estijos nepriklausomybę, politinė aplinka šioje šalyje pasikeitė. Privatizuojamų įmonių darbuotojams buvo suteikta privilegija įsigyti įmonių turtą. Mažosios

⁷⁷ Privatisation Act. Passed 17 June 1993. <http://www.legaltext.ee/text/en/X2020K4.htm> 2006-10-02.

⁷⁸ Venesaar U., Hackey J. Economic and social changes in the Baltic States in 1992-1994. – Tallinn: Estonian Academy of Sciences, 1995. P. 58.

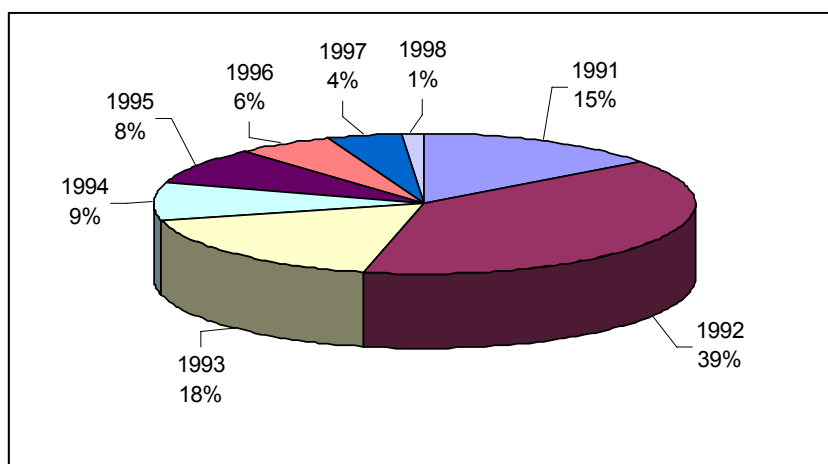
⁷⁹ Frydman R., Rapaczynski A. ir kt. The Privatisation Process in Russia, Ukraina and Baltic States. - CEU Privatisation Reports. Budapest, London/NY. V. 2, 1993.

privatizacijos įstatymu⁸⁰ darbuotojams buvo suteikta teisė pirkti įmonę už kainą, kuri daugeliu atveju buvo mažesnei nei šio turto rinkos vertė. Apie 80 proc. šiame etape privatizuotų įmonių buvo nupirkta vietos darbuotojų⁸¹.

Pirmoji didelių įmonių privatizavimo patirtis buvo gauta vykdant, taip vadinamą, „pilotinį“ privatizavimą. 1991 m. balandžio 1 dieną buvo parduota viena iš 7 įmonių – „Voit“ siuvimo fabrikas. Vienas iš didžiausių lengvosios pramonės įmonių - siuvimo fabrikas „Baltika“ buvo privatizuota 1991 m. spalį, likusios įmonės parduotos 1992 metų pradžioje. Kadangi tai buvo „pilotinis“ privatizavimas buvo naudojami įvairūs pardavimo metodai. Keletas iš 7 įmonių buvo parduodamos išleidžiant akcijas, likusios kaip turtas.

Į pilotinį privatizavimą aktyviai įsitraukė parduodamų įmonių valdytojai, tačiau privatizavimo proceso organizatoriai nagrinėjo ir kitų asmenų pateiktus pasiūlymus. Kai kuriose įmonėse dėl šios priežasties kilo konfliktai. Penkios iš septynių įmonių (Voit, Baltika, Mareta, Valga ir Sami) buvo parduotos be didesnių problemų ir skandalų, bet likusių dviejų kompanijų pardavimas sukėlė nemažai problemų. Patirtis gauta iš „pilotinio“ privatizavimo buvo labai naudinga ruošiantis vėlesniam privatizavimo procesui.

1992 m. gegužės mėn. buvo išplėstas privatizavimo proceso dalyvių ratas, suteikiant teisę jame dalyvauti ir užsienio investuotojams. 1993 m. priėmus, Privatizavimo įstatymą⁸², buvo panaikintos paskutinės privilegijos vietiniams investuotojams.

6 pav. Mažų objektų privatizavimas Estijoje 1991-1998 m.

Mažajame privatizavime daugiausia objektų parduota aukcionuose. 6 paveiksle galima matyti, kad pirmaisiais privatizavimo metais (1991-1993 m.) buvo parduota didelis objektų skaičius, tačiau jie parduoti už palyginti mažą kainą (Žr. priedą Nr. 5, 2 pav.). Privatizavimo

⁸⁰ Terk E. Privatisation in Estonia: ideas, process, results. - Tallinn. 2000. P. 209.

⁸¹ Kein A., Tali V. The process of Ownership Reform and Privatisation. – Tallinn: Estonian Academy of Sciences, 1994. P. 37.

⁸² Privatisation Act. Passed 17 June 1993. <http://www.legaltext.ee/text/en/X2020K4.htm> 2006-10-02.

procesas vyko gana sparčiai, 1991 metais buvo privatizuoti 211 objektų už 1,7 mln. kronų, o tai sudarė 15 proc. visų 1991-1998 m. privatizuotų mažų objektų, 1992 m. buvo privatizuota daugiausia mažų objektų – 556 už 42 mln. kronų, o 1993 m. – 252 objektai už 128 mln. kronų.⁸³ Šiuo periodu didžiausią įtaką privatizuojamų objektų kainai turėjo infliacijos augimas Estijoje. Vėlesniais metais privatizuojamų objektų kaina didėjo, nes buvo parduodami didesni bei šalies ekonomikai svarbesni objektai.

Kaip jau minėta, mažoji privatizacija Estijoje vyko labai sparčiai. To pasėkoje, 1994 metais 83 proc. paslaugų sektoriaus, 90 proc. – viso prekybos sektoriaus, tame tarpe 94 proc. mažmeninės prekybos, buvo perduota privačiam sektoriui.⁸⁴

Estijoje buvo skelbiami vieši objektų privatizavimo konkursai, dažniausiai tarptautiniu mastu. Privatizuojant didelius objektus, investuotojų pasiūlyta kaina buvo tik vienas iš kriterijų, vertinant potencialius pirkėjus. Labai svarbiais kriterijais vertinti pirkėjų numatomos investicijos į privatizuojamą įmonę bei išsipareigojimas išlaikyti darbo vietas. Šie atrankos kriterijai buvo lengviau įvykdomi užsienio investuotojams, nes jie turėjo didesnes finansines galimybes. Užsienio investuotojai buvo naudingi ir Estijos valstybei, nes leido pritraukti į šalį investicijas. Tačiau gana greitai besivystantys privatūs bankai bei įmonių vadovų sukauptas kapitalas sudarė sąlygas ir vietiniams investuotojams dalyvauti privatizavimo procese. Be to, vietiniams investuotojams buvo sudaryta galimybė už privatizuojamus objektus mokėti dalimis bei dalį sumos apmokėti investiciniais čekiais. Šiomis sąlygomis užsienio investuotojai privatizuojamus objektus galėjo įsigyti nuo 1996 metų.

Nuo 1993 m. lygiagrečiai su mažuoju privatizavimu vyko ir didysis privatizavimas. Šių etapų atskyrimas yra sąlyginis, nes įmonės buvo skirstomos pagal jų balansinę vertę. 1994 metais buvo privatizuota daugiausia - 215 didelių įmonių už 1329 mln. kronų. 1999 m. tikrai kelios didelės įmonės priklausė valstybei (Žr. priedą Nr. 5, 14 lentelė). Estijos privatizavimo agentūros duomenimis, 1993-1998 metais buvo privatizuota 483 didelės įmonės už 4707 mln. kronų, o pirkėjai išsipareigojo į privatizuotas įmones investuoti dar apie 2,2 mlrd. kronų.⁸⁵

Atgavus nepriklausomybę Estijos vyriausybė siekė kaip galima greičiau privatizuoti kuo daugiau valstybinių įmonių. 1997 m. besibaigiant didžiųjų įmonių privatizavimo procesui, iš 472 privatizuotų didelių įmonių tik 19 iš jų bankrutavo. 1996 metais infrastruktūros objektų privatizavimas prasidėjo, pardavus 66 proc. „Estijos avialinijų“ akcijų Danijos įmonei. Tais pačiais metais Estijos vyriausybė į privatizavimo programą įtraukė dar 5 infrastruktūros įmones: „Estijos geležinkeliai“, „Estijos energija“, „Estijos Telekomas“, „Estijos nafta“ ir „Talino uostas“. Nuo privatizavimo proceso pradžios Estijoje praktiškai visa pramonė ir finansų

⁸³ Mygind N. Privatisation, Governance and Restructuring of enterprises in the Baltics. Baltic Regional Programme. – OECD, Paris. 2000. P. 9.

⁸⁴ Ten pat.

⁸⁵ Terk E. Privatisation in Estonia: ideas, process, results. - Tallinn. 2000. P. 159.

sektorius buvo privatizuoti. Tačiau dalis energetikos sektorius liko valstybės nuosavybėje: „Narva Power Plants“, „Eesti Põlevkivi“ - skalūno deguto telkiniai ir didžioji dalis Estijos elektros tinklų.

Infrastruktūros objektų privatizavimo procesas buvo gana komplikotas dėl šių įmonių dydžio, reikšmės ekonomikai ir jų monopolinės padėties rinkoje. Dėl specifinio infrastruktūros įmonių pobūdžio buvo priimtos Privatizavimo įstatymo pataisos, kurios Privatizavimo agentūrai suteikė teisę rengti dviejų etapų derybas.⁸⁶

1993 metais užsienio investuotojai privatizavo 7 objektus už 91 mln. kronų, tai sudarė 26 proc. visų iš privatizavimo gautų pajamų. Vėlesniais metais užsienio investuotojų vaidmuo vis didėjo. 1997-1998 metais daugiau kaip 50 proc. Estijos privatizavimo agentūros pajamų sudarė užsienio investicijos (Žr. priedą Nr. 5, 15 lentelė). 1993-1998 metų laikotarpiu užsienio investicijos sudarė 31 proc. visų Estijos privatizavimo agentūros pajamų.

Daugelis užsienio kapitalo įmonių Estijoje buvo ganėtinai mažos ir dažnai įsteigtos siekiant įeiti į šios šalies rinką. 1991 metų pradžioje Estijoje buvo įregistruotos 414 užsienio kapitalo įmonės, o 1993 metų pradžioje šis skaičius išaugo beveik 10 kartų. 1996 metais iš bendro privatizuotų įmonių skaičiaus kaip užsienio kapitalo įmonės buvo užregistruotos 5857 kompanijos arba 9,4 proc. visų Estijos įmonių. Didžioji dalis šių įmonių buvo prekybinės ir apie 19 proc. gamybinės įmonės.⁸⁷

Iki 1996 m. Estijoje privatizuojant įmones, iš esmės, buvo privatizuojama tik pastatai bei kitas turtas, nes žemė, esanti po pastatais nebūdavo įtraukta į privatizavimo sandorius. Tačiau įmonių pirkėjams buvo numatyta pirmenybės teisė įsigyti šią žemę. Taigi, Estijoje žemės, esančios po privatizuotais pastatais, nuosavybė privačiam sektoriui perėjo vėliau nei pastatų ar kito turto.

3.1.2. Investicinių čekių vaidmuo Estijos privatizavimo procese

1993 metais Estijoje prasidėjo privatizavimas už investicinius čekius, tačiau investiciniai čekiai valstybės turto privatizavime vaidino ne pagrindinį vaidmenį. Iš esmės, Estijos privatizavimo agentūra skatino privatizavimą už grynuosius pinigus, kadangi tokie pirkėjai turėjo daugiau galimybių diegti modernias technologijas privatizuotų įmonių valdyme bei investuoti papildomas lėšas į šias įmones.

Visuomenei buvo išdalinti dviejų tipų investiciniai čekiai: restituciniai investiciniai čekiai, kurie buvo išdalinti žmonėms netekusiems nuosavybės 1940 m., ir nacionalinio kapitalo investiciniai čekiai, kurie buvo dalinami pagal išdirbtus metus Estijoje. Už investicinius čekius

⁸⁶ http://www.einst.ee/factsheets/factsheets_uus_kuju/privatisation_in_estonia.htm 2006-09-12.

⁸⁷ Mygind N. Privatisation, Governance and Restructuring of enterprises in the Baltics. Baltic Regional Programme. – OECD, Paris. 2000. P. 12.

buvo galima privatizuoti gyvenamuosius namus, žemę arba pirkti įmonių akcijas bei investuoti juos į specialius fondus. Pagal Estijos finansų ministerijos duomenis iki 1998 metų pabaigos buvo išdalinta 8,3 mlrd. restitucinių investicinių čekių už 8,3 mlrd. Estijos kronų.⁸⁸

Privatizavimo už investicinius čekius proceso pradžioje buvo draudžiama prekiauti investiciniais čekiais, tačiau 1994 metais prekyba investiciniais čekiais buvo visiškai liberalizuota. Investicinių čekių rinkos vertė buvo daug mažesnė nei nominali vertė, kadangi investicinių čekių pasiūla gerokai viršijo paklausą. 1997 metais investicinių čekių rinkos vertė sudarė tik apie 37 procentus jų nominalios vertės. Didelė dalis investicinių čekių buvo panaudota gyvenamųjų namų bei žemės privatizavimui, nes dėl politinių priežasčių, nustatytos gyvenamųjų namų ir žemes kainos ženkliai sumažėjo dėl rinkoje cirkuliuojusių investicinių čekių. Be to, investiciniai čekiai galėjo būti naudojami įsigyti įmonių akcijas. Įmonių akcijas, naudojant investicinius čekius, buvo galima įsigyti dviem būdais. Pirmasis - pateikiant viešą pasiūlymą. Šiuo būdu Privatizavimo agentūra parduodavo kontrolinius akcijų paketus pagrindiniam investuotojui, kuris turėjo užtikrinti efektyvų valdymą ir investicijas. O nekontroliniai akcijų paketai buvo parduodami viešo pasiūlymo būdu už investicinius čekius. Antrasis - Privatizavimo agentūrai rengiant aukcionus, kuriuose už privatizuojamą turtą buvo galima mokėti iki 50 proc. kainos investiciniais čekiais. Aplinkybė, kad investicinių čekių kaina buvo mažesnė nei jų nominali vertė, įtakoją tai, kad investitoriams buvo naudingiau naudoti investicinius čekius nei apmokėti visą kainą pinigais.

Investicinius čekius buvo galima naudoti ir perkant specialiųjų fondų akcijas, tokių kaip Kompensacinis fondas. Tiesioginis šio fondo tikslas buvo užtikrinti investicinių čekių turėtojams investavimo alternatyvą. Privatizacijos investiciniai fondai buvo kuriami kaip akcinės bendrovės. Jie viešai pardavinėjo akcijas už investicinius čekius ir už pinigus. Privatizaciniam investicijų fondui buvo taikomi tam tikri atribojimai:

- Privatizaciniam investiciniam fondui neleista įsigyti jokių kito Privatizacinio investicinio fondo akcijų;
- Investicijų į vieną nekilnojamą objektą dalis negali viršyti 20 proc. viso Privatizacinio investicinio fondo portfelio dydžio.⁸⁹

Investiciniai čekiai Estijoje apyvartoje cirkuliuoja iki šiol. Tačiau, vadovaujantis Estijos Finansų ministerijos duomenimis, investicinius čekius galima naudoti privatizuojant gyvenamąsias patalpas ir žemę iki 2006 metų gruodžio 31 dienos. Po nurodytos datos operacijos

⁸⁸ http://www.einst.ee/factsheets/factsheets_uus_kuju/privatisation_in_estonia.htm 2006-09-12.

⁷² Solnyškinienė J. Valstybinio turto privatizavimo politika ir jos įgyvendinimas: Soc. m. dr. disertacija. Kaunas: KTU, 2000.

⁷³ <http://www.fin.ee/?id=75720> 2006-09-21.

investiciniais čekiais bus uždraustos, o Vyriausybė yra numačiusi kompensacijas, asmenims, nepanaudojusiems investicinių čekių.⁹⁰

3.1.3. Privatizavimo proceso vykdymas Estijoje

1993 m. Estijoje buvo priimtas Privatizavimo įstatymas⁹¹, kuriame buvo įtvirtintos tiek mažojo, tiek didžiojo privatizavimo normos. Iki 1993 m. rugpjūčio, dvi skirtingos vyriausybės organizacijos buvo atsakingos už privatizavimo vykdymą: Valstybės turto departamentas, kuris organizavo mažų parduotuvių ir paslaugų įmonių aukcionus, ir Privatizavimo įmonė, kuri buvo įkurta masiniam didelių pramonės įmonių privatizavimui. 1993 m. vasarą, priėmus Privatizavimo įstatymą, šios dvi organizacijos buvo sujungtos į vieną – Estijos privatizavimo agentūrą, kuri buvo atskaitinga finansų ministrui ir finansuojama iš valstybės biudžeto. Privatizavimo įstatymas⁹² Privatizavimo agentūrai numatė šias funkcijas:

- Sudaryti kiekvienų metų privatizavimo programą bei privatizuojamų įmonių sąrašą;
- Valdyti ir naudoti valstybinį turtą iki jo privatizavimo;
- Planuoti bei valdyti privatizuotinių įmonių reorganizavimą ir restruktūrizavimą;
- Organizuoti privatizavimo procesą (pardavimų paskelbimas, derybos su potencialiais investuotojais dėl pardavimo sąlygų, sutarčių parengimas);
- Sudarytų sandorių priežiūra ir kontrolė.

Privatizavimo agentūros valdybą sudarė 11 narių. Valdybai vadovavo Ekonomikos reikalų ministras, taip pat į valdybą buvo deleguoti finansų ministras, Estijos banko atstovas bei kiti vyriausybę atstovaujantys asmenys.

Privatizavimo procedūra Estijoje buvo vykdoma vadovaujantis Privatizavimo įstatymu bei Privatizavimo agentūros įstatais. Įmonių privatizavimas prasidėdavo nuo jų įtraukimo į privatizuojamų objektų sąrašą privatizavimo programoje. Teisę siūlyti įtraukti įmones į privatizuojamų įmonių sąrašą turėjo Privatizavimo agentūra pritarus atitinkamo sektoriaus ministerijai. Patvirtinus privatizuojamų įmonių sąrašą Privatizavimo agentūros valdyba nustatydavo, kas bus privatizuojama: įmonės turtas ar akcijos, privatizavimo metodus bei papildomas sąlygas. Vyriausybei patvirtinus privatizuojamų įmonių sąrašą, numatomai privatizuoti įmonei buvo pranešama, jog jos valdyba nuo sąrašo patvirtinimo momento negali sudaryti tam tikrų sandorių, negavus Privatizavimo agentūros leidimo.

2001 m. Estijos vyriausybė paskelbė, kad įmonių privatizavimas yra baigtas ir likviduojamos ją organizuojančios ir įgyvendinančios institucijos. 2001 m. buvo likviduota

---

⁹¹ Privatisation Act. Passed 17 June 1993. <http://www.legaltext.ee/text/en/X2020K4.htm> 2006-10-02.

⁹² Ten pat.

Estijos Privatizavimo agentūra. Kaip minėta aukščiau, iki 2006 metų galo žemę ir gyvenamą būstą galima privatizuoti už investicinius čekius, šį procesą vykdo Estijos finansų ministerija.

3.1.4. Valstybinio turto privatizavimo metodai

1990 m. Vyriausybės koncepcijoje⁹³ bei Mažosios privatizacijos įstatyme⁹⁴ buvo paminėti šie privatizavimo metodai: turto išpardavimas darbuotojams, turto pardavimas aukcione, geriausio verslo plano konkursas ir viešas akcijų pardavimas. Kadangi buvo siekiama, kad privatizuotos įmonės tęstų savo veiklą ir nebankrutuotų, daug mažų įmonių buvo privatizuotos skelbiant konkursą geriausiam verslo planui. Neįvykus geriausio verslo plano konkursui įmonės buvo parduodamos aukcione. Tačiau privatizavimo metodas – skelbiant konkursą geriausiam verslo planui, taip pat turėjo nemažai trūkumų, nes nebuvo nustatyti kriterijai, kuriais remiantis bus vertinami verslo planai ir tai sudarė galimybes priimti abejotinus sprendimus.

1992 m. priėmus Mažosios privatizacijos įstatymo pataisas buvo atsisakyta geriausio verslo plano metodo ir buvo mėginama privatizuoti turtą aukcionuose. Tačiau, privatizavimo organizatoriams buvo suteikta teisė, prieš rengiant aukcioną, nustatyti papildomus investicijų arba darbo vietų išsaugojimo reikalavimus.

Minėti metodai buvo tinkami mažo masto privatizacijai, tačiau jie buvo vertinami kaip gana primityvūs privatizuojant dideles įmones. Todėl 1993 m. Privatizavimo įstatymas⁹⁵ numatė šiuos valstybinio turto privatizavimo metodus:

- Turto pardavimas konkurso būdu, rengiant preliminarias derybas;
- Turto pardavimas atvirame arba uždarame aukcione;
- Viešas įmonės akcijų siūlymas;
- Turto pardavimas privatizavimo vykdytojams nustatant kitą pardavimo procedūrą.

Akcijos, materialus turtas arba įmonės, su jų teisėmis ir pareigomis, galėjo būti parduodamos už pinigus arba investicinius čekius.

Turto pardavimas, rengiant atvirus arba uždarus aukcionus, buvo pats paprasčiausias būdas iš visų būdų, numatytų Privatizavimo įstatyme. Šiuo būdu už didžiausią pasiūlytą kainą buvo parduodami pastatai, įrengimai, nesvarbios įmonės bei nekontroliniai akcijų paketai. Visi suinteresuoti asmenys galėjo dalyvauti aukcione, išskyrus tuos atvejus, kai parduodant objektą jo pirkėjui buvo nustatyti papildomi reikalavimai, pavyzdžiui: tam tikra pirkėjo kvalifikacija, licenzijos turėjimas ir pan.

⁹³ <http://web-static.vm.ee/static/failid/335/Concept.pdf> 2006-10-09

⁹⁴ Terk E. Privatisation in Estonia: ideas, process, results. - Tallinn. 2000. P. 209.

⁹⁵ Privatisation Act. Passed 17 June 1993. <http://www.legaltext.ee/text/en/X2020K4.htm> 2006-10-02.

Turto pardavimas viešai siūlant įmonės akcijas dažniausiai buvo taikomas patrauklių įmonių privatizavimui. Akcijos buvo parduodamos akcijų biržoje. Šis metodas dažnai buvo naudojamas kartu su preliminarių derybų metodu. Pirmiausia 51-76 proc. akcijų buvo parduodama strateginiam investuotojui, o likusios akcijos buvo parduodamos už investicinius čekius viešo pasiūlymo būdu.

Turto pardavimas rengiant konkursą su preliminariomis derybomis buvo dažniausiai naudojamas privatizavimo metodas. Naudojant šį metodą kontrolinis akcijų paketas buvo parduodamas strateginiam investuotojui, valstybei pasilikant nedidelę dalį akcijų.

Turto pardavimas privatizavimo vykdytojams nustatant kitą pardavimo procedūrą, reiškia, kad taikant aukščiau minėtus metodus neatsirado norinčių įsigyti privatizuojamą turtą.

3.1.5. Estijos privatizavimo proceso teisinis reglamentavimas

Pirmasis teisės aktas, reglamentuojantis privatizavimą – Mažosios privatizacijos įstatymas⁹⁶, buvo priimtas 1990 metų gale, kai Estija vis dar priklausė Sovietų Sąjungai. Šis įstatymas buvo taikomas įmonių privatizavimui, kurių balansinė vertė buvo mažesnė nei pusė milijono rublių.

Prasidėjus privatizavimui Estijoje, visuomenė, visų pirma, buvo suinteresuota gauti teisingas kompensacijas už nacionalizuotą turtą, todėl vyriausybė jautė didelį spaudimą iš savo oponentų, kurie siekė apriboti asmenų, galinčių dalyvauti privatizavimo procese, ratą. Buvo siekiama, kad privatizavime galėtų dalyvauti tik Estijos piliečiai. 1990 m. Mažosios privatizacijos įstatyme nebuvo numatyta, kad privatizavime gali dalyvauti tik Estijoje piliečiai, tačiau buvo numatyta, kad valstybės turtą gali privatizuoti ir asmenys, išgyvenę Estijoje ne mažiau kaip 10 metų arba tokių asmenų įkurtos įmonės. Ši įstatymo nuostata buvo labai kritikuojama, kadangi privatizavimo proceso pradžioje dažniausiai įmones pirkdavo darbuotojai, nes jiems buvo sudarytos tam palankios sąlygos. Sėslumo cenzo reikalavimas diskriminavo darbuotojus, kurie į Estiją atvyko mažiau nei prieš 10 metų.

Kaip minėta aukščiau, Mažojoje ir „pilotinėje“ privatizacijoje buvo suteiktos tam tikros privilegijos privatizuojamų įmonių darbuotojams bei vietiniams gyventojams. 1992 m. vasarą, praplečiant Mažosios privatizacijos įstatymo⁹⁷ taikymo ribas, didinant privatizuojamų objektų skaičių, šios privilegijos, siekiant pritraukti užsienio investuotojus, buvo panaikintos. Tačiau, būtina paminėti, kad tam tikros netiesioginės privilegijos darbuotojams vis dėl to išliko, pvz.: galimybė už privatizuojamą objektą mokėti dalimis. Nuo 1992 m. Mažosios privatizacijos įstatymas buvo taikomas ne tik aptarnavimo, pardavimo bei viešo maitinimo sektoriams, bet taip

---

⁹⁶ Terk E. Privatisation in Estonia: ideas, process, results. - Tallinn. 2000. P. 209.

⁹⁷ Ten pat.

pat į privatizuojamų objektų sąrašą buvo įtraukiamos įmonės, kurių turto balansinė vertė buvo 6 ir daugiau milijonų rublių. Mažosios privatizacijos įstatyme buvo nurodyta įstatymo taikymo apimtis, reglamentuota privatizavimo organizavimo procedūra, privatizavimo metodai, pajamų gautų iš privatizavimo panaudojimas ir t.t.

1993 m. liepą, buvo priimtas naujas privatizavimo procesą reglamentuojantis teisės aktas – Privatizavimo įstatymas⁹⁸. Šis įstatymas reglamentavo mažų bei didelių įmonių privatizavimą ir nustatė bendrą privatizavimo procedūrą, neatsižvelgiant į įmonės dydį.

Įstatymas numatė privatizavimo objektus bei subjektus. Privatizavimo objektais galėjo būti visas valstybės ir savivaldybių turtas, išskyrus gyvenamuosius namus ir kolektyvinių ūkių turtą, kadangi šių objektų privatizavimui buvo taikomi kiti įstatymai. O valstybei ar savivaldybėms priklausanti turtą galėjo įsigyti fiziniai bei juridiniai asmenys, išskyrus juridinius asmenis, kurių daugiau kaip 1/3 akcijų priklausė valstybei ar savivaldybei.

Privatizavimo įstatymas numatė, kad valstybės turto privatizavimą vykdė Estijos Privatizavimo agentūra, o savivaldybių - savivaldybės taryba. Taip pat, numatyta galimybė savivaldybių taryboms sudaryti sutartį dėl jų turto privatizavimo perdavimo Privatizavimo agentūrai. Daugelis kitų nuostatų buvo perkelta iš Mažosios privatizacijos įstatymo⁹⁹, jas detalizuojant ir konkretinant, tokių kaip: privatizavimo procedūra, mokėjimo už privatizuotą turtą sąlygos ir pan.

Priešingai nei Mažosios privatizacijos įstatyme, šiame įstatyme buvo panaikintos privatizuojamų įmonių darbuotojams suteiktos privilegijos arba išskirtinės teisės privatizavimo procese. Visiems potencialiems pirkėjams buvo sudarytos vienodos sąlygos dalyvauti privatizavimo procese. Be to, šiame įstatyme buvo įteisintas investicinių čekių panaudojimas.

Nuostatų, reguliuojančių tam tikrus privatizavimo proceso aspektus, galima rasti ir kituose įstatymuose bei teisės aktuose, tokiuose kaip Nusavybės įstatymas, Žemės reformos įstatymas, Investicinių čekių panaudojimo privatizavime įstatymas, Bankroto įstatymas ir kituose.

3.2. Privatizavimo procesas Latvijoje

Privatizavimo procesas Latvijoje vyko panašiai kaip ir Estijoje. Atkūrus šalies nepriklausomybę, politinis nestabilumas ir platus rinkos liberalizavimas įtakojo tai, kad Latvijoje privatizavimo procesas buvo daug lėtesnis. Be to, didelės įtakos privatizavimo procesui turėjo tai kad, pirmuosius penkerius metus po nepriklausomybės atgavimo Latvijoje buvo paini bei neaiški teisinė sistema.

⁹⁸ Privatisation Act. Passed 17 June 1993. <http://www.legaltext.ee/text/en/X2020K4.htm> 2006-10-02.

⁹⁹ Terk E. Privatisation in Estonia: ideas, process, results. - Tallinn. 2000. P. 209.

Privatizavimo procesą Latvijoje galima suskirstyti į tris etapus:

1. Ankstyvoji privatizacija – kaip ir kitose Pabaltijo šalyse, Latvijoje privatizavimas prasidėjo dar neatgavus nepriklausomybės. Nuo 1988 m. Latvijoje buvo kuriami kooperatyvai bei nuomojamas valstybės turtas, kas sudarė prielaidas privatizuoti valstybei nuosavybės teise priklausantį turtą.

2. Mažoji privatizacija – tai mažų įmonių privatizavimas. Nuo 1991 m. didžioji dalis objektų buvo privatizuojama decentralizuotai, tai yra privatizavimo procedūras vykdė savivaldybės. Ir tik nedidelė dalis mažų ir vidutinių įmonių buvo privatizuotos centralizuotai.

3. Didžioji privatizacija – tai nuo 1993 m. vidutinių ir didelių įmonių privatizavimas, vykdytas Latvijos Privatizavimo agentūros.

Latvijoje, pereinant nuo planinės ekonomikos į rinkos ekonomiką bei privatizuojant valstybės ir savivaldybių turtą, buvo siekiama, kad privati nuosavybė dominuotų ekonomikoje bei užtikrinti privačios nuosavybės teisinį statusą ir gražinti piliečiams nacionalizuotą turtą.

3.2.1. Privatizavimo proceso eiga Latvijoje

Kaip jau minėta privatizavimo procesas Latvijoje prasidėjo 1988 metais, pasinaudojus Sovietų Sąjungos įstatymais leidžiančiais darbuotojams, kurti kooperatyvus bei nuomoti valstybės turtą. 1988 metais Latvijoje buvo užregistruoti 246 kooperatyvai, kooperatyvų kaičius sparčiai augo, 1989 m. užregistruota – 1190, o 1990 m. – 4797 kooperatyvų.¹⁰⁰

Kooperatyvai buvo kuriami siekiant, kad, pasinaudojus tuo metu galiojančiais valstybinio turto nuomos įstatymais, būtų galima pervesti valstybinį kapitalą į privačias rankas. Tačiau 1990 metais Latvijos vyriausybė išleido dekretą, kuriuo apribojo šį valstybinio turto privatizavimo metodą. 1991 metais buvo išleistas pirmasis Latvijos kooperatyvų įstatymas, kuris reglamentavo kooperatyvų restruktūrizavimą bei nustatė terminą, iki 1992 m. gegužės, kooperatyvams naujai persiregistruoti.

Nuo 1987 m. Sovietų Sąjungos teisinė sistema visuotiniam darbuotojų susirinkimui suteikė teisę rinkti įmonės direktorių bei tvirtinti perspektyvinius gamybos planus. Remiantis moksline literatūra, Latvija buvo pirmoje respublika Sovietų Sąjungoje, kurioje darbuotojams buvo suteikta ši teisė.¹⁰¹ Manoma, kad tai turėjo įtakos pradiniam privatizavimui Latvijoje. 1991 m., atliekant eksperimentinį privatizavimą šešiose didelėse įmonėse, daugelio iš jų nuosavybė perėjo darbuotojams.

Išskyrus kai kuriuos ankstyvojo privatizavimo eksperimentus, mažasis privatizavimas Latvijoje prasidėjo 1991 m. lapkritį, išleidus Prekybos, aptarnavimo ir viešo maitinimo sektorių

¹⁰⁰ Arkadie B.V. Economic Survey of Baltic Republics. - Stockholm, 1991.

¹⁰¹ Shteinbuka I. Privatisation in Latvia and the role of Employee. 1996. P. 169.

objektu privatizavimo įstatymą.¹⁰² Šio įstatymo pagrindu, minėtų sektorių objektu privatizavimo proceso vykdymas buvo perduotas savivaldybėms. Privatizavimo procesą galėjo inicijuoti įmonės darbuotojai arba kiti potencialūs pirkėjai. Savivaldybėse buvo kuriamos privatizavimo komisijos, kurias sudarė valstybės, savivaldybės, prekybos sąjungų bei specialistų atstovai. Savivaldybės privatizavimo komisija turėjo teisę nuspręsti, koks turtas bus privatizuojamas, kokių būdu tai bus daroma, kokia bus pradinė kaina ir pan. Savivaldybių komisijos turtą privatizuoti galėjo šiais būdais: turtą perduodant darbuotojams, rengiant aukcionus pasirinktiems pirkėjams bei atvirus aukcionus ir parduodant turtą pasirinktam pirkėjui. Nurodyti metodai turėjo daug trūkumų, ypač turto pardavimas pasirinktam pirkėjui, kadangi sudarė sąlygas abejotinių sandorių pasirašymui.

Darbuotojai, išdirbę įmonėje daugiau kaip penkis metus, turėjo pirmumo teisę pirkti įmonės akcijas už pradinę kainą. Tačiau buvo numatytas apribojimas, kad šia teise gali pasinaudoti tik Latvijos piliečiai arba asmenys išgyvenę Latvijoje daugiau kaip 16 metų. Tokiu būdu iš mažosios privatizacijos buvo eliminuoti užsieniečiai. 1992 sausio mėn. Latvijos seimui priėmus Prekybos, aptarnavimo ir viešo maitinimo sektorių objektu privatizavimo įstatymo pataisas, buvo panaikintos darbuotojų privilegijos bei praplėstas privatizuojamų objektu ratas, įtraukiant į privatizavimo procesą daugiau ūkio šakų.

1992 metais iš visų privatizuotų objektu skaičiaus, tik 8 proc. buvo parduoti aukcionuose, kadangi savivaldybių vadovai dažnai nepritarė turtingų pirkėju interesams (Žr. Priedą Nr. 6, 16 lentelė). Aukcionuose parduotų objektu galutinė kaina buvo beveik 5 kartus didesnė nei pradinė kaina. Tiesioginis pardavimas darbuotojams arba kitam pasirinktam pirkėjui buvo dažniausiai naudotas metodas, kadangi šiuo būdu buvo sudaryta galimybė pirkėjui už privatizuojamą turtą mokėti dalimis. Darbuotojai buvo skatinami dalyvauti privatizavime privatizuojamus objektus parduodant už pradinę kainą. Nors 1992 metais privilegijos darbuotojams buvo panaikintos, tačiau realiai savivaldybių privatizavimo komisijos vis dar suteikdavo pirmumo teisę darbuotojams įsigyti turtą už pradinę kainą.¹⁰³

Vidutinių ir didelių įmonių privatizavimas prasidėjo 1993 metais, vyriausybei patvirtinus privatizuotinių objektu sąrašą. Šiame sąrašė buvo 579 įmonės, 400 iš jų buvo siūloma privatizuoti viešai parduodant akcijas, 147 įmones – privatizuojant nuomos su išpirkimu būdu. Vėliau šis sąrašas buvo padidintas iki 712 įmonių. Tačiau privatizavimo procesas Latvijoje vyko lėtai. Iki 1994 m. tik 50 įmonių buvo privatizuota ir 78 įmonės buvo pradėtos ruošti privatizavimui. Privatizavimo procesas pradėjo spartėti 1994 m. įkūrus Latvijos privatizavimo agentūrą ir perdavus jai privatizavimo proceso vykdymą.

¹⁰² <http://www.lpa.bkc.lv/lpa/lpa.php?ID=12> 2006-09-15.

¹⁰³ Frydman R., Rapaczynski A. ir kt. The Privatisation Process in Russia, Ukraina and Baltic States. - CEU Privatisation Reports. Budapest, London/NY. V. 2, 1993.

1992-1994 metais privatizacijos procesas Latvijoje vyko decentralizuotai. Tokiu būdu buvo siekiama vietos gyventojus įtraukti į šį procesą. Įmonių vadovams buvo suteikiama pirmenybė sudaryti nuomos su išpirkimu sandorius, o nesudarius tokių sandorių per nustatytą laiką įmonė buvo parduodama vietiniams gyventojams. Nuo 1994 metų, pakeitus įstatymą buvo draudžiama sudarinėti naujus nuomos su išpirkimu sandorius, šiuo būdu buvo privatizuotos tik 234 įmonės.

1994 m. metais Latvijos vyriausybė nusprendė pakeisti privatizavimo modelį. Buvo pasirinktas Vokietijos Treuhandmodel, kurio pagrindu buvo įkurta Latvijos Privatizavimo agentūra. Privatizavimo procesas Latvijoje, įkūrus Privatizavimo agentūrą, buvo vykdomas centralizuotai. Privatizavimo agentūrai buvo perduotas privatizuojamų įmonių valdymas.

1994 m. pabaigoje Privatizavimo agentūra surengė pirmąjį tarptautinį konkursą. 1995 m. ir 1996 m. privatizavimo procesas Latvijoje ėgavo pagreitį, tačiau Pasaulio banko ekspertų vertinimu vis dėlto buvo lėtesnis nei Estijoje.¹⁰⁴ 1997 metais daugiausiai įmonių buvo privatizuota skelbiant konkursą, šiuo būdu buvo privatizuota – 313 įmonių už 82 mln. Latvijos latų. Turta konkurso būdu privatizavo atskiri asmenys arba jų sudaryti konsorciumai, dažniausiai įsigydami kontrolinį akcijų paketą. Dauguma objektų buvo parduoti vietiniams investuotojams, tik keletą didelių įmonių nupirko užsienio investuotojai. Į privatizuojamų įmonių sąrašą buvo įtrauktos tokios didelės infrastruktūros įmonės kaip „Latvijos dujos“, parduotos Vokietijos „Ruhrgas“ ir Rusijos „Gazprom“ konsorciumui. Už privatizuojamą turtą buvo galima mokėti įvairiais būdais: grynaisiais pinigais, investiciniais čekiais, mokėti dalimis arba perimant įmonės skolas. Taip pat privatizavimo sandoriuose pirkėjams buvo nustatomi papildomi reikalavimai investicijoms bei darbo vietų išlaikymui.

Strateginių objektų privatizavimas Latvijoje buvo pradėtas 1994 metų sausio mėn., pardavus vienos iš didžiausių įmonių – „Lattelekom“, akcijas. 49 proc. šios įmonės akcijų buvo parduota Britų-Suomių konsorciumui. 1996 m. Latvijos vyriausybė paskelbė apie vienos iš didžiausių šalies įmonių - „Venspils Nafta“, Latvijos laivyno (LASCO), „Latvijas gaze“, „Latvenergo“ privatizavimą. Visos minėtos įmonės buvo sėkmingai privatizuotos, išskyrus energijos bendrovę „Latvenergo“. Ją buvo bandyta privatizuoti 1998 m. viduryje, tačiau dėl politikų nesutarimo, privatizavimo procesas žlugo. 2000 m. buvo planuojama restruktūrizuoti įmonę „Latvenergo“, tačiau šiuos planus sužlugdė Latvijos gyventojų surengtas referendumas prieš šios bendrovės privatizavimą. Ko pasėkoje, Latvijos parlamentas nusprendė šią kompaniją įtraukti į neprivatizuotinų įmonių sąrašą.

---

¹⁰⁴ World Development Report: From Plant to Market Oxford Oxford Press. – New York. 1996.

1994-1998 m. buvo privatizuotos daugiau kaip 1000 įmonių už 190 mln. latų (345 mln. USD). Apie 60 proc. visos sumos sudarė atsiskaitymas investiciniais čekiais (Žr. Priedą Nr. 6, 17 lentelė).

Nuo 1994 m., įsigaliojus Valstybės ir savivaldybės turto privatizavimo įstatymui¹⁰⁵, dalinai buvo panaikintos darbuotojų privilegijos. Viešai parduodant įmonių akcijas, jų darbuotojai galėjo įsigyti iki 20 proc. savo įmonių akcijų.

Parduodant didelių įmonių akcijas buvo derinami keli pardavimo būdai: kontrolinio akcijų paketo pardavimas pagrindiniam investuotojui ir likusios akcijų dalies pardavimas akcijų biržose.

Ankstyvoje bei mažojoje privatizacijoje užsienio investicijos vaidino nereikšmingą vaidmenį Latvijoje, tačiau vėlesniame etape, gana daug įmonių buvo nupirktos užsienio investuotojų. 1995-1998 metais užsienio kapitalas sudarė daugiau kaip 40 proc. iš privatizavimo gaunamų lėšų, užsienio investuotojai perėmė apie 70 proc. privatizuotų įmonių skolų bei įsipareigojo į privatizuotas įmones investuoti dar apie 90 mln. latų.¹⁰⁶ Tai rodo, kad užsienio investuotojai, įvertinę riziką bei politinę situaciją šalyje, pradėjo pasitikėti Latvijos valstybe. Užsienio kapitalas Latvijoje yra sukonzentruotas į keletą didžiausių šios šalies įmonių, veikiančių gamybos, energetikos, telekomunikacijų bei finansų sektoriuose.

2000 m. pradžioje Latvijoje buvo privatizuota 98 proc. prekybos ir paslaugų sektoriaus, 96 proc. – gamybos sektoriaus, 93 proc. – viešbučių bei restoranų. Tačiau švietimo, elektros, vandentiekio bei dujų sektoriuose vis dar dominavo valstybinė nuosavybė, atitinkamai į privačias renkas perėjo tik 8 proc. švietimo sektoriaus bei 12 proc. komunalinių paslaugų sektoriaus.¹⁰⁷

3.2.2. Investicinių čekių panaudojimas Latvijos privatizavimo procese

1992 m. lapkritį Latvijoje buvo priimtas Investicinių čekių įstatymas¹⁰⁸. Tačiau investicinius čekius buvo pradėta dalinti tik 1993 m. spalio mėn., o realiai apyvartoje investiciniai čekiai pasirodė tik 1994 m. Investiciniai čekiai Latvijoje jos gyventojams buvo dalinami atsižvelgiant į išgyventą laiką šioje šalyje. Už kiekvienus pragyventus metus buvo duodamas vienas investicinis čekis, kurio vertė – 28 metai. Asmenys bei jų vaikai įrodė, kad gyveno Latvijoje iki 1940 metų, papildomai gavo 15 investicinių čekių, o iš asmenų atvykusių į Latviją po 1940 m. buvo atimami 5 investiciniai čekiai. Kaip ir kitose Pabaltijo šalyse asmenys, susiję su Sovietų armija arba KGB neturėjo teisės gauti investicinių čekių. Investiciniai čekiai Latvijoje buvo dviejų rūšių: paprasti investiciniai čekiai – jie buvo dalinami pagal išgyventą

¹⁰⁵ On Privatisation of State and Municipal Asset Units. Effective from 18 March 1994 http://www.lpa.bkc.lv/lpa/lpa.php?ID=12.5&file=Likums_02EN.htm

¹⁰⁶ Mygind N. Privatisation, Governance and Restructuring of enterprises in the Baltics. Baltic Regional Programme. – OECD, Paris. 2000.

¹⁰⁷ Počs J., Počs U. Privatization in Latvia: Drowning to a Close. The Baltic Review, Vol. 20. <http://www.tbr.ee/issues/vol20/latpriv.html> 2006-09-16.

¹⁰⁸ Law on Privatisation Certifictes. 1992. <http://www.lpa.bkc.lv/lpa/lpa.php?ID=12> 2006-09-16.

laiką Latvijoje, ir kompensaciniai investiciniai čekiai – jie buvo dalinami asmenims, kuriems nebuvo įmanoma gražinti nacionalizuoto turto.

Iki 2006 m. balandžio mėn. 103,44 mln. investicinių čekių buvo išdalinta 2,45 mln. Latvijos gyventojų. Iš visų išdalintų investicinių čekių 87 proc. gavo Latvijos piliečiai, o likusius asmenys neturintys Latvijos pilietybės, bet gyvenantys šioje šalyje.¹⁰⁹

Latvijoje investiciniais čekiais laisvai prekiauti buvo leidžiama nuo investicinių čekių išdalavimo pradžios. Tačiau buvo numatytas specialus 2 proc. sandorio bei banko, administruojančio investicinių čekių sąskaitą, mokestis. 1994 m. reali investicinių čekių vertė sudarė apie 10 proc. jų nominalios vertės. To priežastis – informacijos stygius visuomenėje apie investicinių čekių panaudojimo galimybes bei grynujų pinigų poreikis. Taip pat tam turėjo įtakos tai, kad įstatymas leidžiantis privatizuoti gyvenamą būstą už investicinius čekius nebuvo išleistas iki 1995 m. liepos mėn. Investicinių čekių rinkos kaina pirmaisiais jų prekiavimo mėnesiais buvo nuo 1 iki 3 latų, vėlesniais mėnesiais kaina buvo pakilusi iki 4-6 latų. 1995 m. antroje pusėje investicinių čekių kaina vėl ženkliai sumažėjo ir siekė tik 1 latą už vieną investicinį čekį.¹¹⁰ Toks investicinių čekių rinkos vertės kainos kritimas buvo vertinamas kaip visuotinio nepastovumo Latvijoje rodiklis. Nuo 1999 m. investicinių čekių rinkos vertė nežymiai augo ir metų pabaigoje siekė 2 latus už investicinį čekį.

Latvijoje buvo įsteigti tik keli investiciniai fondai. Iki 1995 m. buvo išduotos devynios licenzijos kurti investicinius fondus, tačiau tik penki iš jų realiai funkcionavo. Latvijos Ekonomikos ministerijos duomenimis 1995-1998 m. tik apie 1 proc. visų išdalintų investicinių čekių buvo investuoti į šiuo fondus.

Investiciniai čekiai Latvijoje cirkuliuoja iki šių dienų.

3.2.3. Privatizavimo procesą vykdančios institucijos

1991 m. Latvijai atgavus nepriklausomybę, privatizavimo proceso vykdymas buvo paskirtas Valstybės turto perskaičiavimo departamentui prie Ekonomikos reformos ministerijos. 1992 m. mažų įmonių privatizavimo vykdymas buvo decentralizuotas ir perduotas vykdyti savivaldybėms, o atskirų įmonių privatizavimą vykdė atitinkamų sektorių ministerijos. Tuo metu privatizavimo procesas buvo gana komplikotas bei labai lėtas, kadangi ministerijos nesutarė kam turi būti priskirta viena ar kita įmonė.¹¹¹

1994 m. Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymas¹¹² įtvirtino vieną instituciją vykdančią privatizavimą - Latvijos privatizavimo agentūrą. Latvijos privatizavimo

¹⁰⁹ Ministry of Economics Republic of Latvia. Economic Development of Latvia. Report. Riga, 2005. P.135.

¹¹⁰ Mygind N. Privatisation, Governance and Restructuring of enterprises in the Baltics. Baltic Regional Programme. – OECD, Paris. 2000.

¹¹¹ Latvijas Privatizācijas agentūra. Annual report. 1996

¹¹² On Privatisation of State and Municipal Asset Units. Effective from 18 March 1994
http://www.lpa.bkc.lv/lpa/lpa.php?ID=12.5&file=Likums_02EN.htm 2006-09-15.

agentūra yra valstybinė nepelno siekianti akcinė bendrovė. Šios bendrovės veiklą reglamentuoja Valstybės ir savivaldybių įstatymas, Privatizavimo agentūros įstatai bei kiti Latvijos respublikos įstatymai. Privatizavimo agentūra, siekdama skatinti efektyvų bei spartų privatizavimo procesą, taip pat investuoja į su privatizavimo procesu susijusias sferas: kapitalo ir vertybinių popierių rinkos vystymą, verslo teisinės aplinkos tobulinimą, verslininkystės skatinimą ir pan.

3.2.4. Privatizavimo proceso teisinis reglamentavimas Latvijoje

1991 m. Latvijos seimas priėmė pirmąjį įstatymą reglamentavusį privatizavimo procesą Latvijoje. Prekybos, aptarnavimo ir viešo maitinimo sektorių objektų privatizavimo įstatymas¹¹³ numatė, kad privatizavimo proceso Latvijoje vykdymas yra perduodamas savivaldybėms. Savivaldybėse buvo kuriamos privatizavimo komisijos, kurios turėjo nuspręsti, koks turtas turi būti privatizuojamas, koku būdu, kokia bus pradinė kaina ir pan. Įstatyme buvo numatyta, kad savivaldybių komisija turtą gali privatizuoti: parduodant jį įmonių darbuotojams, rengiant aukcionus pasirinktiems pirkėjams bei atvirus aukcionus ir parduodant turtą pasirinktam pirkėjui. Įstatyme buvo numatyta, kad privatizavimo subjektais gali būti asmenys išgyvenę Latvijoje nemažiau kaip 16 metų.

1994 m. Latvijoje buvo priimtas „Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymas“¹¹⁴. Šiuo įstatymu buvo siekiama sukurti palankią aplinką privataus kapitalo įmonių vystymuisi bei Latvijos ekonomikos plėtrai.

Šis įstatymas numato, kad valstybės ir savivaldybių turtą gali privatizuoti fiziniai ir juridiniai asmenys, kuriems atitinkami Latvijos įstatymai suteikia teisę įsigyti kilnojamą ir nekilnojamą turtą. Valstybinės įmonės ir valstybinės įmonės, turinčios iki 25 proc. privataus kapitalo, pagal šį įstatymą negali būti privatizavimo proceso subjektais. Tačiau numatyta, kad likviduojant valstybinę įmonę, jos kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą, gali pirkti kita valstybinė įmonė arba valstybinė įmonė, turinti iki 25 proc. privataus kapitalo.

Valstybės ir savivaldybių turto įstatymas numato, kad privatizavimo procesą vykdo – Latvijos Privatizavimo agentūra. Šiuo įstatymu yra nustatyta Privatizavimo agentūros įkūrimo bei jos likvidavimo procedūros, jos veiklos funkcijos bei teisės ir pareigos. Privatizavimo agentūra yra atskaitinga vyriausybei. Taip pat įstatyme yra numatyta, kad Ekonomikos reikalų ministerija yra Privatizavimo agentūros akcininkė.

Įstatymas numato, kad valstybės ir savivaldybių turtas gali būti privatizuojamas už latus ir investicinius čekius. Privatizavimo agentūra arba savivaldybės komisija nustato, kokią dalį privatizuojamo objekto kainos pirkėjai gali apmokėti investiciniais čekiais.

¹¹³ <http://www.lpa.bkc.lv/lpa/lpa.php?ID=12> 2006-09-14.

¹¹⁴ Law On Privatisation of State and Municipal Asset Units http://www.lpa.bkc.lv/lpa/lpa.php?ID=12.5&file=Likums_02EN.htm 2006-09-14.

Šiame įstatyme numatyta privatizavimo procedūra: bet kuris fizinis ar juridinis asmuo, Privatizavimo agentūra arba vyriausybė gali pasiūlyti privatizuoti bet kokį valstybinį turtą. Privatizavimo agentūra sudaro siūlomų privatizuoti objektų sąrašą, kuri tvirtina vyriausybė. Įstatymas numato, kad valstybės ir savivaldybių turtas gali būti privatizuojamas šiais būdais: turto pardavimas aukcione, turto pardavimas viešame konkurse, turto pardavimas iškart sumokant, pardavimas išsimokėtinai, valstybinių įmonių paprastųjų akcijų pardavimas, valstybinės įmonės likvidavimas.¹¹⁵

2005 m. spalio 1 dieną įsigaliojo „Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo ir investicinių čekių naudojimo užbaigimo įstatymas“¹¹⁶ (toliau vadinamas – Privatizavimo užbaigimo įstatymas). Šis įstatymas nustato kaip turi būti baigiamas privatizavimo procesas, žemės reforma ir investicinių čekių naudojimas Latvijoje. Įstatymas numato, kad iki 2006 m. rugpjūčio 31 d. fizinis arba juridinis asmuo galėjo pasiūlyti privatizuoti valstybei arba savivaldybėms priklausantį turtą, o vyriausybė arba savivaldybės iki 2007 m. vasario 28 d. gali priimti sprendimą privatizuoti joms priklausantį turtą. Taip pat šis įstatymas numato, kad valstybinės akcinės bendrovės: „Latvenergo“, „Latvijos paštas“, „Rigos tarptautinis oro uostas“, „Latvijos geležinkeliai“, oro navigacijos paslaugas teikianti įmonė „Latvijas gaisa satiksme“ ir „Latvijos miškų ūkis“, nebus privatizuojamos.

Privatizavimo užbaigimo įstatymas numato, kad investiciniai čekiai neturi galiojimo termino, bet jie gali būti panaudoti tik privatizavimo procese. Taip pat numatyta procedūra, kuria bus baigiamas investicinių čekių dalinimas. Įstatyme nustatyta, kad tik iki 2006 m. balandžio 28 d. asmenys galėjo užpildyti investicinių čekių gavimo formą.

Siekiant aiškaus bei sėkmingo privatizavimo proceso užbaigimo įgyvendinimo, Latvijos vyriausybė numatė, kad institucijos vykdančios privatizavimą ir žemės reformą turi įkurti viešai prieinamus privatizavimo pasiūlymų ir žemės išpirkimo registrus. Užbaigus privatizavimo procesą, valstybės ir savivaldybių turtas galės būti parduodamas sutinkamai su „Valstybės ir savivaldybių turto perleidimo įstatymu“¹¹⁷, kuris numato, kad valstybės ir savivaldybių turtas turi būti parduodamas asmeniui, pasiūliusiam didžiausią kainą, ir už perkamą turtą apmokant Latvijos nacionaline valiuta.

---

¹¹⁵ On Privatisation of State and Municipal Asset Units. Effective from 18 March 1994
http://www.lpa.bkc.lv/lpa/lpa.php?ID=12.5&file=Likums_02EN.htm 2006-09-15.

¹¹⁶ Law on the Completion of Privatisation of State and Municipal Asset Units and the Use of Privatisation Vouchers.
http://www.lpa.bkc.lv/lpa/lpa.php?ID=12.5&file=Likums_01EN.htm 2006-09-16

¹¹⁷ <http://www.lpa.bkc.lv/lpa/lpa.php?ID=12> 2006-09-16.

IV. LIETUVOS IR KITŲ PABALTIJO ŠALIŲ PRIVATIZAVIMO PROCESO PALYGINIMAS

Lietuvoje, Latvijoje ir Estijos privatizavimo procesai prasidėjo vienu metu bei panašiomis politinėmis aplinkybėmis. Tačiau skirtingi šalių politiniai sprendimai įtakojo skirtingų privatizavimo modelių pasirinkimą kiekvienoje iš Pabaltijo šalių. Visose Pabaltijo šalyse vienas iš pagrindinių privatizavimo proceso tikslų buvo nepriklausomybės įtvirtinimas. Latvijoje ir Estijoje pirmaisiais privatizavimo metais šalies vidaus politika buvo nacionalistinių pažiūrų, kadangi tiek Latvijoje, tiek Estijoje didelę dalį gyventojų sudarė rusakalbiai asmenys. Siekiant išvengti Maskvos įtakos, privatizavimo procesas šiose šalyse buvo orientuotas į privilegijų suteikimą savo piliečiams. Lietuvoje rusakalbiai asmenys sudarė tik labai mažą šalies gyventojų procentą, todėl šioje šalyje įmonių darbininkai ir darbuotojai vaidino didesnę politinį vaidmenį valstybinio turto privatizavime. Pirmaisiais Lietuvos nepriklausomybės metais vietiniams gyventojams buvo suteikta pirmumo teisė dalyvauti privatizavimo procese. Kadangi buvo baiminamasi tiesioginių Rusijos investicijų, Lietuvoje buvo numatyti atskiri objektai, kuriuos buvo galima įsigyti tik už konvertuojamą valiutą. Tokiu būdu buvo apribotas užsieniečių dalyvavimas privatizavimo procese. Lietuvoje, priešingai nei Estijoje, buvo vykdoma griežta tiesioginių užsienio investicijų politika. Estijoje liberaliai vykdoma užsienio investicijų politika įtakojo dideles bei greitas švedų ir suomių investicijas šioje šalyje.

4.1. Privatizavimo proceso etapai Pabaltijo šalyse

Privatizavimo procesą visose trijose Pabaltijo šalyse galima suskirstyti į etapus. Mokslinėje literatūroje privatizavimo procesas Lietuvoje dažniausiai skirstomas į tris etapus: 1) privatizacija už investicinius čekius, 2) privatizacija už grynuosius pinigus bei 3) privatizacija baigiamuoju laikotarpiu. Minėti etapai vienas nuo kito skiriasi laiko atžvilgiu, galiojusių įstatymų, dominavusių mokėjimo priemonių atžvilgiu ir kitais požymiais. Privatizavimas Lietuvoje, kaip ir kitose Pabaltijo šalyse, prasidėjo dar prieš atgaunant nepriklausomybę. Tačiau dėl darbo apimties ribojimo, privatizavimo procesas iki nepriklausomybės atgavimo nebuvo nagrinėjamas šiame darbe.

Estijoje ir Latvijoje privatizavimo procesą taip pat galima suskirstyti į atskirus etapus: ankstyvasis privatizavimas, mažasis privatizavimas bei didysis privatizavimas. Šių šalių privatizavimo procesą suskirstyti į etapus galima tik sąlyginai. Skirtingai nei Lietuvoje, šių šalių etapus sunku atskirti laiko atžvilgiu, kadangi tiek Estijoje, tiek Latvijoje mažoji privatizacija – tai mažų įmonių privatizavimas, o didžioji privatizacija - didelių bei infrastruktūros įmonių privatizavimas. Abejose šalyse privatizavimas prasidėjo nuo mažų, t.y. prekybos, paslaugų bei

viešo maitinimo įmonių privatizavimo, kartu vykdant kelių didelių įmonių pilotinį privatizavimą. Ir tik vėliau, įgijus patirties, buvo pradėtos privatizuoti didelės įmonės. Taigi, realiai, kartu su mažuoju privatizavimu buvo vykdomas ir didysis privatizavimas.

Kaip jau minėta, privatizavimo procesas visose trijose Pabaltijo šalyse prasidėjo iki nepriklausomybės atgavimo. Pirmosios privačios įmonės, dažniausiai tai buvo individualios įmonės, kooperatyvai bei bendrovės, pradėjo kurtis liberalios Gorbačiovo vykdomos pertvarkymo politikos periodu. Estijoje ankstyvasis privatizavimas prasidėjo 1987 m., šioje šalyje 1990 m. pradžioje buvo įkurta daugiau kaip 2000 kooperatyvų, kuriuose dirbo apie 10 proc. visų Estijos darbuotojų. Latvijoje kooperatyvai pradėjo kurtis 1988 m. ir jų skaičius sparčiai augo. 1990 m. buvo įsteigta daugiau kaip 4700 kooperatyvų, o juose dirbo apie 5 proc. visų Latvijos darbuotojų, Lietuvoje 1990 m. buvo – 4500 kooperatyvų ir juose dirbo 5 proc. visų Lietuvos darbuotojų.¹¹⁸

4.2. Investicinių čekių vaidmuo Pabaltijo šalių privatizavimo procese

Visose trijose Pabaltijo šalyse valstybinio turto privatizavimui buvo naudojami investiciniai čekiai. Pagrindinė motyvacija investicinių čekių naudojimui buvo poreikis greitai ir teisingiausiu metodu privatizuoti valstybinį turtą. Lietuvos atveju privatizavimas, naudojant investicinius čekius, buvo vienas iš nepriklausomybės elementų: 1991 m. vasarį buvo priimtas Valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatymas. Šiuo įstatymu buvo sumodeliuota schema kaip per įmonių privatizavimą pasiekti šalies ekonominę nepriklausomybę nuo Maskvos valdymo.

Lietuva buvo pirmoji iš Pabaltijo šalių privatizacijos procese panaudojusi investicinius čekius. Jie buvo pradėti platinti 1991 m. balandį, o pirmoji įmonė parduota 1991 m. rugsėjį. Latvija po ilgų politinių debatų, įstatymą dėl investicinių čekių priėmė 1992 m. lapkritį, bet jie buvo pradėti platinti tik 1993 m. rugsėjį, o realiai cirkuliuoti rinkoje – 1994 m. vasarą. Latvijoje buvo numatyti griežčiausi iš visų Pabaltijo šalių investicinių čekių dalinimo kriterijai. Latvijoje investiciniai čekiai buvo dalinami atsižvelgiant į pragyventą laiką šioje šalyje. Daugiausia investicinių čekių gavo asmenys, Latvijoje gyvenę iki 1940 m., mažiau – asmenys atvykę gyventi po 1940 m., o asmenys susiję su Sovietų armija ir KGB investicinių čekių visai negavo. Lietuvoje investicinių čekiai buvo dalinami pagal gyventojų amžių. Investiciniai čekiais Lietuvos gyventojams buvo skirstomi, siekiant išvengti rublinių įplaukų iš Sovietų Sąjungos. Estijoje buvo išleisti dviejų tipų investiciniai čekiai, kurie buvo paraleliai naudojami būsto, žemės ir įmonių privatizavimui. 1993-1996 m. visiems šalies gyventojams buvo dalinami nacionalinio kapitalo investiciniai čekiai, atsižvelgiant į jų darbo stažą. Nuo 1994 m. restitucinius investicinius čekius

---

¹¹⁸ Šimėnas A. Ekonomikos reforma Lietuvoje. – Vilnius: Pradai, 1996. P. 126.

gavo asmenys, netekę savo nuosavybės Sovietų Sąjungos valdymo periodu, jeigu jiems nebuvo galima gražinti nusavinto turto natūra.

Išdalinusios investicinius čekius visos Pabaltijo šalys turėjo skirtingą požiūrį apie jų panaudojimo sritis, leidimą jais prekiauti bei jų įtaką nuosavybės struktūrai. Estija investiciniais čekiais leido prekiauti nuo 1994 m., tačiau jų rinkos kaina buvo mažesnė nei nominali vertė. Latvija taip pat leido tiesiogiai pardavinėti investicinius čekius nuo 1994 m., bet buvo nustatytas specialus 2 proc. sandorio mokestis ir mokestis bankui, administruojančiam investicinių čekių sąskaitą. Kaip ir Estijoje, investicinių čekių rinkos kaina buvo mažesnė nei jų nominali vertė. Lietuvos buvo kitoks požiūris į čekinę privatizaciją. Iki 1993 m. Lietuvoje buvo draudžiama pardavinėti investicinius čekius, tačiau juos buvo galima investuoti į investicines bendroves.

Estijoje nuo 1994 m. iki 1997 m. 2,3 mlrd. investicinių čekių buvo panaudota privatizuojant 39 vidutinių ir didelių įmonių nekontrolinius akcijų paketus, viešo pasiūlymo būdu. Už šiuos akcijų paketus buvo galima mokėti tik investiciniais čekiais. Be to, nuo 1994 m. už įsigyjamų įmonių akcijas čekių dalis kainoje išaugo nuo 20 proc. iki 50 proc. Investiciniai čekiai buvo pardavinėjami ir užsieniečiams, kurie juos galėjo naudoti privatizavimo procese.

Investiciniai čekiai Lietuvoje galėjo būti naudojami privatizuojant valstybinį turtą: aukcionuose įsigyjant mažas įmones, perkant didelių įmonių akcijas bei privatizuojant butus ir žemę. Už privatizuojamą turtą buvo galima atsiskaityti investiciniais čekiais ir grynaisiais pinigais. Tačiau buvo nustatytas limitas investicinių čekių panaudojimui. Privatizuodami valstybines įmones pirkėjai privalėjo sumokėti ne mažiau kaip 5 procentus kainos grynaisiais pinigais, o privatizuojant būstą ir žemę – 20 proc. Taip sąlyginai buvo sumažinta valstybinio turto kaina, ko pasėkoje daugiau įmonių darbuotojų buvo įtraukta į privatizavimo procesą.

Latvijoje ir Estijoje investiciniai rinkoje cirkuliuoja iki šių dienų, o Lietuvoje privatizuoti valstybinių įmonių turtą už investicinius čekius buvo galima tik 1995 m rugsėjo 1 d., o iki 1997 m. sausio 1 d. investiciniai čekiai galėjo būti naudojami būsto ir žemės privatizavimui.

4.3. Privilegijos privatizuojamų įmonių darbuotojams

Ir Latvija, ir Estija ypatingą dėmesį skyrė įmonių darbuotojams, privatizuojant mažas įmones. Iki 1992 m. Estijoje darbuotojai galėjo įsigyti privatizuojamų įmonių akcijas už mažesnę kainą nei jų rinkos vertė. Tačiau 1992 m. buvo panaikintos pagrindinės privilegijos įmonių darbuotojams. Išplėtus privatizavimo proceso dalyvių ratą, jame buvo leista dalyvauti užsieniečiams. Labai panaši situacija buvo ir Latvijoje, kur įmonių darbuotojai, išdirbę daugiau kaip 5 metus, turėjo pirmumo teisę pirkti įmonės akcijas už pradinę kainą. Latvijoje, darbuotojų privilegijos formaliai buvo panaikintos 1992 m., tačiau realiai savivaldybių privatizavimo komisijos vis dar suteikdavo pirmumo teisę darbuotojams įsigyti turtą už pradinę kainą.

Lietuvoje privilegijos darbuotojams buvo suteikiamos daug ilgesnį laiką. Iki 1995 m. darbuotojams buvo suteikta pirmumo teisė įsigyti iki 50 proc. privatizuojamos įmonės akcijų už jų nominalią vertę. Šios privilegijos darbuotojams Lietuvoje buvo panaikintos 1995 m. vyriausybei priėmus Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymą.¹¹⁹

4.4. Didelių įmonių privatizavimas

Didelių įmonių privatizavimas Pabaltijo šalyse prasidėjo skirtingu laiku ir skirtingais būdais, tačiau visose trijose šalyse buvo pritaikytas Vokietijos „Treuhandanstalt“ modelis. Vokietijos privatizavimo modelis vadovavosi šiais pagrindiniais principais: įmones buvo siekiama parduoti tarptautinio konkurso būdu – strateginiam investuotojui; didžiausia kaina, siūloma už privatizuojamą objektą, buvo tik vienas iš kriterijų, kadangi labai svarbūs faktoriai buvo būsimos investicijos į įmonę bei darbo vietų išsaugojimas. Privatizavimas pagal šį modelį turėjo vykti centralizuotai, t.y. privatizavimo agentūrai suteikiant teisę valdyti privatizuojamas įmones, o esant reikalui, jas reorganizuoti į mažesnius ūkinius vienetus.

Estija Vokietijos modelį privatizavimo procesui pritaikė anksčiausiai iš visų Pabaltijo šalių. Estijoje privatizavimo agentūra buvo įkurta 1992 m., o savo veiklą pradėjo 1993 m., išleidus Privatizavimo įstatymą. Latvijoje Privatizavimo agentūra įkurta 1994 m. Didelių įmonių privatizavimas šioje šalyje prasidėjo metais vėliau nei Estijoje. Lietuvoje Privatizavimo agentūra buvo įkurta 1995 m. Ši agentūra privatizavimo procesą vykdė kartu su Privatizavimo komisija bei savivaldybių privatizavimo komisijomis. Lietuvoje tik 1997 m. buvo įsteigtas Valstybės turto fondas, kuris atliko panašias funkcijas ir turėjo panašius įgaliojimus kaip Estijos ir Latvijos privatizavimo agentūros.

Estijoje daugelis didelių įmonių privatizavimo sandorių buvo užbaigti 1994 m., taigi iki 1995 m. pabaigos didžioji dalis didelių įmonių buvo privatizuota. 1999 m. tikrai kelios didelės įmonės vis dar priklausė valstybei. 1993-1999 m. Estijoje buvo privatizuota 483 didelės įmonės už 4707 mln. kronų. Latvijoje didelių bei vidutinių įmonių privatizavimas prasidėjo 1993 m. Palyginus su Estija, šių įmonių privatizavimas vyko lėtai, kadangi didelių įmonių privatizavimo procesą vykdė atitinkamų sektorių ministerijos. Ministerijos daugeliu atveju nesutarė, kam turi būti priskirta viena ar kita įmonė, o tai labai lėtino šių įmonių privatizavimo procesą. Iki 1994 m., Latvijoje buvo privatizuotos tik 50 didelių įmonių ir 78 įmonės buvo pradėtos ruošti privatizavimui. 1994 m. Latvijoje, privatizavimo proceso vykdymą perdavus Privatizavimo agentūrai, privatizavimo procesas tapo daug spartesnis bei aiškesnis. 1994-1999 m. Latvijoje buvo privatizuota daugiau kaip 1000 įmonių už 190 mln. latų.

---

¹¹⁹ LR Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1995. Nr. 61-1530.

Lietuvoje pirmajame etape valstybės turtas buvo privatizuojamas pagrinde už investicinius čekius, mažą dalį kainos sumokant grynaisiais pinigais, neskirstant įmonių į dideles ir mažas. Pirmajame privatizavimo etape buvo privatizuoti 5714 objektai už 3,4 mlrd. litų. Antrajame privatizavimo etape – privatizuojant turtą už grynuosius pinigus buvo privatizuotos 1816 įmonės už daugiau kaip 21,51 mlrd. litų, per trečiąjį privatizavimo etapą buvo privatizuotos 1721 įmonė už daugiau kaip 1476 mln. litų.

4.5. Užsienio investicijos privatizavimo procese

Visose trijose Pabaltijo šalyse užsienio investicijos vaidino svarbų vaidmenį privatizavimo procese. Užsieniečiai Estijos ir Latvijos privatizavimo procese galėjo dalyvauti nuo 1992 m. Privatizavimo procesas Lietuvoje iki 1995 m. buvo dalinai uždaras. Pirmajame privatizavimo etape užsieniečiai galėjo dalyvauti privatizavimo procese tų įmonių, kurios buvo įtrauktos į sąrašą parduotinų už laisvai konvertuojamą valiutą.

Estijoje 1993 m. užsienio investuotojai privatizavo 7 objektus už 91 mln. kronų, tai sudarė 26 proc. visų iš privatizavimo gautų pajamų. Kiekvienais vėlesniais metais užsienio investicijų vaidmuo privatizavimo procese vis didėjo. 1997-1998 m. daugiau kaip 50 proc. privatizavimo pajamų sudarė užsienio investicijos.

Latvijoje ankstyvoje bei mažojoje privatizacijoje užsienio investicijos vaidino nereikšmingą vaidmenį privatizavimo procese, tačiau vėlesniais metais užsienio investicijų vaidmuo padidėjo. 1995-1998 m. užsienio investicijos sudarė daugiau kaip 40 proc. iš privatizavimo gautų lėšų.

Lietuvoje 1991-1995 m. valstybinį turtą užsieniečiai galėjo privatizuoti tik už laisvai konvertuojamą valiutą ir tik tam tikrus objektus, įtrauktus į atskirą privatizavimo programą. Šiuo laikotarpiu Lietuvoje už konvertuojamą valiutą parduoti 48 objektai, tik 4 iš jų nupirko užsienio investuotojai. 1995 m., priėmus Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymą¹²⁰, Lietuvoje užsienio investicijoms buvo sukurtas palankus klimatas ir liberali tiesinė bazė. Užsienio investuotojai buvo laikomi pranašesniais už vietinius investuotojus, todėl jie buvo skatinami įvairiomis mokesčių lengvatomis, galimybe be apribojimų išsivežti uždirbtą pelną ir pan. lengvatomis. 1999 m. Lietuvoje buvo suvienodintos užsienio ir vietinių investuotojų galimybės. Tiesioginės užsienio investicijos nuo 136 mln. Lt. – 1993 m. padidėjo iki 16,2 mlrd. Lt – 2005 m. Lietuvoje dėl Statistikos departamento naudojamos metodikos neįmanoma pateikti užsienio investicijų statistikos privatizuojant turtą.

¹²⁰ LR Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1995. Nr. 61-1530.

IŠVADOS

Atlikus literatūros studijas, išanalizavus privatizavimo procesą Lietuvoje ir kitose Pabaltijo šalyse, galima suformuluoti šias išvadas:

1. Remiantis išanalizuota mokslinė literatūra galima teigti, kad nėra vieno visuotinai priimtino privatizacijos apibrėžimo. Paprastai privatizavimas yra suprantamas kaip valstybinio turto perėjimas į privačias rankas, tačiau mokslinėje literatūroje galima sutikti ir plačiau traktuojamą šį terminą, kaip visuomenės perbūvį gerinanti politika arba rinkos ekonomikos faktorius ekonomikoje diegianti politika.

2. Tradicinės privatizacijos analizės teorijos neįvertina pokomunistinės transformacijos procesų unikalumo ir privatizacijos vietos šioje procesų sistemoje. Žinomos teorinės ekonominės transformacijos koncepcijos: šokoterapinė, ortodoksinė, gradualistinė, heteradoksinė, „Bendrujų Europos namų kūrimo“, skiriasi ekonominės realybės suvokimo modeliais, kurie susiformavę skirtingose ekonomikos mokyklose, ir neatspindi ekonominės tikrovės visais jos aspektais.

3. Išanalizavus mokslinę literatūrą nustatyta, kad nėra vieningos nuomonės dėl privatizavimo proceso Lietuvoje suskirstymo į etapus. Šiame darbe, vadovaujantis tam tikram laikotarpiui būdingais bruožais, privatizavimo procesas skirstomas į tris etapus: valstybinio turto privatizavimas už investicinius čekius (1991-1995 m.), valstybinio turto privatizavimas už grynuosius pinigus (1996-2001 m.) ir valstybinio turto privatizavimas baigiamuoju laikotarpiu (2002-2006 m.).

4. Pirmajame valstybės turto privatizavimo etape (1991-1995 m.) buvo siekiama sudaryti sąlygas visiems piliečiams dalyvauti šiame procese, taip užtikrinant socialinį teisingumą: didžioji valstybinio turto dalis buvo privatizuota Lietuvos piliečių už investicinius čekius. Masinis privatizavimas už investicinius čekius leido susiformuoti plačiam savininkų sluoksniui, tačiau dėl didelio nepatyrusių savininkų skaičiaus ir užsienio investicijų ribojimo toks privatizavimas neleido greitai ir efektyviai reorganizuoti įmonių, užkirto kelią investicijoms. Netobula įstatyminė bazė bei neskaidrios privatizavimo procedūros sudarė terpę korupcijai.

5. Pirmajame privatizavimo proceso etape naudoti valstybinio turto privatizavimo būdai, nepaisant jų trūkumų, sudarė sąlygas pasiekti šiam etapui valstybės keliamą pagrindinį tikslą – perduoti turtą privačiam sektoriui.

6. Privatizavimo procesas Lietuvoje 1991-1995 m. buvo dalinai uždaro pobūdžio. Valiutinė privatizavimo programa buvo atskirta nuo masinės privatizacijos programos, taip ribojant užsienio investuotojų galimybes rinktis objektą,

7. Antrajame privatizavimo proceso etape valstybei priklausęs turtas, parduotas fiziniams ir juridiniams asmenims tik už grynuosius pinigus rinkos kainomis, leido surinkti lėšų į valstybės biudžetą socialinių įsipareigojimų bei investicinių programų vykdymui.

8. Antrajame privatizavimo proceso etape taikyti nauji privatizavimo būdai: tiesioginės derybos, nuoma su išpirkimu bei perleidžiant kontrolę valstybės ar savivaldybės kontroliuojamoje įmonėje – suaktyvino privatizavimo procesą.

9. Privatizavimo procesas, kuris buvo vykdomas ne pagal LR „Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymą“, o pagal kitus įstatymus, pvz.: „Vertybinių popierių viešosios apyvartos įstatymą“, „Investicijų į akcines bendroves „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ bei „Naftotiekis“ ir reikalavimų akcijų paketo savininkams įstatymą“, buvo nepakankamai skaidrus bei investuotojai galėjo išsiderėti įvairias lengvatas.

10. Antrojo privatizavimo etapo pradžioje (1995-1999 m.) užsienio investuotojams buvo sukurtos palankesnės investavimo sąlygos nei Lietuvos verslininkams. Jie buvo skatinami įvairiomis mokesčių lengvatomis, galimybe išsivežti pelną į užsienį ir kitomis nuolaidomis.

11. 1999 m., nustačius vienodas sąlygas visiems investuotojams – tiek užsienio, tiek ir nacionaliniams, Lietuvos investuotojai tapo lygiaverčiais privatizavimo proceso dalyviais. Vienodas visų investuotojų į Lietuvos ūkį traktavimas pasireiškė, taikant jiems tuos pačius įstatymus bei kitus teisės aktus, vienodomis sąlygomis dalyvaujant turto privatizavimo programose ir viešojo vertybinių popierių apyvartoje, taikant vienodas apmokestinimo lengvatas.

12. Privatizacijos proceso trečiojo etapo išskyrimas yra daugiau sąlyginis, kadangi esminių pokyčių neįvyko nei teisinėje aplinkoje nei pačiame proceso vykdyme. Tačiau tai yra ekonominės transformacijos pabaigos etapas, kai iš esmės jau susiformavo rinkos ekonomikai būdinga socialinė struktūra, darbo santykiai ir socialinės saugos institucijos.

13. Apžvelgus teisinę bazę, reglamentuojančią privatizavimo procesą Lietuvoje, galima teigti:

- 1991 m. vasario 28 d. „Valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatyme“ buvo nustatyti objektai ir subjektai, privatizavimo organų sistema, jų kompetencija, teisės ir pareigos, informavimo apie objektų privatizavimą tvarka, atsiskaitymo už privatizuojamus objektus lėšos ir būdai. Tačiau šiuo įstatymu buvo nustatyta paini atsakingų institucijų, kurių atsakomybė ir kompetencija nebuvo aiškiai apibrėžta įstatymu, sistema, sukurtos didelės privilegijos privatizuojamų įmonių darbuotojams, kuriomis realiai pasinaudojo įmonių vadovybė, nebuvo įtvirtinta teisinga turto vertinimo sistema, kuri būtina efektyvaus privatizavimo sąlyga, numatytas apmokėjimas dalimis už privatizuojamą objektą, kuris sudarė sąlygas korupcijai, įgalino objektus įsigyti asmenis, kurie turėjo tam tikrų, ekspertų neįvertintų idėjų, bet ne pinigų

sumokėti už privatizuojamą objektą, be to, turėjo galimybes atsiskaitinėti už įsigytą objektą iš įmonės lėšų, ją dar labiau skurdindami.

- 1995 m. liepos 4 d. „Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymas“ vietoj „čekinės“ privatizacijos nustatė valstybinio turto privatizavimą už pinigus, numatė iš esmės naują, palyginus su anksčiau galiojusia, privatizuojamo objekto vertės nustatymo tvarką, kuri buvo paremta tarptautinėje praktikoje pripažintais turto vertinimo metodais, naują privatizavimo institucijų sistemą, kurią sudarė Privatizavimo komisija, Privatizavimo agentūra bei savivaldybių privatizavimo komisijos, suteikė visiems potencialiems tiek Lietuvos, tiek užsienio pirkėjams lygias teises privatizuoti turtą. Tačiau reikia pažymėti, kad privatizavimo institucijų sistema buvo ne tokia neefektyvi kaip tikėtasi: per didelės steigėjų teisės, neapibrėžta privatizavimo institucijų paskirtis ir kompetencija. Privatizavimo objektai dėl teisinio reguliavimo ydų buvo parenkami remiantis neaiškiais kriterijais bei motyvais, o privatizavimo būdų pasirinkimo ir taikymo neapibrėžtumas sudarė dirvą korupcijai ir privatizavimo kompromitavimui. Įstatyme nebuvo nustatyta, kada ir kaip turi būti atlyginami dėl įstatymo pažeidimų atsiradę nuostoliai.

- 1997 m. gruodžio 1 d. priimtas naujos redakcijos „Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymas“. Esminis pakeitimas, lyginant su 1995 m. įstatymo nuostatomis, buvo naujos privatizavimo institucijos – Valstybės turto fondo įsteigimas bei Privatizavimo komisijos atskaitingumo ir funkcijų pakeitimas. Ankstesnės privatizavimo institucijos skirtingai nei Valstybės turto fondas nebuvo faktiškos akcijų valdytojos ir naudotojos. Valstybės turto fondas ne tik privatizuoja valstybei priklausantį turtą ir kontroliuoja, kaip laikomasi privatizavimo sutartyje numatytų sąlygų, bet ir atstovauja valstybės interesams valdant ir naudojant valstybės turtą. Tokiu būdu investuotojams sudaromos patogesnės sąlygos dalyvauti privatizavimo procese.

14. Išanalizavus visų trijų Pabaltijo valstybių privatizavimo procesus galima išskirti šių procesų panašumus ir skirtumus:

- Visose trijose Pabaltijo valstybėse privatizavimo procesas prasidėjo vienu metu bei panašiomis politinėmis aplinkybėmis.

- Visose trijose Pabaltijo valstybėse privatizavimo procesus galima suskirstyti į atskirus etapus, su tik jiems būdingais bruožais. Tačiau privatizavimo proceso etapai Lietuvoje ir kitose Pabaltijo šalyse yra išskiriami remiantis skirtingais kriterijais. Lietuvoje privatizavimo proceso etapai skirstomi remiantis tam tikrų įstatymų galiojimo laiku bei naudojamomis mokėjimo priemonėmis, o Latvijoje ir Estijoje privatizavimo proceso etapų išskyrimas yra daugiau sąlyginis. Šiose šalyse privatizavimo procesas skirstomas į etapus pagal privatizuotų įmonių dydį: į mažąjį ir didįjį privatizavimą, kurie vyko vienu metu.

- Visose trijose Pabaltijo valstybėse valstybinio turto privatizavimo spartinimui ir socialinio teisingumo užtikrinimui buvo naudojami investiciniai čekiai. Visose trijose valstybėse skyrėsi investicinių čekių dalinimo kriterijai: Lietuvoje investiciniai čekiai buvo dalinami pagal gyventojų amžių, Latvijoje – pagal pragyventą laiką šioje šalyje, Estijoje – pagal išdirbtus metus šioje šalyje. Estijoje ir Latvijoje investiciniai čekiai cirkuliuoja iki šių dienų, Lietuvoje privatizuoti valstybinį turtą už investicinius čekius buvo galima tik iki 1995 m. rugsėjo 1 d. Estijos ir Latvijos gyventojams valstybė sudarė geresnes sąlygas panaudoti investicinius čekius privatizavimo procese, nes jie galioja daug ilgesnį laiką nei Lietuvoje.

- Visose Pabaltijo šalyse pirmaisiais privatizavimo metais buvo suteiktos privilegijos privatizuojamų įmonių darbuotojams, kurios neigiamai veikė privatizavimo procesą. Estijoje šios privilegijos galiojo iki 1992 m., Latvijoje 1992 m. buvo panaikintos privilegijos darbuotojams, Lietuvoje – darbuotojai turėjo pirmumo teisę įsigyti įmonės akcijas už nominalią vertę iki 1995 m.

- Didelių įmonių privatizavimas Pabaltijo šalyse prasidėjo skirtingu laiku ir skirtingais būdais, tačiau visose valstybėse buvo pritaikytas Vokietijos „Treuhandanstalt“ modelis.

- Visose Pabaltijo šalyse užsienio investicijos vaidino svarbų vaidmenį privatizavimo procese. Tačiau Latvijoje ir Estijoje užsieniečiai privatizavimo procese galėjo dalyvauti jau nuo 1992 m., o Lietuvoje iki 1995 m. buvo ribojamas užsieniečių dalyvavimas šiame procese, ko pasekoje nebuvo gautos taip trūkstamos investicijos į Lietuvos ūkį.

PASIŪLYMAI

Atlikus literatūros studijas, išanalizavus privatizavimo procesą Lietuvoje ir Pabaltijo šalyse bei suformulavus išvadas, galima pateikti šias rekomendacijas:

1. Kuriant tiksliai ir vienareikšmiškai suprantamas valstybės turto privatizavimo teisės aktų redakcijas, sudaromas teisinis pagrindas valstybės turtą privatizuoti apgalvotai, nepažeidžiant valstybės interesų, reikalauti aiškios atsakomybės bei partnerių įsipareigojimų viešumo privatizavimo sandoriuose. Todėl siūloma tobulinti teisinę bazę, siekiant aiškiai apibrėžti Privatizavimo komisijos veiklą ir funkcijas, suteikiant suteikti jai realią strateginių objektų privatizavimo kontrolę.

2. Privatizuojant strateginės reikšmės objektus ir norint užtikrinti šių objektų privatizavimo skaidrumą, siūloma juos parduoti ne tiesioginių derybų būdu, kai ribojamas pirkėjų skaičius, bet viešuose aukcionuose.

3. Siekiant išvengti įvairių pavojų ir gauti kuo didžiausią kainą privatizuojant turtą, siūloma valstybei nedaryti jokių apribojimų (įsipareigojimų) ir nesuteikti jokių privilegijų privatizuojamai įmonei.

4. Kadangi vienas iš ilgalaikių valstybės raidos prioritetų Lietuvoje yra toliau vykdyti energetikos bei transporto objektų pertvarkymą ir privatizavimą, Lietuvos Ūkio ministerijai rekomenduojama, remiantis Estijos ir Latvijos energetikos sektoriaus privatizavimo patirtimi, atlikti tyrimą, siekiant išsiaiškinti, kuri įmonė „Vakarų skirstomieji tinklai“ ar „Rytų skirstomieji tinklai“ veikia efektyviau bei pelningiau. Šio tyrimo pagrindu, būtų galima spręsti kaip reformuoti energetikos sektorių: ar jį privatizuoti, ar pasinaudoti Estijos ir Latvijos patirtimi, kuriose didžioji dalis šio sektoriaus yra valstybės nuosavybėje, ir palikti jį dalinai valstybės nuosavybėje.

5. Siekiant skaidriai užbaigti privatizavimo procesą Lietuvoje Vyriausybei siūloma:

- Parengti ir patvirtinti neprivatizuotinių įmonių motyvuotą sąrašą;
- Valstybės ilgalaikės raidos strategijoje ar kituose programiniuose dokumentuose numatyti privatizavimo proceso pabaigos datą bei parengti ir patvirtinti atitinkamas programas šio tikslo įgyvendinimui.

LITERATŪROS SĄRAŠAS:

Teisės aktai:

1. Įmonių įstatymas // Valstybės žinios. 1990. Nr. 14-395.
2. Investicijų į akcinės bendrovės „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ bei „Naftotiekis“ ir reikalavimų akcijų paketo savininkams įstatymas // Valstybės žinios. 1998. Nr. 44-1200.
3. Įstatymas „Dėl Lietuvos respublikos laikinojo pagrindinio įstatymo“ // Valstybės žinios 1990. Nr. 9-224.
4. Law on Privatisation Certificates. 1992. <http://www.lpa.bkc.lv/lpa/lpa.php?ID=12> 2006-09-16.
5. Law On Privatisation of State and Municipal Asset Units http://www.lpa.bkc.lv/lpa/lpa.php?ID=12.5&file=Likums_02EN.htm 2006-09-14.
6. Law on the Completion of Privatisation of State and Municipal Asset Units and the Use of Privatisation Vouchers. http://www.lpa.bkc.lv/lpa/lpa.php?ID=12.5&file=Likums_01EN.htm 2006-09-16
7. LR Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių įmonių įstatymo įsigaliojimo tvarkos“ // Valstybės žinios. 1990. Nr. 30-710.
8. LR investicijų įstatymas // Valstybės žinios. 1999. Nr. 66-2127.
9. LR įstatymas „Dėl valstybės vienkartinį išmokų bei kitų tikslinių kompensacijų panaudojimo“ // Valstybės Žinios. 1995. Nr. 49-1180.
10. LR užsienio investicijoms draudžiamų ir ribojamų veiklos sričių įstatymas // Valstybės žinios. 1991. Nr. 14-361.
11. LR užsienio investicijų Lietuvos Respublikoje įstatymas // Valstybės žinios. 1991. Nr. 2-38.
12. LR užsienio kapitalo investicijų Lietuvos Respublikoje įstatymas // Valstybės žinios. 1995. Nr. 55-1351.
13. LR Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1995. Nr. 61-1530.
14. LR Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1997. Nr. 107-2688.
15. LR Valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1991. Nr. 10-261.
16. LR Valstybinių įmonių įstatymas // Valstybės žinios. 1990. Nr. 30-709.
17. LR Vertybinių popierių viešosios apyvartos įstatymas // Valstybės žinios. 1996. Nr. 16-412.

18. LR Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės Žinios. 1998. Nr. 67-1957.
19. LR Vyriausybės nutarimas „Dėl Valstybės vienkartinųjų išmokų bei kitų tikslinių kompensacijų, esančių gyventojų investicinėse sąskaitose, deponavimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės Žinios. 1995. Nr. 28-639.
20. Privatisation Act. Passed 17 June 1993. Estonia.
<http://www.legaltext.ee/text/en/X2020K4.htm> 2006-10-02. 2006-09-10.
21. Valstybės turto fondo įstatymas // Valstybės žinios. 1997. Nr. 104-2616.

Papildoma literatūra:

22. Bagdonavičius A. Poreikis privatizuoti kitaip // Laisvoji rinka. 2000. Nr. 2.
23. Balčiūnas N. Pramonės plėtojimo dėsningumai ir etapai pasaulio ekonomikoje // Ekonomika. 1997. T. 42. P. 14-29.
24. Bielskytė G. Ekspertai iš šalies – padeda ar trukdo? // Atgimimas. 2003. Nr. 36. P.6.
25. Bivainis J. Įmonių restruktūrizavimo tikslų analizė // Ekonomika. 2001. T.61. P. 7-18.
26. Bivainis J. Lyginamieji Lietuvos ekonomikos raidos vertinimai // Ekonomika. 2001. T. 54. P. 7-20.
27. Bogdanovičius A. Poreikis privatizuoti kitaip // Laisvoji rinka. 2000. Nr. 2.
28. Buivydas S. Pokomunistinės transformacijos tyrimų problemos // Politologija. 2001. Nr. 2(22). P. 147-181.
29. Čeikauskienė M. Privatizavimo palyginamoji analizė Baltijos ir Rytų Europos šalyse. - Vilnius: Lietuvos informacinis institutas, 1994. P. 3-11.
30. Dapkus M. Lietuvos privatizacinės politikos analizė // Inžinerinė ekonomika. 1998. Nr. 2(11). P. 11-29.
31. Darulis R. Įmonių reformos reikšmė socialinės ekonominės transformacijos procese // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. 1997. Nr. 5. P.15-25.
32. Davulis G. Teisinės bazės, reglamentuojančios užsienio investicijas Lietuvos Respublikoje, raida ir jos įtaka investicijų procesui // Jurisprudencija. 2003 T. 47(39). P. 97-109.
33. Dievulis G. Privatizavimas: rezultatai, padariniai ir perspektyvos // Atgimimas. 1995. Nr. 30. P. 2.
34. Frydman R. Privatizacija Rytų Europoje: ar mažėja valstybės įtaka? – Litterae universitatis, 1996. P. 9-41.
35. Guogis A. Baltijos šalys panašėja į Lotinų Ameriką // Atgimimas. 2004. Nr. 18. P. 7-13.
36. Iešmantavičiūtė L. Pagrindiniai privatizacijos aspektai: Lietuvos patirtis // Ekonomika ir vadyba 2001. – Kaunas: Technologija, 2001. Kn.7. P.36-40.

37. Kmieliauskas L. Kaip privatizavom, taip privatizavom // Verslo žinios. 2006. Nr. 81. P. 3.
38. Lydeka Z. Rinkos ekonomikos tapsmas: teoriniai svarstymai. – Kaunas: VDU, 2001. P. 117-122.
39. Maldeikienė A. Ar atėjo laikas prisiminti privatizavimo sielą // Atgimimas. 2001. Nr. 39. P. 7.
40. Martinavičius J. Pirmam privatizavimo etapui Lietuvoje pasibaigus: bendros tendencijos ir pasiekti rezultatai // Lietuvos statistikos departamento darbai. 1995. T.4. P. 48-57.
41. Melnikas B. Evoliucijos tendencijos: Rytų Europa. – Vilnius: Lietuvos Informacijos Institutas, 1993.
42. Melnikas B. Transformacijos. – Vilnius: Vaga, 2002. P. 276-284.
43. Milašauskas P. Privatizavimo procesas Lietuvoje: penkerių metų patirtis // Baltijos akcentai. 2003. Nr. 1. P.16.
44. Milašauskas P. Privatizavimo strategija palanki investuotojams // Mokesčių žinios. 2002. Nr. 28(282). P. 8.
45. Moščiūnienė V. Valstybinės nuosavybės privatizavimas Rytų Europos kraštuose: ekonominiai ir socialiniai aspektai. – Vilnius: Paspara, 1994. P. 35-43.
46. Nastaravičius M. Kaip investuotojai nugarą atsuka // Atgimimas. 2005. Nr. 3. P. 6.
47. Navickas V. Lietuvos ekonomika dabartis ir perspektyvos. – Vilnius: Valgra, 1999. P.11-19.
48. Navickas V., Dapkus M., Bačkaitis D. Kapitalo persikirstymas ir jo efektyvumas Lietuvos ūkyje // Socialiniai mokslai. Ekonomika. Nr. 1(14), 1998. P. 30-39.
49. North D. Institucijos, jų kaita ir ekonomikos veikmė. – Vilnius: Eugrimas, 2003. P.159-168.
50. Novickas J., Solniškynienė J. Privatizacijos pokomunistinėse šalyse kaip savito privatizacijos tipo apibrėžimo problema // Inžinerinė ekonomika. Nr. 1(16), 2000. P.48-56.
51. Obrazcovas V. Bendra privatizacijos prielaidų charakteristika // Viešoji politika ir administravimas. 2004. Nr. 9. P. 14-19.
52. Obrazcovas V., Savas E.S., Jančiauskas E.E. Valstybės ir savivaldybių turto valdymas ir privatizavimas: teorija ir praktika. – Vilnius, 2003.
53. Račinskas R. Nacionaliniai privatizavimo ypatumai // Atgimimas. 2001. Nr. 16. P.1-7.
54. Raipa A. Viešoji politika ir viešasis administravimas: raida, struktūra ir sąveikos // Viešoji politika ir administravimas. 2002. Nr. 1. P. 11-19.
55. Samuolis G. Tiesioginių užsienio investicijų įtaka Lietuvos ūkiui // Mokslas ir technika. 2001. Nr.3.

56. Solnyškinienė J. Privatizacija Rytų ir Vidurio Europos šalyse – esminis nuosavybės struktūros transformavimo veiksnys // Transformacijos Rytų ir Centrinėje Europoje: mokslo darbai/ Klaipėdos universitetas. – Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2004.
57. Solnyškinienė J. Valstybinio turto privatizavimo politika ir jos įgyvendinimas: Soc. m. dr. disertacija. Kaunas: KTU, 2000.
58. Starkevičiūtė M. Pereinamojo laikotarpio rezultatų Lietuvos ekonomikoje įvertinimas // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. 2000. Nr. 16. P. 121-129.
59. Steponavičienė G. Nesenstančios privatizavimo istorijos // Laisvoji rinka. 2004. Nr. 2.P.6.
60. Strumskis A. Privatizavimas: trečioji banga // Vadovo pasaulis. 1999. Nr.4. P. 13-16.
61. Šimėnas A. Ekonomikos reforma Lietuvoje. – Vilnius: Pradai, 1996. P. 109-137.
62. Valstybės turto fondas. Penkerių metų veiklos apžvalga. – Vilnius: Logotipas, 2003.
63. Vidickienė D. Rinkos sampratos ir jų įtaka Lietuvos ekonominei reformai // Politologija. 1998. Nr. 2(12). P.120-123.
64. Vilkas E. Trys klausimai apie privatizavimą // Mokesčių žinios. 2002. Nr. 14(268). P. 7.

Papildoma literatūra užsienio kalbomis:

65. Arkadie B.V. Economic Survey of Baltic Republics. - Stockholm, 1991.
66. Balcerowicz L. Political economy of economic reform, Poland. Institute for International Economics, Washington, 1993.
67. Bortolotti B., Siniscalpo D. The Challenges of Privatization. An International Analysis. – Oxford, New York. 2004. P. 37-38.
68. Estonia-the transition to a Market Economy. The World Bank, Washington. 1993.P.41-44.
69. Frydman R., Rapaczynski A. ir kt. The Privatisation Process in Russia, Ukraina and Baltic States. - CEU Privatisation Reports. Budapest, London/NY. V. 2, 1993.
70. Heald D. Public Expenditure. - Oxford: Basil Blackwell, Ltd. – Vol. 13, 1987.
71. Kein A., Tali V. The process of Ownership Reform and Privatisation. – Tallinn: Estonian Academy of Sciences, 1994.
72. Latvijas Privatizācijas agentūra. Annual report. 1996.
73. Ministry of Economics Republic of Latvia. Economic Development of Latvia. Report. Riga, 2005. P.134-135.
74. Mygind N. Privatisation, Governance and Restructuring of enterprises in the Baltics. Baltic Regional Programme. – OECD, Paris. 2000.
75. North D. Economic Performance Through Time. The American Economic Review. 1994
76. OECD Economic Surveys 1999-2000, The Baltic States, A regional Economic Assessment. – OECD, 2000. P. 119-133.

77. Poznanski K. Stabilisation and Privatization in Poland: an Economic Evaluation of the Shock Therapy Program. Netherlands: Kluwer Academic Publishers, 1993.
78. Rosa J. Public Choice Aspects of Privatization Policies: Driving Forces and Obstacles. - Berlin: Springer, 1997. P. 69-96.
79. Savas E.S. A Taxonomy of Privatisation Strategies. Policy Studies Journal. V.18, N 2, 1990.
80. Shteinbuka I. Privatisation in Latvia and the role of Employee. 1996. P. 155-200.
81. Terk E. Privatisation in Estonia: ideas, process, results. – Tallinn, 2000.
82. Venesaar U., Hackey J. Economic and social changes in the Baltic States in 1992-1994. – Tallinn: Estonian Academy of Sciences, 1995.
83. Vuylteke Ch. Techniques of Privatization of State-Owned Enterprises: Methods and implementation. In World Bank Technical Paper Nr. 89, Vol. 1. – Washington, D.C.: World Bank, 1988.
84. World Development Report: From Plant to Market Economy. Oxford Press. – New York, 1996.
85. Офер Г. Мирэкономическая стабилизация и радикальные структурные изменения: ортодоксия, гетеродоксия или другие варианты // Экономика и математические методы. 1993. p. 17-30.

Interneto šaltiniai:

87. 1991-2002 metų privatizavimo proceso apžvalga
http://www.vtf.lt/lt.php?show_content_id=27 2006-09-15.
89. Privatizavimas Lietuvoje. <http://www.lrinka.lt/Tyrimai/Privatiz/Analize.phml> 2006-06-26
90. VTF 1999-2005 metų veiklos ataskaitos. http://www.vtf.lt/lt.php?show_content_id=29 2006-10-30.
91. <http://web-static.vm.ee/static/failid/335/Concept.pdf> 2006-10-09.
92. http://www.einst.ee/factsheets/factsheets_uus_kuju/privatisation_in_estonia.htm 2006-09-12.
93. <http://www.lpa.bkc.lv/lpa/lpa.php?ID=12> 2006-09-15.
88. Lietuvos pažanga rengiantis narystei Europos Sąjungoje nuo 2001 m. liepos mėn. iki 2002 m. birželio mėn. http://www.euro.lt/upl_images/20020703113438.doc 2006-07-12
94. Počs J., Počs U. Privatization in Latvia: Drowning to a Close. The Baltic Review, Vol. 20. <http://www.tbr.ee/issues/vol20/latpriv.html> 2006-09-16.
95. Two months till expiry of privatisation vouchers. <http://www.fin.ee/?id=75720> 2006-09-21.

SANTRAUKA

Magistro darbe pateikiama privatizavimo proceso Lietuvoje ir kitose Pabaltijo šalyse analizė, apžvelgiamos ekonominės transformacijos teorijos, Lietuvos, Latvijos ir Estijos privatizavimo proceso raida bei mastai. Darbą sudaro: įvadas, keturios dalys bei išvados ir pasiūlymai.

Pirmoje dalyje pateikiama privatizavimo proceso samprata ir apžvelgiamos ekonominės transformacijos teorijos.

Antroje magistro darbo dalyje yra nagrinėjamas privatizavimo procesas Lietuvoje, pateikiamas šio proceso skirstymas į etapus, pateikiama kiekvieno privatizavimo proceso etapo analizė bei teisinės bazės reglamentuojančios privatizavimo procesą apžvalga.

Trečioje darbo dalyje yra analizuojami Estijos bei Latvijos privatizavimo procesai. Šioje dalyje pateikiama Estijos ir Latvijos privatizavimo procesų eiga, mastai, privatizavimo būdai, ši procesą vykdančios institucijos bei teisinės bazės apžvalga.

Ketvirtoje dalyje yra pateikiamas privatizavimo proceso palyginimas visose trijose Pabaltijo šalyse. Privatizavimo procesas yra lyginamas pagal pasirinktus 5 aspektus: privatizavimo proceso etapai, investicinių čekių vaidmuo privatizavimo procese, privilegijos įmonių darbuotojams, didelių įmonių privatizavimas bei užsienio investicijų vaidmuo privatizavimo procese.

Išvadose pateikiami pagrindiniai privatizavimo proceso Lietuvoje įgyvendinimo aspektai ir visų trijų Pabaltijo šalių privatizavimo proceso panašumai bei skirtumai bei atlikta analize pagrįsti siūlymai.

Svarbiausi šio darbo teoriniai ir praktiniai aspektai iliustruoti 6 paveikslais, 1 lentele, 6 priedais, o teoriniams nagrinėjamos temos pagrindams panaudota 65 spausdinti literatūros šaltiniai bei 8 interneto svetainės lietuvių ir anglų kalbomis.

SUMMARY

In this master's study the analysis of the process of privatization in Lithuania and other Baltic States is presented; the theories of economical transformation in Lithuania, Latvia, Estonia and its scale are surveyed. The study consists of : introduction, 4 parts, deduction and proposals.

In the 1st part the conception of the process of privatization is presented and the theories of economical transformation are surveyed.

In the 2nd part of the master's study the process of privatization in Lithuania is studied. There is an allotment of this process into stages and the analysis of its every stage separately and a survey of juridical base finetuned the process of privatization.

In the 3rd part the process of privatization in Estonia and Latvia is analyzed. In this part the proceedings and scales of the process of privatization in Latvia , Estonia and the means of privatization are presented with the survey of juridical base and institutions which pursue this process.

In the 4th part the comparison of the process of privatization in 3 Baltic States is presented. The process of privatization is compared according to 5 chosen aspects: the periods of the process of privatization ,the role of vouchers in the process of privatization, the privileges to the employees of concerns, the privatization of great concerns, and the role of foreign investment in the process of privatization.

In conclusion the main aspects of realization of the process of privatization in Lithuania, similarities and differences of the process of privatization in all 3 Baltic States are presented and the proposals substantiated by analysis.

The main theoretical and practical aspects of this study are illustrated with 6 pictures, 1 table, 6 supplements. For theoretical basis of the examined theme 65 published literary sources and 8 Internet pages in Lithuanian and English are used.

Priedas Nr. 1

Privatizavimo procesas Lietuvoje 1991-1995 m.

1 lentelė.

Valstybinio turto privatizavimas 1991-1995 m.

	Objektų skaičius, vnt.	Kapitalas, mln. Lt
1. Visas valstybinis turtas	8044	13547,4
2. Numatytas privatizuoti turtas	6644	9877,1
Proc. nuo viso turto	82,6	72,9
3. Privatizuota valstybinio turto iš viso	5710	3491
Proc. nuo viso turto	71	25,8
Proc. nuo numatyto privatizuoti turto	85,9	35,3
3.1. Privatizuota pasirašant akcijas	2923	2627,7
Proc. nuo privatizuoto turto	51,2	75,3
3.2. Privatizuota aukcionuose	2726	79,1
Proc. nuo privatizuoto turto	47,8	2,3
3.3. Privatizuota konkursuose	15	499,3
Proc. nuo privatizuoto turto	0,3	14,3
3.4. Privatizuota už laisvai konvertuojamą valiutą	46	27,6
Proc. nuo privatizuoto turto	0,8	0,8
3.5. Valstybinis kapitalas, išpirktas įmonių darbuotojų pagal Vyriausybės leidimą	716	257,3
Proc. nuo privatizuoto turto	12,5	7,4

Šaltinis: Šimėnas A. Ekonomikos reforma Lietuvoje. – Vilnius: Pradai, 1996

Priedas Nr. 2

Privatizavimo procesas Lietuvoje 1996-2001 m.

2 lentelė.

1996-2001 m. Lietuvoje privatizuotų objektų suvestinė pagal privatizavimo būdus

	Objektų skaičius	Proc.
Viso privatizuota:	1816	
Viešas aukcionas	1693	93
Viešas akcijų pardavimas	47	2,5
Viešas konkursas	46	2,5
Pagal Vertybinių popierių rinkos įstatymą	8	0,6
Nuoma su išpirkimu	18	1
Tiesioginės derybos	4	0,4

3 lentelė.

1999 m. Lietuvoje Pasirašyta privatizavimo sandorių

Privatizavimo būdas	Objektų skaičius	Privatizuoto valstybei priklausančio turto nominali vertė (tūkst. Lt)	Pardavimo kaina (tūkst. Lt)
Viešas aukcionas (akcijų paketai)	194	41034,31	46460,28
Viešas aukcionas (materialusis turtas)	186	4415,23	12360,45
Viešas konkursas	17	249251,05	109420,90
Tiesioginės derybos	3	129209,97	316432,76
Viešas akcijų pardavimas Nacionalinėje vertybinių popierių biržoje	25	9119,02	11352,35
Pagal viešosios apyvartos įstatymą	3	681,96	1147,36
Akcijų pardavimas įmonės darbuotojams	2	40632,74	40632,74
Iš viso:	428	474344,29	537806,84

Šaltinis: VTF veiklos atskaita, 1999 m. http://www.vtf.lt/lt.php?show_content_id=29

4 lentelė.

2000 metais privatizuoti objektai

Privatizavimo būdas	Objektų skaičius	Privatizuotų valstybei priklausančių akcijų nominali ar kito turto balansinė likutinė vertė (tūkst. Lt)	Pardavimo kaina (tūkst. Lt)
Vieši aukcionai	640	125 844	73 250
Iš jų:			
Akcijų paketai	259	102 596	46 024
Nekilnojamasis turtas	381	23 248	27 226
Vieši konkursai	22	212 983	139 417
Nuoma su išsipirkimu	6	3 668	3 552
Pagal Vertybinių popierių viešosios apyvartos įstatymą	5	3 439	1 413
Viešas akcijų pardavimas vertybinių popierių biržose	21	217 042	646 984
Iš viso:	694	562 976	864 616

Šaltinis: VTF veiklos atskaita, 2000 m. http://www.vtf.lt/lt.php?show_content_id=29

5 lentelė.

2001 metų privatizavimo suvestinė

Privatizavimo būdas	Objektų skaičius	Pardavimo kaina (tūkst. Lt)
Viešas aukcionas	573	57 684,30
Viešas konkursas	12	361 190,00
Pagal viešosios apyvartos įstatymą	3	15,42
Viešas akcijų pardavimas vertybinių popierių biržose	18	16 414,33
Iš viso:	606	435 304,05

Šaltinis: VTF veiklos atskaita, 2001 m. http://www.vtf.lt/lt.php?show_content_id=29

6 lentelė.

Privatizavimo rezultatų suvestinė 1996-2001 m.

	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Privatizuota objektų, vnt.	47	242	344	428	694	606
Privatizuota kapitalo, mln. Lt	21	81	2330	537,8	864,6	436,3
Pokytis proc.		81	30	20	38	-15

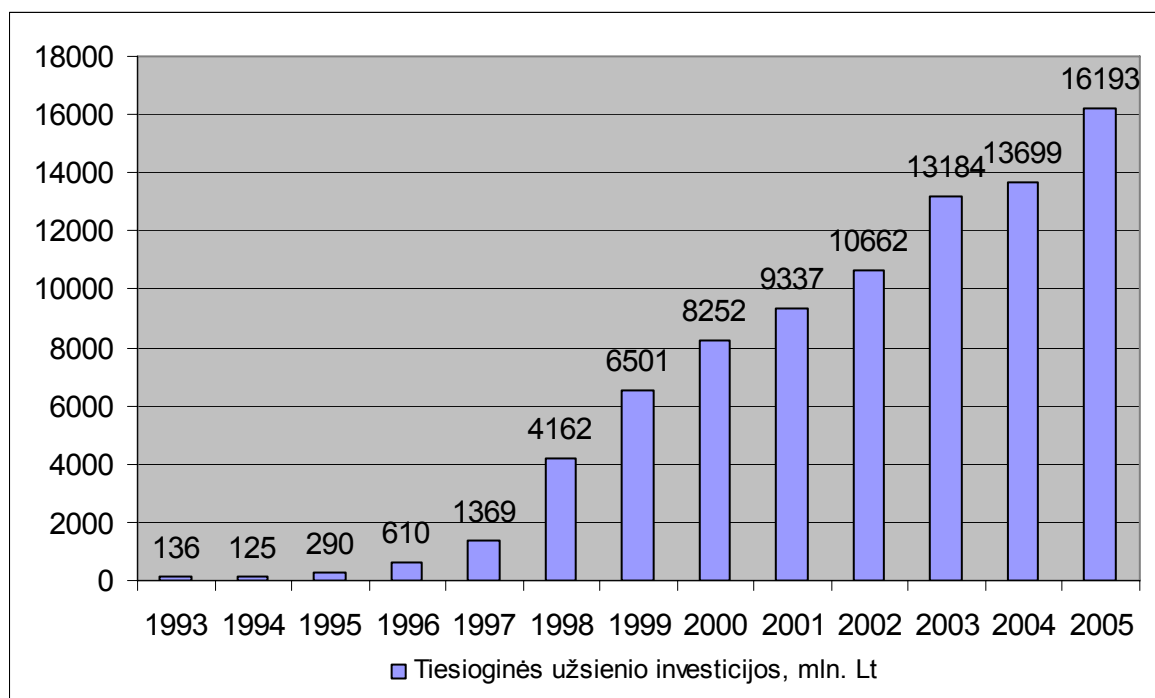
Priedas Nr. 3 Tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje

7 lentelė.

Sukauptosios tiesioginės užsienio investicijos 1993-2005 m.

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Tiesioginės užsienio investicijos, mln. Lt	136	125	290	610	1369	4162	6501	8252	9337	10662	13184	13699	16193
Tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui, Lt					781	1168	1838	2350	2678	3068	3808	3976	4727
Pokytis, proc.		-8,1	123	110,3	124,4	204,0	56,2	26,9	13,1	12,4	19,1	3,8	15,4

Šaltinis: Statistikos departamento duomenys. <http://www.std.lt/lt/pages/view/?id=1279>

1 pav. Tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje 1993-2005 m.

Priedas Nr. 4

Privatizavimo procesas Lietuvoje 2002-2006 m.

8 lentelė.

2002 metų valstybės turto privatizavimo rezultatų suvestinė

Privatizavimo būdas	Objektų skaičius	Pardavimo kaina (tūkst. Lt)
Viešas aukcionas	447	36065,751
Viešas konkursas	7	211253,011
Pagal Vertybinių popierių rinkos įstatymą	5	5165,833
Viešas akcijų pardavimas Vertybinių popierių biržoje	50	13606,811
Tiesioginės derybos	1	23,610
Iš viso:	510	266115,016

Šaltinis: VTF veiklos atskaita, 2002 m. http://www.vtf.lt/lt.php?show_content_id=29

9 lentelė.

2003 metų valstybės turto privatizavimo rezultatų suvestinė

Privatizavimo būdas	Objektų skaičius	Pardavimo kaina (tūkst. Lt)
Viešas aukcionas	331	31916,398
Viešas konkursas	9	781639,691
Pagal Vertybinių popierių rinkos įstatymą	1	2,552
Viešas akcijų pardavimas Vertybinių popierių biržoje	33	7741,303
Tiesioginės derybos	4	237,600
Iš viso:	378	821537,544

Šaltinis: VTF veiklos atskaita, 2003 m. http://www.vtf.lt/lt.php?show_content_id=29

10 lentelė.

2004 metų valstybės turto privatizavimo rezultatų suvestinė

Privatizavimo būdas	Objektų skaičius	Pardavimo kaina (tūkst. Lt)
Viešas aukcionas	247	25304,138
Viešas konkursas	9	220534,700
Pagal Vertybinių popierių rinkos įstatymą	2	4838,395
Viešas akcijų pardavimas Vertybinių popierių biržoje	9	287,904
Tiesioginės derybos	10	1031,914
Iš viso:	277	251997,051

Šaltinis: VTF veiklos atskaita, 2004 m. http://www.vtf.lt/lt.php?show_content_id=29

11 lentelė.**2005 metų valstybės turto privatizavimo rezultatų suvestinė**

Privatizavimo būdas	Objektų skaičius	Pardavimo kaina (tūkst. Lt)
Viešas aukcionas	185	35004,09
Viešas konkursas	8	99818,36
Viešas akcijų pardavimas Vertybinių popierių biržoje	5	1912,39
Tiesioginės derybos	8	558,66
Iš viso:	206	137293,5

Šaltinis: VTF veiklos atskaita, 2005 m. http://www.vtf.lt/lt.php?show_content_id=29

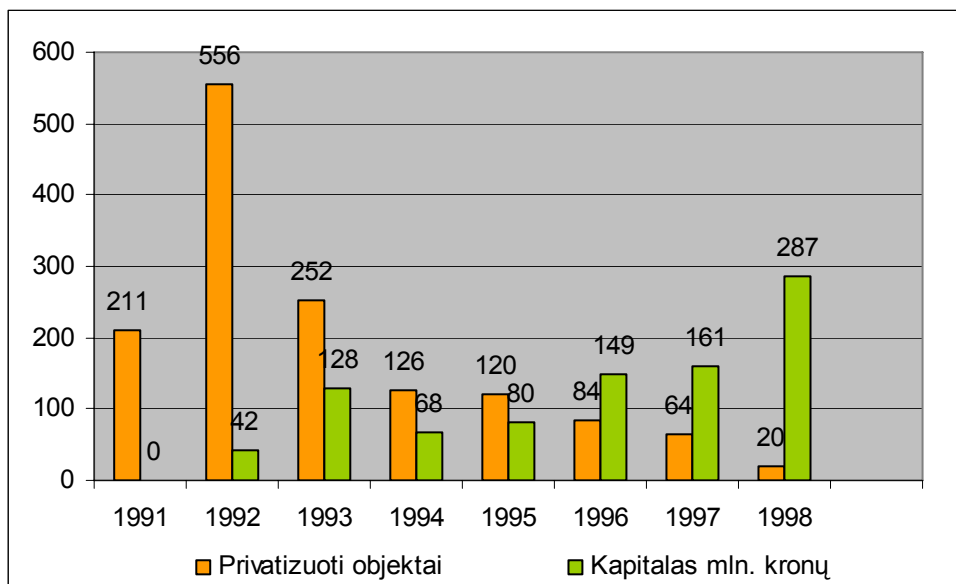
12 lentelė.**2002-2005 valstybės turto privatizavimo rezultatų suvestinė pagal privatizavimo būdus**

	Objektų skaičius	Tūkst. Lt
Viso privatizuota:	1371	1476943,111
Viešas aukcionas	1210	128290,377
Viešas konkursas	33	1313245,762
Pagal Vertybinių popierių rinkos įstatymą	8	10006,78
Viešas akcijų pardavimas Vertybinių popierių biržoje	97	9941,597
Tiesioginės derybos	23	15434,985

13 lentelė.**Privatizavimo rezultatų suvestinė 2002-2005 m.**

	2002	2003	2004	2005
Privatizuota objektų, vnt.	510	377	277	206
Pokytis, proc.	-19	-35	-36	-34
Privatizuota kapitalo, mln. Lt	266,1	821,5	251,9	137,2
Pokytis, proc.	-64	68	-226	-84

Priedas Nr. 5 Privatizavimo procesas Estijoje

2 pav. Mažoji privatizacija Estijoje 1991-1998 m.

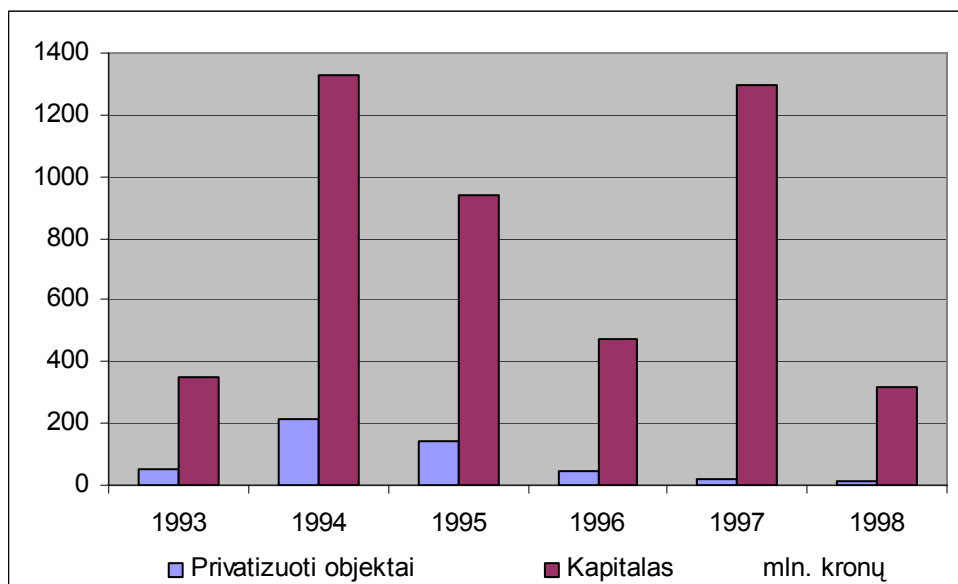
14 lentelė.

Stambus privatizavimas Estijoje

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	VISO
Privatizuoti objektai	54	215	142	43	17	12	483
Kaina mln. kronų	353	1329	937	474	1295	318	4707
viso sumokėta čekiais	0	302	431	129	298*	76	1160
% sumokėtas čekiais	0%	23%	46%	27%	23%	24%	25%
Perimta skola mln. kronų	196	700	618	230	416	8	2168
Įsipareigojimas investuoti, mln. kronų	237	858	1021	489	1715	281	4601
Užimtumo garantijos	9099	25573	17279	12742	2929	72	56226

Šaltinis: Mygind N. Privatisation, Governance and Restructuring of enterprises in the Baltics. Baltic Regional Programme. – OECD, Paris. 2000

3 pav. Stambus privatizavimas Estijoje 1993-1998 m.

15 lentelė.

Stambus privatizavimas konkurso būdu Estijoje – užsienio kapitalas

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	VISO
Privatizuoti objektai	7	15	5	5	3	6	41
Kaina mln. kronų	91	108	77	208	740	215	1439
% nuo bendro privatizavimo	26%	8%	8%	44%	57%	68%	31%
Viso apmokėta čekiais	0	0	26	5	20	3	54
% apmokėta čekiais	0%	0%	33%	2%	17%	1%	4%
Perimta skola mln. kronų	-	201 2	56	129	109	0	495
% nuo bendro privatizavimo	-	29%	9%	56%	26%	0%	23%
Investicijų garantijos mln. kronų	87	131	193	338	1484	134	2368
% nuo bendro privatizavimo	37%	15%	19%	69%	87%	48%	51%
Užimtumo garantijos	1939	2917	1460	54	0	0	6370
% nuo bendro privatizavimo	21%	11%	8%	0%	0%	0%	11%

Šaltinis: Mygind N. Privatisation, Governance and Restructuring of enterprises in the Baltics. Baltic Regional Programme. – OECD, Paris. 2000

Priedas Nr. 6 Privatizavimo procesas Latvijoje

16 lentelė.

Smulki privatizacija Latvijoje (prekyba, paslaugos)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	VISO
Privatizuoti objektai	302	423	231	68	45	45	48	1162
Iš jų parduoti aukcione % nuo privatizuotų objektų sk.	24 8%		88* 9%				5 10%	122 11%
Pradinė kaina, tūkst. latų	361	1971	3521	1174	2242	1258	865	11392
Pardavimo kaina, tūkst. latų	1350	3871	4044	1188	2245	1263	874	14835
% apmokėtas čekiais	0%	0%	2%	5%	19%	46%	58%	11%

Šaltinis: Mygind N. Privatisation, Governance and Restructuring of enterprises in the Baltics. Baltic Regional Programme. – OECD, Paris. 2000

17 lentelė.

Stambus privatizavimas Latvijoje 1994-1998 m.

	1994	1995	1996	1997	1998	1994-98
LPA-pardavimo kontraktai	14	231	273	313	178	1009
Kaina mln. latų	1.5	34.3	37.1	82.1	35.1	190.1
Iš kurių užsienio kapitalas		6.5 19%	25.5 69%	20.8 25%	23.8 67%	76.6 40.29%
Prisiimti įsipareigojimai, mln. latų	0.3	13.4	36.5	167.7	27.2	244.1
Iš kurių užsienio kapitalas		0.5 4%	2.3 6%	142.5 85%	24.8 91.1%	170.1 69.68%
Investicijų garantijos mln. latų	1.1	18.3	39.8	39.2	28.5	126.9
Iš kurių užsienio kapitalo		0.8 4%	24.2 61%	37.6 96%	26.9 94%	89.5 70.5%
Darbo vietų garantijos	297	13.594	14.964	18.880	7.607	47.735

Šaltinis: Mygind N. Privatisation, Governance and Restructuring of enterprises in the Baltics. Baltic Regional Programme. – OECD, Paris. 2000

18 lentelė.

Čekinis privatizavimas Latvijoje

	1994	1995	1996	1997	1998	VISO
Pirkimo sandoriai, mln. latų	5.622	26.021	21.315	41.256	25.770	120.295
Privatizuoti objektai	127	189	256	101	81	754
Atviri akcijų pardavimai, mln. latų	655	93.447	147.241	199.378	518.143	958.864
Privatizuoti objektai	33	104	115	201	137	590
Žemė, mln. latų				2.150	4.345	6.495
Privatizuoti objektai				45	218	263
Viso	6277	119.468	174.832	242.780	548.259	1085.654
Privatizuoti objektai	160	293	371	347	436	1607

Šaltinis: Mygind N. Privatisation, Governance and Restructuring of enterprises in the Baltics. Baltic Regional Programme. – OECD, Paris. 2000